

10.0.
25.29

300353

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA.
(IGAZGATÓ: DR. THIRRING GUSZTÁV.)

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEI.

← 49. →

1850

ADATOK A JÁRVÁNYOS BETEGSÉGEK ÉS
AZ ÓVINTÉZKEDÉSEK KÉRDÉSÉHEZ
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A VÖRHENYRE

6

BUDAPEST, 1913.
BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA.
ÁRA 1 KORONA.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEI.

—♦— 49. —♦—

ADATOK A JÁRVÁNYOS BETEGSÉGEK ÉS
AZ ÓVINTÉZKEDÉSEK KÉRDÉSÉHEZ

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A VÖRHENYRE

1. Diphthéria járványos betegsége és megelőzése Budapestén 1891—1912.	19
2. Diphthéria és járványos ... megelőzése Magyarországon istván-évfordulóján, 1913.	24
3. Járványos betegségek ... központjai	27
4. Typhus, veresítés, ... 1891—1912	28
5. Kórházak ... 1894—1912	32
6. Typhusbetegség és ... 1874—1912.	34
7. Május-typhus ... 1891—1912.	35
8. Május-typhus ... 1891—1912.	35
9. Budapest typhusbetegségei ... 1891—1912.	35
10. Typhus, veresítés és ... 1891—1912.	35
11. Budapest typhusbetegségei ... 1891—1912.	35
12. A Budapesti ... 1891—1912.	35

BUDAPEST, 1913.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA.

ÁRA 1 KORONA.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA
HIVATALI ÉS TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

BUDAPEST 25300353

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

— 49 —

ADATOK A JÁRVÁNYOS BETEGSÉGEK ÉS
AZ ŐVINTÉZKEDÉSEK KÉRDÉSÉHEZ

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÖZLEMÉNYRE

BUDAPEST, 1913.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA

ÁRA 1 KÖRÖS

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó	5
I. Általános áttekintés	7
II. Az egyes járványos betegségek.	
A) Az aránylag kevésbé fontos vagy ritkább járványos betegségek:	
1. Kanyaró	19
2. Szamárhurut	21
3. Bőrnyhimlő	21
4. Himlő	22
5. Kiütéses hagymáz	22
6. Ázsiai kolera	22
B) Hagymáz, vörheny és diphtheria:	
1. Hasi hagymáz	23
2. Vörheny	40
3. Croupdiphtheria	68
III. Összefoglalás	75
Pótlás (európai nagyvárosok vörhenyhalálózása 1913. első három hónapjában) . .	77

* * *

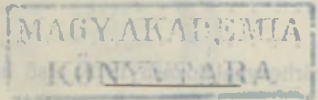
Táblák jegyzéke:

1. Összhalálozás, járványos betegségek és halálozások Budapesten 1874—1912.	10
2. Összhalálozás és járványos betegségek általi halálozás nagysága (100.000 lakóra) évtödönként, viszonyítva az előző és következő évtödökhöz . .	14
3. Járványos betegségek gyakorisága Budapesten az 1913 év első három hónapjában	17
4. Typhus, scarlatina, croupdiphtheria és egyéb halál-okok Budapesten az 1906—1913 évek első három hónapjában	18
5. Kiütéses hagymáz és ázsiai kolera fellépése Budapesten 1874 óta	22
6. Typhusbetegedés és halálozás Budapesten 1874—1912.	24
7. Néhány európai nagyváros typhushalálózása 1901—1912.	26
8. Néhány európai nagyváros összhalandósága 1901—1912.	28
9. Budapesti typhusletalitás kerületenként 1906—1913.	32
10. Typhus, scarlatina és croupdiphtheria -halálozás Budapesten kerületek szerint 1906—1912.	33
11. Budapest typhushalálózása kisebb városrészek szerint 1910—1912.	34
12. A Budapesten 1810, 1911. és 1912-ben hasihagymázban, vörhenyben és croupdiphtheriában meghalt idegenek állandó lakhelyük szerint	36

13. Budapest typhus, scarlatina és croupdiphtheria halálózása naptári hónap szerint 1906—1912.	37
14. Összhalandóság és néhány fontosabb halál-ok 80 városban 1905-ben . .	39
15. Vörhenybetegedés és halálozás Budapesten 1874—1912	41
16. Néhány európai nagyváros scarlatinahalálózása 1901—1912.	42
17. Néhány európai nagyváros tüdővészhalálózása 1901—1912.	44
18. Budapest typhus, scarlatina és croupdiphtheriahalálózása vagyonság szerint 1906—1912.	48
19. Budapest typhus, scarlatina és croupdiphtheriahalálózása a lakás nagysága szerint 1910—1912.	50
20. Ugyanaz a helyiségenkénti laksűrűség szerint	51
21. Budapesti scarlatinahalálózás kisebb városrészek szerint 1910—1912. . . .	53
22. Budapesti scarlatinaletalitás kerületenkint 1906—1913.	56
23. Diphtheriabetegedés és halálozás Budapesten 1874—1912.	69
24. Néhány európai nagyváros diphtheriahalálózása 1901—1912.	70
25. Budapesti diphtherialetalitás kerületenkint 1906—1913.	72
26. Budapest diphtheriahalálózása kisebb városrészek szerint 1910—1912. . .	74
27. Néhány európai nagyváros vörhenyhalálózása 1913. első három hónapjában	78

*

Typhus, scarlatina és diphtheriahalálózás 100.000 lakóra Budapesten 1874—1912. grafikus ábrázolásban	8
--	---

1. Összhalandóság és néhány fontosabb halál-ok 80 városban 1905-ben	39
2. Vörhenybetegedés és halálozás Budapesten 1874—1912	41
3. Néhány európai nagyváros scarlatinahalálózása 1901—1912.	42
4. Néhány európai nagyváros tüdővészhalálózása 1901—1912.	44
5. Budapest typhus, scarlatina és croupdiphtheriahalálózása vagyonság szerint 1906—1912.	48
6. Budapest typhus, scarlatina és croupdiphtheriahalálózása a lakás nagysága szerint 1910—1912.	50
7. Ugyanaz a helyiségenkénti laksűrűség szerint	51
8. Budapesti scarlatinahalálózás kisebb városrészek szerint 1910—1912. . . .	53
9. Budapesti scarlatinaletalitás kerületenkint 1906—1913.	56
10. Diphtheriabetegedés és halálozás Budapesten 1874—1912.	69
11. Néhány európai nagyváros diphtheriahalálózása 1901—1912.	70
12. Budapesti diphtherialetalitás kerületenkint 1906—1913.	72
13. Budapest diphtheriahalálózása kisebb városrészek szerint 1910—1912. . .	74
14. Néhány európai nagyváros vörhenyhalálózása 1913. első három hónapjában	78

ELŐSZÓ.

Alulírt igazgató hivatalos távollétében dr. *Heltai Ferenc* főpolgármester úr f. évi március hó 29-én felszólította dr. *Pikler Gyula* statisztikai hivatali aligazgató urat, hogy — tekintettel a székesfővárosban uralkodó vörhenyjárványra — állítsa össze az általa ugyanakkor kijelölt 45 európai nagyvárosra vonatkozólag úgy a skarlát, mint a typhus és croup-diphtheria halálozási adatait minél hosszabb időről és az abszolút adatokon kívül a népesség számához viszonyított arányszámokban is, azonkívül Budapestre vonatkozólag az utolsó öt év adatait is mindazon szempontok szerint, melyek a fertőző betegségek kérdésének érdemleges megbírálása szempontjából tekintetbe jöhetnek. A kérdés fontosságára való tekintettel dr. *Pikler* a hivatali személyzet nagy részének igénybevételével azonnal hozzáfogott a munkához, amiről én április 7-én, amidőn Budapestre visszaérkezve, tőle a hivatal vezetését újból átvettem, helyeslőleg tudomást szereztem s őt a helyes irányban megkezdett munkálatok befejezésével megbíztam. A munkálat, mely 10 terjedelmes táblának nagyrészt a külföldi városok eredeti forrásai (havi és heti kimutatásai) alapján való fáradságos összeállításából és megszerkesztéséből, valamint nagymennyiségű arányszámok kiszámításából állott, április 16-án elkészült és azt az aligazgató úr megbízásomból a főpolgármester úrnak bemutatta. Miután a főpolgármester úr ez alkalommal azon kívánságának adott kifejezést, hogy ezen táblázatok magyarázó szöveggel ellátva kinyomassanak, erre vonatkozólag a Fővárosi Tanácsnak április 19-én 211. sz. a. javaslatot tettem, mely április 22-én tartott ülésében 51.012/XIV. sz. a. a táblázatoknak és a hozzáfűzött magyarázó szövegnek a háziyomdában való sürgős (ha szükséges, a rendes munkaidőn kívüli időben való) kinyomatását és a statisztikai hivatal Közleményeinek sorozatában való megjelentetését rendelte el.

A közrebocsátott *Közlemény* a dolog természetéből kifolyólag, valamint a rendelkezésre álló idő rövidségénél fogva természetesen sok mindenre nem tér ki, ami a kérdés kimerítő tárgyalásánál talán még bevonandó lett volna; feladatunk elsősorban az volt, hogy *adatokat* szolgáltatassunk a fertőző

betegségek pusztításának kérdéséhez, összehasonlítva Budapest helyzetét a külföldi nagyvárosok viszonyaival. Bár e tekintetben nem hallgathatjuk el, hogy a különböző forrásokból vett adatok összeállítása közben — miként azt a szövegben tüzetesen kifejtjük — gyakran győződünk meg arról, hogy az adatok nem mindenkor teljesen azonosak és összehasonlíthatók, mégis úgy hisszük, hogy a felmerült nehézségek és subtilis eltérések nem annyira a dolog lényegét, mint inkább csak a statisztikai praecizitás kérdését érintik, melynek követelményeit azonban hivatalunk sohasem hagyta figyelmen kívül s ez okból most is külön utal reá.

A munkálat vezetése — mint említém — dr. *Pikler Gyula* aligazgató úr kezében volt, ki a reábízott feladatnak teljes odaadással és nagy szakértelemmel felelt meg; ugyanőt, mint aki egyúttal a szükséges orvosi ismeretekkel is rendelkezik, megbíztam a magyarázó szöveg megírásával is, mely feladatot szintén teljes megalégedésre oldotta meg.

Budapest, 1913. május 8-án.

Dr. Thirring Gusztáv,

a fővárosi statisztikai hivatal igazgatója.

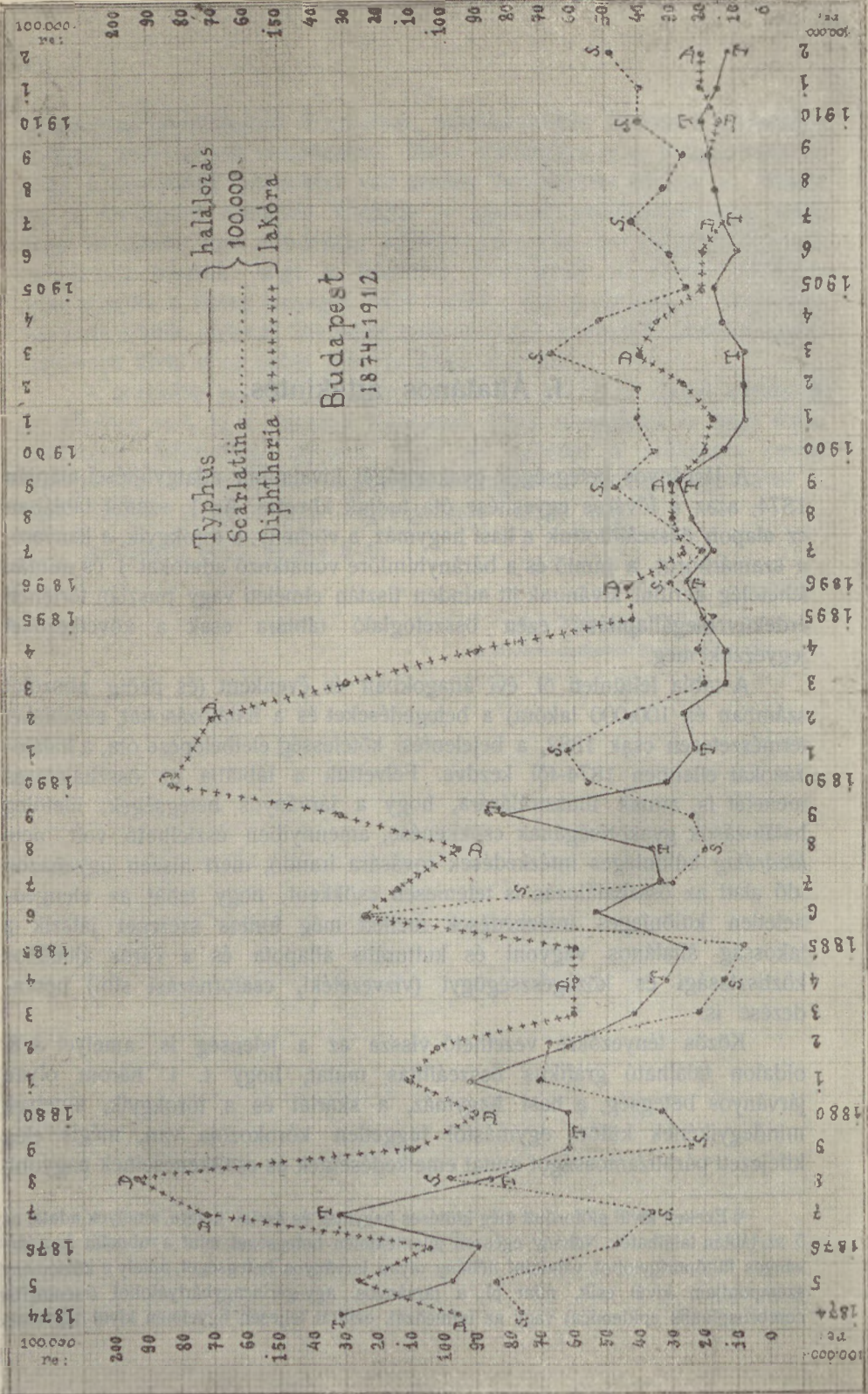
I. Általános áttekintés.

A járványos betegségek gyakoriságát hivatalunk adatgyűjtései alapján 1874, azaz a főváros egyesítése óta, tudjuk követni. Az 1. számú táblában ez alapon összeállítottuk a hasi hagymáz, a vörheny, a torokgyík, a kanyaró, a szamárhurut, a himlő és a bárányhimlőre vonatkozó adatokat¹⁾ és miután lehetőleg kerülni kívánunk itt minden tisztán elméleti vagy pusztán történeti érdekű megállapítást, ezen összefoglaló táblára csak a következőket jegyezzük meg.

A tábla feltünteteti öt évi átlagokban és évenként (és pedig abszolút számban és 100.000 lakóra) a betegedéseket és a halálozásokat, előbbieket természetesen csak 1882, a bejelentési kötelesség életbelépése óta, a halálozásokat ellenben 1874-től kezdve. Felvettük a táblába az összhalálozás menetét is, annak illusztrálására, hogy a járványos betegségek, illetőleg halálozások gyakoriságának csökkenése, amennyiben észlelhető volt, nem *kizárólag* különleges intézkedések rovására irandó, mert hiszen ugyanazon idő alatt az összhalálozás is tetemesen csökkent, hogy tehát az elengedhetetlen különleges intézkedések mellett még fontos szerepet játszik a lakosság általános vagyoni és kulturális állapota és a város általános köztisztasági és közegészségügyi (vízvezetési, csatornázási stb.) berendezése is.

Közös tényezőkre vezethető vissza az a jelenség is, amelyet a 8. oldalon található grafikus összeállítás mutat, hogy t. i. három olyan járványos betegség, a hasi hagymáz, a skárlát és a torokgyík, amelyek mindegyikének külön, egymástól független kórokozója van, mégis elég kifejezett párhuzamosságot mutat emelkedéseinek és csökkenéseinek nagyobb

¹⁾ Ezekon kívül előfordult még kiütéses hagymáz és ázsiai kolera, amelyek adatai az 5 sz. táblán találhatók. Néhány egészen jelentéktelen betegséget, mint a rubeolát és a járványos fültőmirigylobot, valamint néhány olyan járványos betegséget, amely e közlemény szempontjain kívül esik, mint pl. a járványos agy-gerincagyhártyalobot (meningitis cerebrospinalis epidemica) vagy az influenzát, ezúttal teljesen figyelmen kívül hagyunk.

vonásaiban, legalább addig, a míg speciális körülmények (a hagymázra nézve a vízvezeték kiépítése, illetőleg a szüretlen víz beszüntetése és a torokgyíkra nézve a diphtheriaszerum) erősen csökkentőleg nem hatnak be és meg nem szüntetik a párhuzamosságot.

A szóban forgó grafikon nem öleli fel a himlőt, amely, amíg egyáltalán előfordult városunkban, szintén mutat a többi járványos betegséggel nagy vonásaiban párhuzamos, különleges védő intézkedésektől tehát bizonyos mértékben független mozgást.

A legkifejezettebben látszik a közös gazdasági, kulturális, meteorológiai és egyéb tényezők által való ezen közös befolyásoltatás az 1886 évben, amidőn együttesen hirtelen felszökött (1885-ről 1886-ra) és leszállt (1886-ról 1887-re):

H a l á l - o k :	abszolút számban			100.000 lakóra		
	1885.	1886.	1887.	1885.	1886.	1887.
a hasi hagymáz	114	240	156	26·5	54·1	34·1
a vörheny	36	561	140	8·4	126·4	30·8
a torokgyík	254	562	522*	49·0	126·7	114·2**
a kanyaró	179	336	106	41·6	75·7	23·2
a himlő	179	1.558	378	41·6	351·2	82·7
az ázsiai kolera	—	586	—	—	132·0	—

Ugyanígy együttes emelkedést látunk több betegségnél 1889-ről 1890-re is.

Az általános közegészségi viszonyok javulásával az összhalálózással együtt az évtizedek folyamán lecsökkent tehát bizonyos mértékben a járványos betegségek által okozott halálozás is, de nem minden járványnál egyformán. Az összhalálozás 1874 (a főváros egyesítése) óta leszállt évi 4.218-ról (100.000 lakóra) 1.873-ra, tehát kevesebb mint felére (44%-ra), míg az egyes járványos betegségek okozta halálozás a következő csökkenést mutatja.

Év	Össz-halálozás	Himlő	Typhus	Diphtheria	Számárhurut	Kanyaró	Skarlát
1874. (100.000 lakóra)	4.218	309·8	132·8	96·4	32·2	27·5	75·7
1912. (100.000 „)	1.873	0·0	11·2	20·3	7·2	13·1	47·7
„ (1874 %-ában)	44·4	0·0	8·4	21·1	22·4	44·0	63·0

Mint látjuk, 1874-hez képest a kanyaró ugyanannyival csökkent mint az összhalálozás, a himlő, a hagymáz, a diphtheria és a számárhurut sokkal többel, ellenben a vörheny sokkal kevesebbel.

A vörhenynek ez a kedvezőtlen viselkedése még sokkal inkább szembetűnik, ha összehasonlítási alapul nem épen az első megfigyelési

1. Összhalálozás valamint járványos betegségek és

Év	Évközépi népszám (ezrekben)	A) Abszolút számban hány															
		Betegedés								Halálozás							
		Hasi hagymáz Typh. abdom.	Vörheny Scarlatina	Torokgyík Croupiphth.	Kanyaró Morbilli	Szamaróköhögés Pertussis	Himlő Variola	Báránymiló Varicella	Összhalálozás	Hasi hagymáz Typhus abdom.	Vörheny Scarlatina	Torokgyík Croupiphth.	Kanyaró Morbilli	Szamaróköhögés Pertussis	Himlő Variola	Báránymiló Varicella	
a) Ötévi átlagban																	
1874—1875	307·5									12.448	356	245	343	66	72	686	1
1876—1880	341·9									12.453	294	162	458	186	146	236	0·6
1881—1885 ¹⁾	403·9	669	801	653	3.234	542	614	?	12.730	202	143	313	118	83	232	—	
1886—1890	470·2	1.449	1.416	1.251	3.563	353	1.148	²⁾ 588	14.490	224	238	617	132	40	390	—	
1891—1895	562·5	573	1.636	2.079	4.056	374	69	666	14.349	109	178	672	142	29	23	2	
1896—1900	674·9	710	1.860	960	6.138	733	20	1.208	14.546	151	232	202	233	53	7	3	
1901—1905	759·6	416	2.871	1.588	6.528	866	1	1.478	15.049	80	343	211	238	59	4	6	
1906—1910	831·1	633	3.021	1.197	5.835	846	2	1.554	15.808	126	284	136	230	67	1	4	
1911—1912	900·5	571	4.163	1.441	6.065	802	—	1.625	17.125	126	179	215	46	—	3	4	
b) Évenként																	
1874	304·8									12.869	405	231	294	84	98	945	1
1875	310·3									12.026	307	259	392	48	46	426	1
1876	315·7									12.294	283	151	328	287	84	103	3
1877	328·8									12.644	436	118	569	124	340	90	—
1878	341·9									12.874	297	338	664	155	127	242	—
1879	354·9									12.139	221	87	394	247	157	416	—
1880	368·0									12.312	231	118	335	118	25	327	—
1881	377·4									13.055	344	266	416	90	92	442	—
1882	390·6	1.121	1.422	904	2.963	377	1.075		12.885	245	267	396	164	134	393	—	
1883	403·9	599	763	585	2.136	242	302		12.300	172	88	246	36	51	77	—	
1884	417·2	638	490	562	4.545	670	332	¹⁾	12.751	135	58	253	123	84	67	—	
1885	430·4	317	527	560	3.293	878	749		12.658	114	36	254	179	55	179	—	
1886	443·7	1.028	2.685	979	4.536	501	4.638		16.724	240	561	562	336	41	1.558	—	
1887	456·9	673	777	850	3.730	440	1.228	529	13.854	156	140	522	106	34	378	—	
1888	470·2	1.647	583	804	3.048	237	179	629	14.021	173	93	447	111	23	14	—	
1889	483·4	3.135	866	1.258	1.735	374	74	588	13.341	393	120	639	19	73	—	—	
1890	496·7	762	2.168	2.368	4.767	213	86	607	14.506	157	275	913	87	33	—	1	
1891	517·6	683	2.681	2.827	2.645	151	67	588	14.335	127	319	918	80	25	2	—	
1892	540·1	849	2.170	2.683	4.484	202	57	366	14.732	137	226	927	132	19	4	—	
1893	562·5	383	1.150	1.912	4.442	981	98	703	14.459	81	108	727	156	58	9	5	
1894	585·0	403	1.035	1.604	4.504	256	288	804	13.511	82	125	529	189	21	83	5	
1895	607·5	548	1.145	1.373	4.156	280	111	874	14.708	117	114	260	152	23	16	3	
1896	629·9	819	1.495	1.136	4.357	683	77	642	14.780	169	193	278	192	41	14	2	
1897	652·4	640	1.142	913	5.597	898	47	1.267	13.803	123	137	172	173	88	7	4	
1898	674·9	924	2.031	1.037	9.701	474	27	1.151	14.306	164	233	207	316	44	5	4	
1899	697·3	800	2.521	971	5.356	540	55	1.346	15.041	197	337	203	241	30	7	2	
1900	719·8	364	2.108	841	5.680	1.067	1	1.635	14.802	100	260	150	242	65	4	4	
1901	738·6	269	2.043	856	5.051	1.330	5	1.515	13.923	59	292	134	229	73	10	9	
1902	749·1	235	1.912	1.394	8.724	868	1	1.726	14.732	54	301	188	293	78	5	5	
1903	759·6	275	3.483	2.272	5.621	585	—	1.502	15.059	57	513	310	281	34	7	7	
1904	770·1	513	4.521	2.051	6.002	750	—	1.397	15.435	104	404	264	275	60	—	8	
1905	780·6	786	2.393	1.369	7.241	797	—	1.250	16.094	124	203	158	338	54	—	—	
1906	791·7	431	1.805	1.315	6.658	998	—	1.439	15.121	73	240	159	262	93	—	7	
1907	811·4	510	2.810	1.054	6.659	672	—	1.616	16.184	109	349	108	275	73	5	5	
1908	831·1	485	3.086	1.158	3.951	405	—	1.883	15.612	127	264	115	182	25	—	1	
1909	850·8	782	3.290	1.185	5.577	1.040	12	1.303	16.001	149	217	156	203	51	2	1	
1910	870·5	961	4.117	1.274	6.334	1.115	1	1.533	16.120	171	392	142	227	95	—	5	
1911	890·4	719	4.568	1.492	8.181	548	—	1.426	17.150	150	365	172	310	26	—	5	
1912	910·5	424	3.759	1.390	3.950	1.057	—	1.825	17.060	102	434	185	119	66	—	1	
1913. I—III.	930·7	48	1.110	465	1.868	155	—	557	4.618	14	152	59	31	8	—	2	

1) A kötelező bejelentés előtti évek; a kötelező bejelentés 1881. júniusban lépett életbe. — 2) A bete-

halálozások Budapesten 1874—1912.

É. v	B) 100.000 lakóra hány														C) 100—100 betegedésre hány haláleset (letalítás)										
	Betegedés							Halálozás																	
	Évközépi népszám (ezrekben)	Hasi hasymáz Typhus ábdóm.	Vörheny Scarlatina	Torokgyík Croupdiphth.	Kanyaró Morbilli	Szamárkóhögés Pertussis	Himlő Variola	Bárányhimlő Varicella	Összhalálozás	Hasi hasymáz Typhus ábdóm.	Vörheny Scarlatina	Torokgyík Croupdiphth.	Kanyaró Morbilli	Szamárkóhögés Pertussis	Himlő Variola	Bárányhimlő Varicella	Hasi hasymáz Typhus ábdóm.	Vörheny Scarlatina	Torokgyík Croupdiphth.	Kanyaró Morbilli	Szamárkóhögés Pertussis	Himlő Variola	Bárányhimlő Varicella		
a) Öt évi átlagban																									
1874—1875.	307.5							4.046	115.7	79.7	111.5	21.5	23.4	223.0	0.3										
1876—1880.	341.9							3.646	86.0	47.4	133.9	54.4	42.7	69.0	0.2										
1881—1885.	403.9	165.6	198.3	161.7	800.6	134.2	152.0	3.154	50.0	35.4	77.5	29.2	20.6	57.4		30.2	17.9	47.9	3.7	15.3	37.8				
1886—1890.	470.2	308.1	301.2	266.1	757.6	75.0	244.2	3.081	47.7	50.6	131.2	28.1	8.5	82.9		15.5	16.8	49.3	3.7	11.3	34.0				
1891—1895.	562.5	101.8	290.7	369.5	720.8	66.5	12.3	2.549	19.4	31.6	119.4	25.2	5.2	4.1	0.4	19.0	10.9	32.3	3.5	7.8	33.3				
1896—1900.	674.9	105.2	275.6	145.2	909.4	108.6	3.0	2.155	22.4	34.4	29.9	34.6	7.9	1.0	0.4	21.3	12.5	20.6	3.8	7.2	35.0				
1901—1905.	759.6	54.8	378.0	209.0	859.4	114.0	0.1	1.981	10.5	45.2	27.8	31.3	7.8	0.5	0.8	19.2	11.9	13.3	3.6	6.8	35.0				
1906—1910.	831.1	76.1	363.5	144.0	702.0	101.8	0.2	1.869	15.2	34.2	16.4	27.7	8.1	0.1	0.5	19.9	9.4	11.4	3.9	7.9	35.0				
1911—1912.	900.5	63.4	462.5	160.1	673.6	89.1	—	1.902	14.0	44.4	19.9	23.9	5.1	—	0.3	22.1	9.6	12.4	3.5	5.7	—				
b) Évenként																									
1874.	304.8							4.218	132.8	75.7	96.4	27.5	32.2	309.8	0.3										
1875.	310.3							3.877	98.9	83.5	126.3	15.5	14.8	137.3	0.3										
1876.	315.7							3.893	89.6	47.8	103.8	90.9	26.6	32.6	1.6										
1877.	328.8							3.845	132.6	35.9	173.0	37.7	103.4	27.4											
1878.	341.9							3.766	86.9	98.9	194.2	45.3	37.1	70.8											
1879.	354.9							3.421	62.3	24.5	111.0	69.6	44.2	117.2											
1880.	368.0							3.346	62.8	32.1	91.0	32.4	6.8	88.9											
1881.	377.4							3.460	91.2	70.5	110.2	23.9	24.4	117.1											
1882.	390.6	287.0	364.1	231.4	758.6	96.5	275.2	3.299	62.7	68.4	101.4	42.0	34.3	100.6		21.9	18.8	43.8	5.5	35.5	36.6				
1883.	403.9	148.3	188.9	144.8	528.8	59.9	74.8	3.045	42.6	21.8	60.9	8.9	12.6	19.1		28.7	11.5	42.1	1.7	21.1	25.5				
1884.	417.2	152.9	117.4	134.7	1089.0	160.6	79.6	3.056	32.4	13.9	60.6	29.5	20.1	16.1		21.2	11.8	45.0	2.7	12.5	20.2				
1885.	430.4	73.6	122.4	130.1	765.1	204.0	174.0	2.940	26.5	8.4	49.0	41.6	12.8	41.6		36.0	6.8	45.4	5.4	6.3	23.9				
1886.	443.7	231.7	605.1	220.6	1022.2	112.9	1045.0	3.769	54.1	126.4	126.7	75.7	9.2	351.2		23.3	20.9	57.4	7.4	8.2	33.6				
1887.	456.9	147.3	170.0	186.0	816.2	96.3	268.7	3.032	34.1	30.8	114.2	23.2	7.4	82.7		23.2	18.0	61.4	2.8	7.7	30.8				
1888.	470.2	350.3	124.0	171.0	648.2	50.4	38.1	2.981	36.8	19.8	95.1	23.6	4.9	3.0		10.5	16.0	56.0	3.6	9.7	7.8				
1889.	483.4	648.6	179.1	260.2	358.9	77.4	15.3	2.759	81.3	24.8	132.2	3.9	15.1	—		12.5	13.9	50.8	1.1	19.5	—				
1890.	496.7	153.4	436.5	478.8	959.6	42.9	17.3	2.920	31.6	55.4	183.8	17.5	6.6	—	0.2	20.6	12.7	38.6	1.8	15.5	—			0.2	
1891.	517.6	132.0	518.0	546.2	511.0	29.2	12.9	2.769	24.5	61.6	177.3	15.5	4.8	0.4	—	18.6	11.9	32.5	3.0	16.6	3.0				
1892.	540.1	157.8	401.8	497.7	829.8	37.4	10.5	2.727	25.4	41.8	171.6	24.4	3.5	0.7	—	16.1	10.4	34.5	2.9	9.4	7.0				
1893.	562.5	68.1	204.4	339.9	789.5	174.4	17.4	2.570	14.4	19.2	129.2	27.7	10.3	1.6	0.9	21.1	9.4	38.0	3.5	5.9	9.2			0.7	
1894.	585.0	68.9	176.9	274.1	769.8	43.8	49.2	2.308	14.0	21.4	90.4	32.3	3.6	14.2	0.9	20.3	12.1	33.0	4.2	8.2	28.8			0.6	
1895.	607.5	90.2	188.4	226.0	684.0	46.1	18.3	2.338	19.3	18.8	42.8	25.0	3.8	2.6	0.5	21.3	10.0	18.9	3.7	8.2	14.4			0.3	
1896.	629.9	130.0	257.3	180.3	691.6	108.4	12.2	2.345	26.8	30.6	43.5	30.5	6.5	2.2	0.3	20.6	12.9	24.5	4.4	6.0	18.2			0.3	
1897.	652.4	98.1	175.0	139.9	857.8	137.6	7.2	2.115	18.8	21.0	26.4	26.5	13.5	1.1	0.5	19.2	12.0	18.8	3.1	9.8	14.9			0.3	
1898.	674.9	136.8	300.9	153.6	1437.2	70.2	4.0	2.119	24.3	34.5	30.7	46.8	6.5	0.7	0.6	17.7	11.5	20.0	3.3	9.3	18.5			0.3	
1899.	697.3	114.7	361.5	139.2	768.0	77.4	7.9	2.157	28.3	48.3	29.1	34.6	4.3	1.0	0.3	24.6	13.4	20.9	4.5	5.6	12.7			0.1	
1900.	719.8	50.6	292.8	116.8	789.0	148.2	0.1	2.056	13.9	36.1	20.8	33.6	9.0	0.6	0.6	27.5	12.3	17.8	4.3	6.1	?			0.2	
1901.	738.6	36.4	276.6	115.9	683.8	180.0	0.7	1.885	—	8.0	39.5	18.1	31.0	9.9	1.4	1.2	21.9	14.3	15.7	4.5	5.5	?		0.6	
1902.	749.1	31.4	255.2	186.0	1161.2	115.8	0.1	1.966	—	7.2	40.2	25.1	39.1	10.4	0.7	0.7	23.0	15.7	13.5	3.4	9.0	?		0.3	
1903.	759.6	36.2	458.5	299.1	740.0	77.0	—	1.922	—	7.5	67.5	40.8	37.0	4.5	0.9	0.9	20.7	14.7	13.6	5.0	5.8	?		0.5	
1904.	770.1	66.6	587.0	266.3	779.2	97.4	—	2.004	—	13.5	52.5	34.3	35.7	7.8	—	0.5	20.3	8.9	12.9	4.6	8.0	?		0.3	
1905.	780.6	100.7	306.8	175.5	928.0	102.2	—	2.061	—	15.9	26.0	20.2	43.3	6.9	—	0.1	15.8	8.5	11.5	4.7	18.2	?		0.1	
1906.	791.7	54.4	228.0	166.1	841.0	126.1	—	1.910	—	9.2	30.3	20.1	33.1	11.7	—	0.9	16.4	13.3	12.1	3.9	9.3	?		0.5	
1907.	811.4	62.8	346.3	129.9	820.6	82.8	—	1.994	—	13.4	43.0	13.3	33.9	9.0	0.6	0.6	21.4	12.4	10.2	4.1	10.9	?		0.3	
1908.	831.1	58.3	371.3	139.3	475.3	48.7	—	2.267	—	15.3	31.8	13.8	21.9	3.0	—	0.1	26.2	8.6	9.0	4.6	6.2	?		0.1	
1909.	850.8	91.9	386.6	139.3	655.4	122.2	1.4	1.880	—	15.3	25.1	18.3	23.9	6.0	0.2	0.1	19.0	6.6	12.9	3.6	4.9	16.7		0.1	
1910.	870.5	110.4	472.9	146.3	727.4	128.1	—	1.851	—	19.4	40.0	16.1	26.1	10.9	—	0.6	17.8	8.6	11.1	3.6	8.5	—		0.3	
1911.	890.4	80.7	513.0	167.5	919.0	61.5	—	1.929	—	16.8	41.0	19.3	34.8	2.9	—	0.6	20.0	8.0	11.5	3.8	4.7	?		0.4	
1912.	910.5	46.6	418.7	152.6	433.6	116.0	—	2.004	—	11.2	47.7	20.3	13.1	7.2	—	0.1	24.1	11.5	13.3	3.0	6.2	?		0.1	
1913. I—III.	930.7															29.2	13.7	12.7	1.7	0.5	?			0.4	

gedéseknél 1882—1885. — *) 1887—1890. — *) Két eset közül egy.

évet, tehát nem 1874-et vesszük, hanem valamely későbbi időszaktól indulunk ki.¹

A különböző időszakoktól kiinduló ilyen összehasonlítást lehetővé teszi a 2. sz. tábla, amely szerint, ha pl. az 1881—1885. évtöd átlagos halálozását vesszük alapul és evvel hasonlítjuk össze az 1912 évet, vagy az 1911—1912 évek átlagát, a következő képet kapjuk:

Év	Össz-halálozás	Himlő	Typhus	Diphtheria	Számár-hurut	Kanyaró	Skárlát
1881—1885 (100.000 lakóra)	3.154	57·4	50·0	77·5	20·6	29·2	35·4
1911—1912 (100.000 „)	1.902	0·0	14·0	19·9	5·1	23·9	44·4
1912 (100.000 „)	1.873	0·0	11·2	20·3	7·2	13·1	47·7
1911—1912 (1881—1885 %/o-ában)	60	0·0	28	26	25	82	125
1912 (1881—1885 %/o-ában)	59	0·0	22	26	35	45	135

1881—1885-höz képest tehát a vörheny már tetemes *rosszabbodást* mutat és a rosszabbodás még kifejezettebb, ha pl. az 1891—1895 évi időszakot vesszük összehasonlítási alapul. A 2. sz. tábla alapján ideigtatjuk az 1911—1912 évek átlagának és az 1912 évnek összehasonlítását az 1891—1895, az 1896—1900, az 1901—1905 és az 1906—1910 évek átlagával.

	Össz-halálozás	Himlő	Typhus	Diphtheria	Számár-hurut	Kanyaró	Skárlát
1891—1895 (100.000 lakóra)	2.549	4·1	19·4	119·4	5·2	25·2	31·6
1896—1900 (100.000 „)	2.155	1·0	22·4	29·9	7·9	34·5	34·4
1901—1905 (100.000 „)	1.981	0·5	10·5	27·8	7·8	31·3	45·2
1906—1910 (100.000 „)	1.902	0·1	15·2	16·4	8·1	27·7	34·2
1911—1912 (100.000 „)	1.902	0·0	14·0	19·9	5·1	23·9	44·4
1912 (100.000 „)	1.873	0·0	11·2	20·3	7·2	13·1	47·7
1911—1912	1891—1895 %/o-ában	75	0·0	72	17	95	140
	1896—1900 %/o-ában	88	0·0	62	67	69	129
	1901—1905 %/o-ában	96	0·0	133	72	76	98
	1906—1910 %/o-ában	100	0·0	92	121	63	130
1912	1891—1895 %/o-ában	73	0·0	58	17	138	151
	1896—1900 %/o-ában	87	0·0	50	68	91	139
	1901—1905 %/o-ában	95	0·0	107	73	44	106
	1906—1910 %/o-ában	98	0·0	74	124	89	139

¹ A későbbi időszakok adatai annyival megbízhatóbbak is, mennél közelebb fekszik az időszak az adatgyűjtés és adatfeldolgozás jelenlegi, fejlettebb állapotához. Természetes, hogy mindenféle (úgy az adatszolgáltatás, mint a feldolgozás kezdetlegessége körüli) tényező összeműködése folytán az adatok annál kevésbé megbízhatók, mennél távolabb multba nyulunk vissza.

A járványos betegségek közül tehát, mint már az általános és futólagos áttekintés is mutatja, eltekintve a himlőtől, amely a védhimlőoltás szigorú keresztülvitelével mondhatni teljesen megszűnt, a typhusról, a diphtheriáról, a szamarhurutról és a kanyaróról legalább annyi örvendeteset állapíthatunk meg, hogy körülbelül mégis lépést tartanak legalább az általános halandóság javulásával és a multhoz hasonlítva csak futólag mutatnak visszaesést. Ellenben az 1912 évi vörhenyhalandóság ugy viszonylik az 1876—1880 ill. 1881—1885, 1886—1890, 1891—1895, 1896—1900, 1901—1905 és 1906—1910 évek átlagos vörhenyhalálózásához mint 101 ill. 135, 94, 151, 139, 106 és 139 a 100-hoz. A vörhenyhalálozás tekintetében tehát nem javulás, hanem majdnem az összes előző évötödök átlagához képest rosszabbodás állott be, ami akkor is kitűnik, ha az összehasonlítást nem az előző évötödök átlagával, hanem az egyes évekkal ejtjük meg. Olyan vörhenyhalálozást mint 1912-ben (100.000 lakóra 47·7), vagy mint 1911—1912 átlagában (100.000 lakóra 44·4) a megelőző 38 év közül csak 12-ben és az utolsó 25 év közül (1887 óta) csak 5-ben találunk. Ez a rosszabbodás pedig annál súlyosabban esik latba, mert több, itt nem tárgyalható tényező folytán jelenleg aránylag kevesebb gyermek van a fővárosban, mint a multban volt, úgy hogy ha — ami helyesebb volna, de technikai okokból nehezen vihető keresztül — csak a gyermekeket vennők számításba, mint akik közül ezek a halálesetek kikerülnek, a vörheny halálozási számának növekedése még nagyobbnak mutatkoznék. A vörheny tehát az, amelylyel a legbehatóbban kell foglalkoznunk, amit később külön fejezetben meg is fogunk tenni. Egyelőre visszatérünk az 1 sz. összefoglaló táblára, hogy röviden befejezzük annak taglalását.

A halálozási számokat követve, a járványos betegségek jellegének megfelelőleg szabálytalan menetet és számos hirtelen felszökkenést találunk, így pl. a typhusnál 1876-ról 1877-re (89·6-ról 132·6-ra), 1880-ról 1881-re (62·8-ról 91·2-re), 1885-ről 1886-ra (26·5-ről 54·1-re), 1888-ról 1889-re (36·8-ról 81·3-ra) stb., míg az összhálálozás elég egyenletesen csökken kevés és kismértékű visszaesésekkel.

A betegedési számok körülbelül ugyanazon eredményeket adják, mint a halálozási adatok. Ahol eltérés mutatkozik, vagyis ahol a betegedés feltűnően más mértékben emelkedik vagy csökken mint a halálozás, vagy a halálozással pláne ellenkező irányú menetet tart be: csökken, mikor a halálozás emelkedik vagy megfordítva, ott lehet, hogy a betegbejelentés hiányos, ami gyakran megesis, de lehet az is, hogy — ami szintén sűrűen előfordul — a járvány jellege, ú. n. virulentiája, mérgessége, változott meg. A 100—100 (bejelentett) betegedésre eső halálesetek számának erős emelkedése, mint pl. a typhusé 1898-ról 1899-re:

2. Összhalálozás és járványos betegségek általi halálozás nagysága

Év	Betegedés						Halálozás						
	Typhus abdom.	Scar-latina	Croup-diphth.	Morbilli	Pertussis	Variola	Összhalálozás	Typhus abdom.	Scar-latina	Croup-diphth.	Morbilli	Pertussis	Variola
1. 100.000 lakóra													
1874—1875							4.046	115.7	79.7	111.5	21.5	23.4	223.0
1876—1880							3.646	86.0	47.4	133.9	54.4	42.7	69.0
1881—1885 ²⁾	165.6	198.3	161.7	800.6	134.2	152.0	3.154	50.0	35.4	77.5	29.2	20.6	57.4
1886—1890	308.1	301.2	266.1	757.6	75.0	244.2	3.081	47.7	50.6	131.2	28.1	8.5	82.9
1891—1895	101.8	290.7	369.5	720.8	66.5	12.3	2.549	19.4	31.6	119.4	25.2	5.2	4.1
1896—1900	105.2	275.6	145.2	909.4	108.6	3.0	2.155	22.4	34.4	29.9	34.5	7.9	1.0
1901—1905	54.8	378.0	209.0	859.4	114.0	0.1	1.981	10.5	45.2	27.8	31.3	7.8	0.5
1906—1910	76.1	363.5	144.0	702.0	101.8	0.2	1.902	15.2	34.2	16.4	27.7	8.1	0.1
1911—1912	63.4	462.5	160.1	673.6	89.1	—	1.902	14.0	44.4	19.9	23.9	5.1	—
1911	80.7	513.0	167.5	919.0	61.5	—	1.929	16.8	41.0	19.3	34.8	2.9	—
1912	46.6	413.7	152.6	433.6	116.0	—	1.873	11.2	47.7	20.3	13.1	7.2	—
2. Ugyanaz, az 1874—1875. évi arányszámot véve 100-nak													
1874—1875							100	100	100	100	100	100	100
1876—1880							90	74	59	120	253	182	31
1881—1885 ²⁾							78	43	44	70	136	88	26
1886—1890							76	41	63	118	131	36	37
1891—1895							63	17	40	107	117	22	2
1896—1900							53	19	43	27	160	34	0.5
1901—1905							49	9	57	25	146	33	0.2
1906—1910							47	13	43	147	129	35	—
1911—1912							47	12	56	18	111	22	—
1911							48	15	51	17	162	12	—
1912							46	10	60	18	61	31	—
3. Ugyanaz, az 1876—1880. évi arányszámot véve 100-nak													
1874—1875							111	135	168	83	40	55	323
1876—1880							100	100	100	100	100	100	100
1881—1885 ²⁾							87	58	75	58	54	48	83
1886—1890							85	55	107	98	52	20	120
1891—1895							70	23	67	89	46	12	6
1896—1900							59	26	73	22	63	19	1
1901—1905							54	12	95	21	58	18	0.7
1906—1910							52	18	72	12	51	19	0.1
1911—1912							52	16	94	15	44	20	—
1911							53	20	86	14	64	6	—
1912							51	13	101	15	24	17	—
4. Ugyanaz, az 1881—1885²⁾ évi arányszámot véve 100-nak													
1874—1875							239	231	225	144	74	114	391
1876—1880							116	172	134	173	186	207	121
1881—1885 ²⁾	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1886—1890	186	152	165	95	56	161	98	95	143	169	96	41	144
1891—1895	61	147	228	90	50	8	81	39	89	154	86	25	7
1896—1900	64	139	90	136	81	2	68	45	97	39	118	38	2
1901—1905	33	191	129	107	85	0.1	63	21	128	36	107	38	1
1906—1910	46	183	89	88	76	0.1	60	30	97	21	95	39	0.2
1911—1912	38	233	99	84	66	—	60	28	125	26	82	25	—
1911	49	259	104	115	46	—	61	34	116	24	119	14	—
1912	28	208	95	54	86	—	59	22	135	26	45	35	—
5. Ugyanaz, az 1886—1890 évi arányszámot véve 100-nak													
1874—1875							131	243	157	85	76	275	269
1876—1880							118	180	94	102	194	502	83
1881—1885 ²⁾	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1886—1890	33	96	139	95	89	5	83	41	62	91	90	61	5
1891—1895	34	91	55	120	145	2	70	47	68	23	123	93	1
1896—1900	18	125	79	113	152	—	64	22	89	21	111	92	0.6
1901—1905	25	121	54	93	136	0.1	62	32	68	12	99	95	0.1
1906—1910	21	154	60	89	119	—	62	29	88	15	85	60	—
1911—1912	26	170	63	121	83	—	63	35	81	15	124	34	—
1911	15	137	57	57	155	—	61	23	94	15	47	85	—
6. Ugyanaz, az 1891—1895 évi arányszámot véve 100-nak													
1874—1875							159	596	252	93	85	458	5.440
1876—1880							143	443	158	112	216	821	1.683
1881—1885 ²⁾	163	68	44	111	202	1.235	124	258	112	65	116	396	1.400
1886—1890	303	104	72	105	113	1.965	121	246	160	110	111	163	2.022
1891—1895	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1896—1900	103	95	39	126	163	24	85	115	109	25	137	152	24
1901—1905	54	130	57	119	171	1	78	54	143	23	124	150	12
1906—1910	75	125	39	97	153	2	75	78	108	14	110	156	2
1911—1912	62	159	43	93	134	—	75	72	140	17	95	98	—
1911	80	176	45	127	93	—	76	87	130	16	138	56	—
1912	46	142	41	50	174	—	73	58	151	17	52	138	—

1) A bejelentési kötelesség előtti évek. — 2) A betegedéseknél 1882—1885.

(100.000 lakóra) évtödönként, viszonyítva az előző és következő évtödökhöz.

Év	Betegedés						Halálozás						
	Typhus abdom.	Scar- latina	Croup- diphth.	Morbilli	Pertus- sis	Variola	Össz- halál- zás	Typhus abdom.	Scar- latina	Croup- diphth.	Morbilli	Pertus- sis	Variola
7. Ugyanaz, az 1896—1900. évi arányszámot véve 100-nak.													
1874—1875							188	516	232	373	62	296	22.300
1876—1880							169	384	138	448	158	540	6.900
1881—1885 ^{a)}	157	72	111	88	124	5.066	146	223	103	259	85	261	5.740
1886—1890	293	109	183	83	69	8.140	143	213	147	439	81	108	8.290
1891—1895	97	105	255	79	61	410	118	87	92	399	73	66	410
1896—1900	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1901—1905	52	137	144	95	105	3	92	47	131	92	91	99	50
1906—1910	72	132	99	78	94	6	88	68	99	55	80	102	10
1911—1912	60	168	110	74	82	—	88	62	129	67	69	65	—
1911	77	186	116	102	57	—	90	75	119	65	101	37	—
1912	45	150	105	48	107	—	87	50	139	68	38	91	—
8. Ugyanaz, az 1901—1905. évi arányszámot véve 100-nak.													
1874—1875							204	1.102	176	401	69	300	
1876—1880							184	819	105	482	174	547	
1881—1885 ^{a)}	302	52	77	93	118		159	476	78	279	93	264	
1886—1890	562	80	127	88	66		156	454	112	472	90	109	
1891—1895	186	77	177	84	58		129	185	70	429	80	67	
1896—1900	192	73	69	106	95	a)	109	213	76	108	110	101	a)
1901—1905	100	100	100	100	100		100	100	100	100	100	100	
1906—1910	139	96	69	82	89		96	145	76	59	89	104	
1911—1912	116	122	77	78	78		96	133	98	72	76	65	
1911	147	136	80	107	54		97	160	91	69	111	92	
1912	86	109	73	50	102		95	107	106	73	42	44	
9. Ugyanaz, az 1906—1910. évi arányszámot véve 100-nak.													
1874—1875							213	761	233	680	78	289	
1876—1880							192	566	139	816	196	527	
1881—1885 ^{a)}	218	55	112	114	132		166	329	103	473	105	254	
1886—1890	405	83	185	108	74		162	314	148	800	101	105	
1891—1895	134	80	256	103	65		134	128	92	728	91	64	
1896—1900	138	76	101	129	107	a)	113	147	101	182	125	97	a)
1901—1905	72	104	145	122	112		104	69	132	169	113	96	
1906—1910	100	100	100	100	100		100	100	100	100	100	100	
1911—1912	83	127	111	96	87		100	92	130	121	86	63	
1911	106	141	117	131	61		101	111	120	118	126	36	
1912	61	114	106	62	114		98	74	139	124	47	89	
10. Ugyanaz, az 1911—1912. évi arányszámot véve 100-nak.													
1874—1875							213	826	179	560	90	459	
1876—1880							192	614	107	673	228	837	
1881—1885 ^{a)}	261	43	101	119	151		166	357	80	389	122	404	
1886—1890	486	65	166	113	84		162	341	114	659	118	167	
1891—1895	160	63	231	107	75		134	139	71	600	105	102	
1896—1900	167	60	91	135	122		113	160	77	150	144	155	
1901—1905	86	82	131	128	128	a)	104	75	102	140	131	153	a)
1906—1910	120	79	90	104	114		100	109	77	82	116	159	
1911—1912	100	100	100	100	100		100	100	100	100	100	100	
1911	127	110	105	136	69		101	120	92	97	146	57	
1812	73	89	95	64	130		98	80	107	102	55	141	
11. Ugyanaz, az 1911. évi arányszámot véve 100-nak.													
1874—1875							210	689	194	578	62	807	
1876—1880							189	512	116	694	156	1.472	
1881—1885 ^{a)}	205	39	97	87	218		164	298	86	402	84	710	
1886—1890	382	59	159	82	122		160	284	123	680	81	279	
1891—1895	126	57	221	78	108		132	115	77	619	72	179	
1896—1900	130	54	87	99	177		112	133	84	155	99	272	
1901—1905	68	74	125	94	185	a)	103	62	110	144	90	269	a)
1906—1910	94	71	86	76	166		99	90	83	85	80	279	
1911—1912	79	90	96	73	145		99	83	108	103	69	176	
1911	100	100	100	100	100		100	100	100	100	100	100	
1912	53	81	91	47	189		97	67	116	105	38	248	
12. Ugyanaz, az 1912. évi arányszámot véve 100-nak.													
1874—1875							216	1.033	167	549	165	325	
1876—1880							195	768	99	659	717	593	
1881—1885 ^{a)}	355	48	106	185	116		168	446	74	382	224	286	
1886—1890	661	73	174	175	65		164	426	106	646	215	118	
1891—1895	218	70	242	166	57		136	173	66	588	193	72	
1896—1900	226	67	95	210	94	a)	115	200	72	147	264	110	a)
1901—1905	118	91	137	198	98		106	94	95	137	240	108	
1906—1910	163	88	94	162	88		102	136	72	81	212	113	
1911—1912	136	112	105	155	77		102	127	93	98	183	71	
1911	173	124	110	212	53		103	150	86	95	267	40	
1912	100	100	100	100	100		100	100	100	100	100	100	

a) Himlő az összehasonlítási alapul vett időszakban oly kevés fordult elő, hogy a számítás az előző időszakokra nézve órlási vagy végtelen értékű számokat eredményezne.

É v	abszolút számban		100.000 lakóra		100 beteg-bejelentésre halálest
	Beteg-bejelentés	Halálest	Beteg-bejelentés	Halálest	
1898	924	164	136·8	24·3	17·7
1899	800	197	114·7	28·3	24·6

amikor a bejelentett betegek száma csökkent, a halálozásoké ellenben emelkedett, úgy hogy a letalitás 17·7%-ról felszökött 24·6-ra, annak a gyanúnak enged teret, hogy sok betegedési eset kikerülte az orvosi kezelést vagy a helyes kórismézést vagy pedig dacára mind a kettőnek, a bejelentést, úgy hogy csak a súlyosabb és kétségtelen esetek kerültek bejelentésre. Különösen akkor merül fel ez a gyanu, ha *ugyanegy időben* a város különböző részeiben mutatkozik erős különbség a bejelentett esetek számán alapuló letalitási arányban, mert ha a járvány virulentiája időről-időre változik is, azt már nehezebb feltételezni, hogy ugyanegy időben annyira különböző legyen a járvány jellege a város egyik részében, mint a másikban vagy hogy *állandóan* más jellegű legyen a járvány az egyik kerületben, mint a másikban.

A letalitási (100—100 bejelentett betegre számított halálozási) számnak ez a szimptomatikus jellege adott okot arra, hogy azt minden egyes betegségre és évről-évre megállapítsuk és az alaptáblában helyet adjunk ennek az adatnak is.

Mielőtt átmennénk az egyes járványos betegségek taglalásába, még ki kell térnünk néhány szóval a folyó (1913.) év eddig lefolyt hónapjaira (január—március) vonatkozólag rendelkezésre álló adatokra is. Az 1. sz. tábla utolsó sora adja a járványos betegedéseknek és halálozásoknak a folyó év első három hónapjában észlelt gyakoriságát. Mellőztük ott a 100.000 lakóra vonatkozó arányszámítást, mert az összehasonlítás az előző évekkel csak úgy volna lehetséges, ha a három hónapban észlelt gyakoriság szerint állítjuk be az egész évet. Tekintve azonban, hogy az év első három hónapja épen a rosszabbak közzé szokott tartozni, egy ilyen átszámítás értéke nagyon kétes. Ilyen szempontból ítélendő meg a 3. sz. tábla, amely a járványos betegségeknek a folyó év első három hónapjában észlelt fel-lépését adja és pedig havonként a betegedéseket és halálozásokat abszolút számban és (az egész évre átszámítva) 100.000 lakóra, valamint a letalitást is. Iparkodtunk ezeket az adatokat használhatókká tenni azért, hogy a 4. sz. táblában összeállítottuk a három legfontosabb járványos betegséget a typhust, a scarlatinát és a diphtheriát illetőleg az előző 7 év mindegyikéről az első három hónapra vonatkozó halálozási adatokat, ami által (100.000 lakóra és egész évre átszámítva) az összehasonlítás egyenlő alapon történhetik. Az összehasonlításból kitűnik, hogy a *typhus* tekintetében az előző 7 év közül ötnek volt rosszabb az első három hónapja, mint a folyó esztendőé, míg *scarlatinahalálozás* tekintetében ehhez az évhez hasonló rossz első

3. Járványos betegségek gyakorisága Budapesten az 1913. év első három hónapjában.

Betegség	A) Abszolút számban								B) 100.000 lakóra (az egész évre átszámítva)								C) 100 betegre hány haláleset			
	a) Betegedés				b) Halálozás				a) Betegedés				b) Halálozás							
	Január	február	március	össze- sen	január	február	március	össze- sen	január	február	március	össze- sen	január	február	március	össze- sen	január	február	március	össze- sen
Hasi hagymáz . . .	13	24	11	48	4	5	5	14	17	34	14	21	5·2	7·0	6·4	6·0	30·8	20·8	45·5	29·2
Kanyaró	448	550	870	1.868	8	15	8	31	578	768	1.122	803	10·3	21·0	10·3	13·3	1·8	2·7	0·9	1·7
Vörheny	309	328	473	1.110	42	45	65	152	398	458	610	477	54·2	62·9	83·8	65·3	13·6	13·7	13·7	13·7
Hökhurut	61	56	38	155	5	1	2	8	79	78	49	67	6·4	1·4	2·6	3·4	8·2	1·8	5·3	5·2
Croup diphtheria	130	173	162	465	15	22	22	59	168	242	209	200	19·3	30·8	28·4	25·3	11·5	12·7	13·5	12·7
Bárányhimlő . . .	255	169	133	557	—	1	1	2	329	236	171	239	—	1·4	1·3	0·9	—	0·6	0·8	0·4

három hónap az előző hét esztendő egyikében sem fordult elő. (Ha a fent kifejezett agályok mellőzésével mértéknek fogadjuk el a három hónapról az egész évre való átszámítást és következtetést, akkor a járványai miatt gyászos emlékü 1886-ik évig kell visszamennünk, amíg hasonló magas halálozási számot találunk.) A skarlát letalitása tekintetében a folyó év első három hónapja szintén rosszabb, mint valamennyi előző év 1903-ig. *Diphtheria*halálozás tekintetében a folyó év első három hónapja (100.000 : 25·3) valamivel jobb, mint az előző év (26·8), de ettől eltekintve, rosszabb, ha nem is jelentékenyen, mint az előző hat év.

A folyó év első három hónapjának vizsgálata tehát szintén a scarlatinára figyelmeztet bennünket, amelynek intenzív és állandó uralkodása adta meg az indító okot a jelen munkálatra is.

A 4. sz. táblában összeállítottuk a tüdőhurut, tüdőlob és mellhártyalobra, valamint a tüdővészre és az összhalálózásra vonatkozó adatokat is, hogy ezek segítségével megállapíthassuk, vajjon a vörhenyhalálozás növekedése kapcsolatban van-e a halálózásnak általános növekedésével, tehát az egészségügyi állapot és tényezők általános rosszabbodásával is. Az említett halálokok és az összhalalódság viselkedése azonban nagyon kevés hasonlót mutat, a vörhenyhalálozás emelkedése magában álló és magában megítélendő jelenség.

Módunkban lesz a vörhenyről behatóbban szólni a járványos betegségek egyenkénti megbeszélésénél, amelyre ezek után át is térünk.

4. Typhus, scarlatina, croupdiphtheria és egyéb halál-okok Budapesten az 1906—1913. évek első 3 hónapjában.

Hónap	A) Abszolút számok									B) 100.000 lakóra (egész évre átszámítva)								
	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913		
Évközépi népszám (ezrekben)	791·7	811·4	831·1	850·8	870·5	890·4	910·5	930·7	791·7	811·4	831·1	850·8	870·5	890·4	910·5	930·7		
1. Typhus.																		
Január	6	4	15	11	6	6	10	4	9·1	5·9	21·7	15·5	8·3	8·1	13·2	5·2		
Február	6	4	19	5	4	6	4	5	9·9	6·4	29·7	7·6	6·0	8·8	5·7	7·0		
Március	7	1	7	2	—	2	5	5	10·6	1·5	10·1	2·8	0·0	2·7	6·6	6·4		
Összesen	19	9	41	18	10	14	19	14	9·6	4·4	19·7	8·5	4·6	6·3	8·3	6·0		
2. Scarlatina.																		
Január	19	12	28	23	16	21	32	42	28·8	17·7	40·4	32·4	22·1	28·3	42·2	54·2		
Február	10	23	26	19	27	32	32	45	16·4	36·9	40·7	29·0	40·3	46·7	45·7	62·9		
Március	19	39	21	19	39	28	19	65	28·8	57·7	30·3	26·8	53·7	37·7	25·0	88·8		
Összesen	48	74	75	61	82	81	83	152	24·2	36·5	36·1	28·7	37·7	36·4	36·5	65·3		
3. Croupdiphtheria.																		
Január	17	17	12	11	15	16	27	15	25·8	25·1	17·3	15·5	20·7	21·6	35·6	19·3		
Február	14	14	10	11	11	12	17	22	23·0	22·4	15·6	16·8	16·4	17·5	24·3	30·8		
Március	13	14	12	19	12	16	17	22	19·7	20·7	17·3	26·8	16·5	21·6	22·4	28·4		
Összesen	44	45	34	41	38	44	61	59	22·2	22·2	16·4	19·3	17·5	19·8	26·8	25·3		
4. Tüdőhurut, tüdőlob és mellhártyalob.																		
Január	288	246	271	228	229	266	252	229	436·7	363·8	391·3	321·5	315·6	358·4	332·2	295·4		
Február	263	281	250	247	255	243	276	282	431·9	450·2	391·1	377·4	380·9	354·9	394·3	394·3		
Március	265	323	268	272	280	305	314	313	401·8	477·5	386·9	383·5	385·9	410·9	414·0	403·7		
Összesen	816	850	789	747	764	814	842	824	412·2	419·0	379·7	351·1	351·0	365·6	369·8	354·1		
5. Tüdővész.																		
Január	172	184	246	172	164	180	136	171	260·7	272·0	355·2	242·5	226·0	242·5	179·2	220·5		
Február	149	213	183	199	190	201	131	205	244·6	341·3	286·1	304·0	283·7	293·5	187·1	286·6		
Március	181	207	196	224	204	158	200	236	274·4	306·1	282·9	315·8	281·1	212·9	263·6	304·4		
Összesen	502	604	625	595	558	539	467	612	253·5	297·6	300·7	279·6	256·3	242·0	205·1	262·9		
6. Egyéb halál-okok.																		
Január	875	948	1084	911	911	1043	1013	999	1326·—	1402·—	1565·—	1284·—	1255·—	1405·—	1335·—	1288·—		
Február	764	932	919	887	838	961	929	943	1254·—	1493·—	1438·—	1355·—	1251·—	1403·—	1327·—	1318·—		
Március	872	979	956	986	1000	1010	973	1015	1322·—	1448·—	1380·—	1390·—	1378·—	1360·—	1282·—	1308·—		
Összesen	2511	2859	2959	2784	2749	3014	2915	2957	1269·—	1409·—	1424·—	1308·—	1263·—	1354·—	1280·—	1271·—		
7. Összes halandóság.																		
Január	1377	1411	1656	1356	1341	1532	1470	1460	2087·—	2086·—	2390·—	1911·—	1848·—	2063·—	1937·—	1882·—		
Február	1206	1467	1407	1368	1325	1455	1389	1502	1980·—	2350·—	2200·—	2090·—	1978·—	2124·—	1977·—	2100·—		
Március	1357	1563	1460	1522	1535	1519	1528	1656	2057·—	2311·—	2107·—	2145·—	2115·—	2046·—	2014·—	2135·—		
Összesen	3940	4441	4523	4246	4201	4506	4387	4618	1990·—	2189·—	2176·—	1995·—	1929·—	2023·—	1926·—	1984·—		

II. Az egyes járványos betegségek.

A) Az aránylag kevésbé fontos vagy ritkább járványos betegségek.

(Kanyaró, szamárköhögés, bárányhimlő, valódi himlő, küteges hagymáz, ázsiai kolera.)

A bejelentési kötelezettség alá eső fertőző, járványos betegségek nem mind egyformán fontosak a lakosságra és az annak egészségügyével foglalkozókra nézve.

Az aránylag enyhe természetük vagy ritka fellépésük folytán kevésbé fontosak közé tartoznak: a kanyaró (morbilli), a hökhurut (szamárköhögés, pertussis), a himlő (variola), a bárányhimlő (varicella), a küteges hagymáz (typhus exanthematicus) és az ázsiai kolera. Ezekről az 1. sz. tábla adatai alapján röviden a következőket mondhatjuk:

1. A *kanyaró*, bár a betegedések száma óriási (Budapesten évente 4000—8000 között váltakozik a bejelentett esetek száma), nem képez komolyabb veszedelmet és sem a közönség, sem az orvosok, sem a higienisták részéről nem is tekintetik annak. Budapesten az 1. sz. tábla szerint az utolsó 12 évben kanyaróban

év	meg- betegedett	ebből meghalt		év	meg- betegedett	ebből meghalt	
		absz. szám- ban	%-ban			absz. szám- ban	%-ban
1901	5.051	229	4.5	1908	3.951	182	4.6
1902	8.724	293	3.4	1909	5.577	203	3.6
1903	5.621	281	5.0	1910	6.334	227	3.6
1904	6.002	275	4.6	1911	8.181	310	3.8
1905	7.241	338	4.7	1912	3.950	119	3.0
1906	6.658	262	3.9	1901—1912	73.949	2.994	4.0
1907	6.659	275	4.1	évi átlag	6.162	249	4.0

Ez a letalitási százalék (4.0%, de csak az utolsó négy év átlagát számítva: 24.042 betegre 859 haláleset, azaz csak 3.1%) csekély és még csekélyebbnek bizonyul, ha tekintetbe vesszük, hogy a betegedések száma valójában bizonyára sokkal nagyobb, mert (a betegség könnyebb voltánál fogva) a kanyaróbejelentést nem nagyon szigorúan veszik sem a kezelő-orvosok, sem a hatóság és hogy a bejelentés, ha megtörténik is, rendszerint csak a családban fellépett első esetre vonatkozik, míg az ugyanazon családban röviddel reá megbetegedő többi, 2—3, néha több gyermek bejelentése, minthogy a lakás fertőzése már egyszer be van jelentve, rendszerint

elmarad. Elmaradnak továbbá a bejelentéstől azok az esetek, mikor — különösen a szegényebbek körében — e könnyű betegséghez orvost egyáltalán nem hívnak. Mindezeket tekintetbe véve, a kanyaró megbetegedések tényleges számát a bejelentettekénél 30—50°/o-al magasabbnak vehetjük, mi által a letalitási arány még tovább, körülbelül 2·5°/o-ra csökken.

A betegség jelentőségének hygienisztikus és közigazgatási megítélésében azonban természetesen nem a letalitás (a halálozásnak a betegedésekhez mért aránya) a kizárólag mérvadó, hanem a halálozás abszolút száma is és ebből a szempontból a fenti összeállításban kimutatott évi átlagos 250 haláleset épenséggel nem volna közömbös dolognak mondható. Hiszen, mint ugyancsak az 1. sz. táblából látjuk, abszolút számban a joggal annyira rettegett scarlatina sem követel nagyon sokkal több áldozatot, mint a kanyaró; a skárláthalálesetek évi átlagszáma az utolsó 12 évben 328 volt, tehát csak 1¹/₃-szor annyi, mint a kanyaróé. De a skárlát — amelynek letalitása (1. az 1. és a 22. sz. táblát) 2—4 szer akkora, mint a kanyaróé (az 1. sz. tábla adatai szerint az utolsó 12 évben 3149 vörhenybeteg közül meghalt 328 = 10·4°/o, sőt 1901, 1902 és 1903-ban 100—100 beteg közül meghalt 14·3, 15·7 és 14·7) — különbség nélkül pusztítja az erős és a gyenge, esendő gyermekeket, míg a kanyarónál nem is magának a kanyarónak, hanem a hozzá csatlakozó tüdőhurutnak, tüdőlobnak és különösen a gümőkórnak esnek áldozatul többnyire csak az ilyen megbetegedésekre amúgy is hajló, főképp görvélykóros, angolkóros és más alkati betegségekben szenvedő gyermekek, úgy hogy itt a halálesetek egy nagy részénél a kanyaró csak mint kiváltó oka szerepel egy amúgy is lappangó és kitörni készülő betegedésnek.

A kanyaró végül epidemiológikus szempontból is különbözik a scarlatinától és croupdiphtheriától azért, hogy fertőzési anyaga sokkal kevésbé ellentálló mint a skárlaté és a croupdiphtheriáé, úgy hogy legtöbbször csak közvetlen érintkezésben fertőz, személyek és tárgyak által kevésbé vihető át. A közvetett fertőzés veszélye tehát sokkal csekélyebb és ezért a szünidőkkel és az iskolaév vége után rendszerint minden intézkedés nélkül is gyorsan leszáll a minimumra. A kanyarós gyermek már a betegséget bevezető előzetes szem- és orrhurutjának váladékával fertőzi iskolatársait még iskolába járásának idején, mielőtt tehát még a betegség ágyba juttatná, míg a vörhenyes és torokgyíkos gyermeket a betegség legtöbbször ágyba dönti, mielőtt fertőzővé válna a környezetre és ennél fogva az utóbbi betegségek gyakoriságában az iskolai szorgalmi idő és szünidő közti különbség távolról sem oly szembetűnő, mint a kanyarónál.¹⁾

¹⁾ Ennek statisztikai kimutatását lásd Statisztikai Havifüzet-eink 1899. októberi számában: Kőrösy József: Az iskolázás befolyása a croupdiphtheria terjedésére.

2. A *szamárhurut* (hökhurut, pertussis) jelentőségéről úgy a bejelentések kisebb megbízhatósága, mint a betegségnek aránylag veszélytelen volta tekintetében fokozott mértékben áll az, amit a kanyaróról mondtunk. A *szamárhurut* gyakorisága (az 1. sz. tábla szerint) az utolsó 12 évben a következő volt:

Év	Meg- betegedett	Ebből meghalt		Év	Meg- betegedett	Ebből meghalt	
		absz. szám- ban	%-ban			absz. szám- ban	%-ban
1901	1.330	73	5.5	1908	405	25	6.2
1902	868	78	9.0	1909	1.040	51	4.9
1903	585	34	5.8	1910	1.115	95	8.5
1904	750	60	8.0	1911	548	26	4.7
1905	797	54	18.2	1912	1.057	66	6.2
1906	998	93	9.3	1901—1912 . .	10.165	728	7.1
1907	672	73	10.9	évi átlag . . .	847	61	7.1

Az utolsó 12 évi átlagos halálozási szám 61, a letalitási szám (7.1%) kétségteljesül azért olyan magas, mert a bejelentések száma távolról sem fedi a tényleges megbetegedések számát. A halálozások itt is legtöbbszörre alkati gyengeség vagy betegség rovására írhatók. Miután a *szamárhurutos* gyermek a saját érdekében fennjár, sőt lehető sokat tartózkodik a szabad levegőn, ennél fogva izolálásra és fertőtlenítésről a mai viszonyok közt alig is lehet szó.

3. A *bárányhimlő* egészen ártatlan betegségnek mondható. A betegedések száma ugyan elég jelentékeny, az utolsó 12 évben az 1. sz. tábla szerint:

Év	meg- betegedett	ebből meghalt		Év	meg- betegedett	ebből meghalt	
		absz. szám- ban	%-ban			absz. szám- ban	%-ban
1901	1.515	9	0.6	1908	1.883	1	0.1
1902	1.726	5	0.3	1909	1.303	1	0.1
1903	1.502	7	0.5	1910	1.533	5	0.3
1904	1.397	8	0.3	1911	1.426	5	0.4
1905	1.250	—	0.1	1912	1.825	1	0.1
1906	1.439	7	0.5	1901—1912 . .	18.415	54	0.3
1907	1.616	5	0.3	Évi átlag . . .	1.535	4.5	0.3

de a halálozások száma 1000 betegre 3 és ez az 1000 betegedésre eső három, kivétel nélkül nem maga a *bárányhimlő*, hanem gyenge gyerme-

keknél hozzálépő egyéb betegségek által okozott halálest is* csak azáltal kerül kimutatásra, mert a statisztikában óvatosságból mindezen eseteket a bárányhimlő rovatában mutatjuk ki, nehogy valamikor egy himlőjárvány kezdete, bárányhimlő név alatt szerepelve, elkerülje a statisztikai megállapítást.

4. A *hólyagos himlő* (valódi himlő, variola vera) a kötelező himlőoltás rendszeres és szigorú keresztülvitele óta mint járvány nem jön többé számba. Mint az 1. sz. táblából láthatjuk, az 1904 óta eltelt 9 év közül 7-ben egyáltalán nem fordult elő himlő, csak 1907-ben és 1909-ben fordult elő himlőben — behurcolás folytán — összesen 7 halálest, járvánnyá a betegség nem fejlődhetett, egyrészt az erélyes óvintézkedések folytán, másrészt mert a népességben a védhimlőoltás folytán hiányzik a betegség iránti fogékonyság.

Továbbá meg kell még röviden emlékeznünk, mint nálunk kevésbé fontos járványos betegségről: 5. a *kiütéses hagymázról* és 6. az *ázsiai koleráról* is. Ezeket, habár járványos természetűek, nagyon ritka fellépésük folytán az 1. sz. táblába nem vettük fel. A rájuk vonatkozó adatok a következők:

5. Kiütéses hagymáz és ázsiai kolera fellépése Budapesten 1874 óta.

I. Kiütéses hagymáz. — Typhus exanthematicus*)						II. Ázsiai kolera. — Cholera asiatica							
Év	H ó	abszolút számban		100.000 lakóra		100 betegedésre hány halálest	Év	H ó	abszolút számban		100.000 lakóra		100 betegedésre hány halálest
		betegedés	halálozás	betegedés	halálozás				betegedés	halálozás	betegedés	halálozás	
1908	Február—Május	198	53	23·8	6·4	26·8	1886	Szept.—november	1.329	586	299·0	132·0	44·1
1909	Március—Június	3	1	0·4	0·1	33·3	1892	Szept. 26—dec. 31.	898	501	166·2	92·7	55·8
1910	Január—Május ¹⁾	218	30	25·0	3·4	13·8	1893	Január 1—febr. 8.	37	24	6·6	4·3	64·9
								Július 22—dec. 5.	183	109	32·5	19·4	59·6
							1910	Szeptember . . .	9	8	1·0	0·9	88·9
							1911	Aug.—Okt. ²⁾ . . .	23	11	2·6	1·2	47·8

¹⁾ Egy eset szeptemberben.

²⁾ Augusztusban 1, októberben 3 eset, a többi szeptemberben.

* L. Halandósági kiadványaink „Legrészletesebb halál-ok“-tábláit.

*) Hogy a régebbi években egyáltalán fordult-e elő kiütéses hagymáz és milyen gyakoriságban, azt az idevágó adatszolgáltatás és feldolgozás akkori rendszere folytán a mi anyagunkból most már nem tudjuk megállapítani.

A kiütéses hagymáz (1908-ban és 1910-ben) máshol észlelt súlyosságához képest még aránylag enyhén lépett fel (14—27% letalitással), a kolera ellenben elég súlyosan (100—100 beteg közül 50—60—90 halálessel). Mindkét járvány lefolyása példát szolgáltat az erélyes intézkedések fényes eredményére. A veszedelmes járványok gyors és teljes elfojtásának érdeme a jó vízvezeték és csatornázáson és az intézményezett fertőtlenítésen kívül köztudomás szerint főképen a tisztí főorvos személyes, fáradságot nem ismerő, erélyes és önfeláldozó buzgalmának és vezetésének tulajdonítható.

B) Hagymáz, vörheny és croupdiphtheria.

1. A hasi hagymáz.

1. A hasi hagymáz (*typhus abdominalis*) mint halál-ok Budapesten jelenleg távolról sem olyan jelentőségű már, mint néhány évtizeddel ezelőtt volt. A 6 sz. táblában megismételjük az 1 sz. kimutatásnak a typhusra vonatkozó adatait. E tábla szerint, 100.000 lakóra számítva, hagymázban meghalt 1874-ben 133, 1912-ben 11 egyén. Az óriási, körülbelül 93⁰/_o-ot tevő javulás¹⁾ főkép majdnem kizárólag a csatornázásra és a vízvezeték tökéletesítésére vezethető vissza. Ennek felel meg úgy a 6 sz. tábla adataiban, mint a 8. oldalon látható grafikai összeállításban két nagyon kifejezett esés, az egyik 1889-ről 1890-re, amikor a szüretlen víz szolgáltatása a beltelken beszünttetett, a másik tíz évvel később, 1899-ről 1900-ra, amikor a szüretlen víz szolgáltatása teljesen megszűnt. Jó csatornázás és kifogástalan vízvezeték tehát azáltal, hogy a beteg ürülékeiben levő fertőző csírákat a forgalomból kizárják, a typhusnál majdnem ugyanolyan szerepet játszanak, mint a himlőnél a védoltás.

Azonban 1904, tehát 9 év óta, a typhus ismét emelkedőben van. Ez az emelkedés (l. 6 sz. tábla) természetesen nem éri el többé az előző évtizedök magasságát, de félre nem ismerhető és el nem hanyagolható, mert a 100.000 lakóra számított typhushalálozás, amely 1901, 1902 és 1903-ban 7·2 és 8·0 között mozgott, ma 15, 17 és 19-en felül áll,

¹⁾ Véletlenül 1874 épen a legrosszabb év és 1912 a legjobb közül való. De ha 1874—1875 átlagát (100.000-re 115·7) hasonlítjuk össze 1911—1912 átlagával (100.000-re : 14·0 halálessel), akkor a javulás még mindig 88⁰/_o-os lesz. A megbetegedéseknél a javulás 1882 (a bejelentési kötelezettség életbeléptetése) óta a következő: 1882-ben megbetegedett 1.121, 1912-ben 424 = 37·8⁰/_o, a javulás tehát 1882 óta 62·2⁰/_o. — Részletesebb számításokat ez irányban a 2 sz. tábla tartalmaz.

csak az utolsó (1912) évben esett ismét 11·2-re. *) Több évet összefoglalva, a betegedés, illetőleg a halálozás kitett 100.000 lakóra :

	Betegedés	Haláleset
1901—1905. átlagában	54·8	10·5
1906—1910. „	76·1	15·2
1911—1912. „	63·4	14·0

6. Typhusbetegedés és halálozás Budapesten 1874—1912.

É v	Abszolút számban		100.000 lakóra		100 betegedésre hány halálozás	É v	Abszolút számban		100.000 lakóra		100 betegedésre hány halálozás
	betegedés	halálozás	betegedés	halálozás			betegedés	halálozás	betegedés	halálozás	
1. Öt évi átlagokban.						1889	3.135	393	648·6	81·3	12·5
						1890	762	157	153·4	31·6	20·6
						1891	683	127	132·0	24·5	18·6
						1892	849	137	157·2	25·4	16·1
						1893	383	81	68·1	14·4	21·1
						1894	403	82	68·9	14·0	20·3
						1895	548	117	90·2	19·3	21·3
						1896	819	169	130·0	26·8	20·6
						1897	640	123	98·1	18·8	19·2
						1898	924	164	136·8	24·3	17·7
						1899	800	197	114·7	28·3	24·6
						1900	364	100	50·6	13·9	27·5
2. Évenként.						1901	269	59	36·4	8·0	21·9
						1874		405		132·8	
						1875		307		98·9	
						1876		283		89·6	
						1877		436		132·6	
						1878	2) 297	2) 86·9			
						1879	221	62·3			
						1880	231	62·8			
						1902	235	54	31·4	7·2	23·0
						1903	275	57	36·2	7·5	20·7
						1904	513	104	66·6	13·5	20·3
						1905	786	124	100·7	15·9	15·8
						1906	431	73	54·4	9·2	16·4
						1907	510	109	62·8	13·4	21·4
						1908	485	127	58·3	15·3	26·2
						1909	782	149	91·9	17·5	19·0
						1910	961	171	110·4	19·4	17·8
						1911	719	150	80·7	16·8	20·0
						1912	424	102	46·6	11·2	24·1
						1913. : jan—márc.	48	14			29·2
						1881	1.121	245	287·0	62·7	21·9
						1882	599	172	148·3	42·6	28·7
						1883	638	135	152·9	32·4	21·2
						1884	317	114	73·6	26·5	36·0
						1885					
						1886	1.028	240	231·7	54·1	23·3
						1887	673	156	147·3	34·1	23·2
						1888	1.647	173	350·3	36·8	10·5

*) A betegedések állása 1901, 1902 és 1903-ban 100.000 lakóra 31—36, ellenben 1909, 1910 és 1911-ben 92, 110 és 81, az emelkedés tehát több mint 3-szoros.

1) A betegedéseknél 1882—1885. A bejelentési köteleesség 1881 júniusban lépett életbe. — 2) A bejelentési köteleesség előtti évek.

Ez az állapot, amely abszolút számban sem kicsinylendő (évenként átlag 600 megbetegedés és 120 haláleset typhus folytán) annál inkább érdemel figyelmet, mert más nagyvárosokban rendszerint sokkal jobb állapotokat találunk. A 7 sz. táblában összeállítottuk 45 (illetőleg Budapesttel együtt 46) európai nagyváros typhushalálózását 1901 óta (abszolút számban és 100.000 lakóra és a tábla harmadik részében az évről-évre elfoglalt sorrendi hely megállapításával), e tábla adatai szerint pedig sorrendi helyünk a typhushalálózás tekintetében az utóbbi években elég kedvezőtlen, a 46 város között 1905 óta (1906-ot kivéve) a 30—36-ik helyen állunk. (1905 : 33, 1906 : 21, 1907 : 30, 1908 : 31, 1909 : 35, 1910 : 36, 1911 : 35, 1912 : 33). 1911-ben a 100.000 lakóra számított typhushalálózás tekintetében a 6 sz. táblában szereplő 46 város sorrendje a következőképpen alakult:

1. Edinburg	0·6	17. Hamburg	4·5	33. Bordeaux	14·9
2. Christiania	1·2	18. Dresden	4·7	34. Lemberg	15·2
3. Nürnberg	1·5	19. Amsterdam	5·1		
4. Kobenhavn	1·5	20. Altona	5·2	35. Budapest	16·8
5. Charlottenburg	1·6	21. Breslau	5·2		
6. Frankfurt a. M.	1·7	22. Anvers	5·2	36. Dublin	21·4
7. München	1·7	23. Birmingham	5·2	37. Warszawa	22·1
8. Stockholm	1·8	24. Rotterdam	6·2	38. Roma	23·4
9. Wien	2·3	25. Glasgow	6·9	39. Bucuresti	24·9
10. Cöln	2·5	26. Lyon	8·8	40. Sct Petersburg	33·6
11. Leipzig	2·5	27. Bruxelles	9·0	41. Firenze	34·8
12. London	3·1	28. Genova	9·0	42. Milano	37·9
13. Berlin	3·2	29. Napoli	9·6	43. Odessa	46·1
14. Liverpool	4·0	30. Torino	9·6	44. Moskwa	54·8
15. Zürich	4·2	31. Prag	10·8	45. Barcelona	73·1
16. Belfast	4·4	32. Paris	12·8	46. Marseille	100·5

A sorrend elég jellegzetes és nagy vonásaiban ugyanaz, mint amelyről a főváros halandóságának általános megbeszélésénél már többször volt alkalmunk megemlékezni.¹⁾ Utánunk körülbelül ugyanazok a városok következnek, mint az összhalálózásnál: egy közegészségügyi viszonyairól hírhedt francia kikötőváros, egy angol gyárváros, 3 olasz város, egy spanyol, egy román és 4 orosz város, míg a nyugati és északi gazdaságilag és kulturálisan fejlettebb országok nagyvárosai mind előttünk járnak.

Ennek, az egyes betegségek gyakoriságának vizsgálásánál soha el nem hanyagolandó szempontnak, kiemelése céljából a 8-ik sz. táblában összeállítottuk összehasonlítható alakban ugyanazon 46 városnak 1901 óta észlelt összhalálózását is.

¹⁾ Lásd főképen Budapest székesfőváros statisztikai közleményei: 40. Pikler Budapest halandósága 1906-ban.

7. Néhány európai nagyváros typhushalálása 1901—1912.

Polgárszám	Város	Népszám (ezekben)													
		1901	1912	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912
1	Altona	162-1	174-0	8	3	1	7	4	8	8	8	9	7	9	6
2	Berlin	1.887-9	2.082-4	114	59	88	79	110	97	79	77	89	71	66	36
3	Breslau	425-0	523-1	27	34	33	35	40	26	19	25	16	27	27	13
4	Charlottenburg	101-5	320-3	6	3	6	6	10	8	6	10	10	34	5	3
5	Cöln	376-1	525-7	30	22	25	20	13	13	15	22	12	20	13	12
6	Dresden	400-0	538-0	27	18	25	14	11	10	10	32	22	14	26	15
7	Frankfurt a. M.	294-0	425-0	9	7	7	14	11	12	24	36	7	4	7	7
8	Hamburg	717-0	957-0	34	40	32	32	22	33	23	23	23	49	42	32
9	Leipzig	461-7	606-3	28	14	18	18	18	36	19	16	19	11	15	8
10	München	503-0	614-7	24	15	19	17	16	36	15	17	13	10	10	5
11	Nürnberg	265-2	345-4	6	6	9	8	3	3	2	2	6	5	5	2
12	Budapest	738-6	910-5	59	54	57	104	124	73	109	127	149	171	150	102
13	Lenberg	162-6	216-2	39	19	18	22	21	24	31	29	42	23	32	22
14	Prag (elővárosokkal)	377-6	484-3	97	99	144	113	49	33	47	83	77	40	52	58
15	Wien	1.692-0	2.081-5	76	51	69	60	84	95	52	86	60	80	47	44
16	Anvers	280-4	309-0	68	34	40	53	26	26	37	33	16	7	16	10
17	Bruxelles	187-1	177-1	51	42	38	21	12	35	36	30	13	65	16	11
18	Kopenhavn	381-0	465-0	17	17	27	11	18	18	8	31	11	10	17	11
19	Barcelona	532-0	587-0	506	329	339	380	279	327	400	544	420	357	429	186
20	Bordeaux	254-3	262-0	32	43	30	23	38	64	41	29	28	32	39	17
21	Lyon	459-1	523-8	76	77	60	68	55	97	95	58	31	22	46	27
22	Marseille	504-3	551-0	216	221	194	174	165	311	423	520	?	?	?	?
23	Paris	2.657-3	2.847-2	363	359	298	353	240	303	267	227	260	182	364	254
24	Belfast	351-1	391-0	349	172	140	117	129	93	85	67	20	18	17	19
25	Birmingham†)	523-3	550-9	111	100	66	36	38	40	48	49	22	63	30	31
26	Dublin	376-1	406-5	105	125	86	67	52	56	46	56	64	52	87	56
27	Edinburgh	317-9	321-2	37	36	25	20	23	12	12	12	5	6	2	4
28	Glasgow	764-5	785-6	194	113	150	87	72	92	101	73	103	56	54	38
29	Liverpool	686-3	732-0	157	207	161	96	75	87	97	74	52	33	30	20
30	London	4.545-0	4.521-7	501	537	371	286	234	260	194	225	146	176	142	117
31	Firenze	205-4	240-0	78	78	94	83	82	87	68	48	64	51	83	50
32	Genova	242-2	283-3	37	40	70	70	58	84	52	65	41	25	27	138
33	Milano	489-2	614-0	209	266	233	198	151	228	217	227	239	213	227	168
34	Napoli	565-5	683-0	97	69	88	79	64	55	58	36	51	32	65	46
35	Roma	439-0	553-7	136	108	158	164	144	114	88	100	95	133	129	106
36	Torino	335-7	430-0	61	76	67	157	72	68	81	44	49	46	41	30
37	Christiana	225-3	244-0	11	7	5	2	7	9	3	6	4	5	3	2
38	Amsterdam	525-7	580-3	40	43	46	45	45	61	56	70	25	42	29	18
39	Rotterdam	336-6	441-3	35	27	45	59	30	44	40	20	26	26	20	20
40	Bucaresti	286-1	302-0	52	59	81	53	78	83	66	68	27	88	74	93
41	Moskwa	1.079-4	1.392-1	290	315	294	202	407	459	454	785	553	623	763	257
42	Odessa	442-0	479-0	191	94	129	139	168	149	195	207	352	260	221	211
43	Sct. Petersburg†)	1.266-8	1.700-0	1.055	666	769	744	1.622	1.547	1.069	1.952	530	545	550	536
44	Warszawa	712-0	782-0	110	83	154	146	145	131	138	140	121	142	173	139
45	Stockholm	302-0	343-8	14	6	7	8	14	10	6	5	2	14	6	6
46	Zürich	150-1	195-6	6	6	5	9	7	7	7	9	2	8	8	6

Polgár szám	Város	b) 100.000 lakóira											c) Sorrendi hely (46 város között)										
		1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910
1	Altona	49	18	06	42	24	47	46	52	41	52	35	9	2	1	10	2	11	18	12	21	15	20
2	Berlin	60	31	42	40	55	47	42	42	41	32	17	11	9	10	16	10	14	14	8	18	15	20
3	Breslau	63	79	75	77	86	55	32	35	66	52	25	13	18	15	19	20	15	15	17	13	24	13
4	Charlottenburg	26	15	29	28	43	33	37	30	10	16	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
5	Cöln	80	57	63	49	52	30	48	25	39	25	23	12	15	11	13	11	6	11	9	15	5	4
6	Dresden	68	45	51	28	29	19	59	40	26	47	27	14	13	6	5	17	5	17	14	17	10	18
7	Frankfurt a. M.	31	23	23	44	33	35	08	19	19	17	17	12	12	12	12	8	7	6	2	4	3	6
8	Hamburg	47	55	43	42	28	28	42	26	53	45	33	12	11	4	9	10	10	10	10	10	10	15
9	Leipzig	61	30	37	65	36	71	34	35	19	25	13	12	18	17	9	18	13	7	14	6	11	5
10	München	48	29	37	34	30	27	30	23	17	15	08	8	6	2	9	6	9	10	6	11	5	1
11	Nürnberg	23	22	33	35	10	10	06	19	1	1	06	1	4	7	3	1	1	1	1	1	4	1
12	Budapest	80	72	75	135	159	92	134	153	176	168	112	16	16	17	27	33	21	30	31	35	36	33
13	Lemberg	240	115	107	126	120	135	171	158	225	111	102	32	22	21	24	29	29	32	32	37	30	34
14	Prag (elővárosokkal)	257	242	349	271	111	73	102	178	160	84	108	120	5	7	10	12	13	8	11	11	13	9
15	Wien	45	30	39	33	44	49	26	43	29	39	23	21	5	10	7	26	20	25	34	33	28	31
16	Anvers	243	118	137	180	86	117	117	70	49	23	52	39	33	24	27	33	21	27	26	20	20	9
17	Bruxelles	273	221	197	108	121	175	181	178	66	367	90	56	37	35	31	22	30	32	34	35	23	42
18	Koblenhava	215	41	65	28	28	42	18	70	24	22	15	24	3	10	4	4	10	4	21	8	8	4
19	Barcelona	947	614	632	706	517	604	846	996	768	608	731	317	45	46	46	45	46	44	45	45	45	42
20	Bordeaux	126	169	118	90	151	254	163	116	115	122	149	65	21	30	23	21	32	37	31	27	29	32
21	Lyon	166	168	131	148	120	205	201	123	66	42	88	52	25	20	26	29	38	35	36	28	24	17
22	Marseille	428	438	385	345	327	601	817	1005	1005	1005	1005	42	42	41	41	40	44	45	46	46	46	46
23	Paris	136	135	109	129	88	113	98	83	94	63	128	89	22	22	25	25	22	22	22	22	23	32
24	Belfast	994	472	390	326	357	254	230	173	52	47	44	49	46	43	42	39	33	33	22	20	16	25
25	Birmingham ¹⁾	212	189	124	67	70	73	87	88	39	120	52	36	29	31	25	19	19	19	24	16	31	23
26	Dublin	279	324	227	177	137	148	118	140	161	129	214	138	38	40	34	32	31	30	27	30	34	33
27	Edinburgh	116	111	76	60	68	32	35	20	14	19	06	13	20	18	15	17	5	12	4	3	5	1
28	Glasgow	254	146	191	109	89	110	119	85	118	71	69	48	34	27	30	23	23	24	28	30	26	24
29	Liverpool	229	291	225	133	102	118	130	98	68	44	40	27	31	30	33	26	24	28	20	25	19	14
30	London	111	115	81	62	50	55	41	46	30	31	26	10	10	10	16	14	14	14	12	12	14	14
31	Firenze	380	373	442	383	371	390	301	207	272	219	348	208	40	41	43	43	44	42	40	38	39	41
32	Genova	151	159	272	261	217	153	190	232	251	151	90	490	23	28	36	36	36	31	35	39	34	28
33	Milano	427	594	460	385	285	419	386	392	402	358	379	274	41	43	44	44	43	42	41	42	41	42
34	Napoli	172	121	154	137	109	93	97	65	48	48	96	67	26	25	28	28	25	22	21	19	27	21
35	Roma	310	242	346	351	230	230	173	192	178	284	234	191	37	39	42	37	36	33	37	36	38	38
36	Torino	173	203	158	342	199	185	217	115	125	107	96	70	27	32	29	40	35	34	37	26	31	29
37	Christiania	49	31	22	09	31	39	13	26	20	21	12	08	10	10	2	1	7	8	2	5	6	7
38	Amsterdam	76	80	84	84	115	109	99	124	44	74	51	31	15	19	20	20	23	23	23	29	17	2
39	Rotterdam	104	78	122	162	80	114	101	49	70	69	62	45	18	17	24	30	19	26	24	15	26	24
40	Bucaresti	182	205	284	268	283	224	300	426	300	426	249	312	18	33	38	34	38	38	40	43	39	39
41	Moskva	269	285	259	173	340	353	331	556	401	448	548	185	36	38	35	31	41	41	41	43	44	37
42	Odessa	432	205	272	282	353	323	428	443	677	543	461	440	43	34	37	38	42	44	44	44	44	43
43	Sct. Petersburg ¹⁾	833	510	572	537	1137	1057	710	336	345	336	345	492	44	44	45	46	46	44	44	40	40	40
44	Warszawa	154	113	204	189	189	175	94	186	157	157	221	178	24	21	32	35	34	33	20	36	32	35
45	Stockholm	46	20	23	25	44	30	18	15	06	41	18	18	6	3	4	2	13	4	3	3	1	16
46	Zürich	40	40	32	56	42	64	40	50	11	42	42	31	4	11	6	14	10	16	16	16	18	15

¹⁾ Elővárosok nélkül. *) Adatok hiányában az előző év adatai vannak beállítva. A városokhoz intézett kérdő levélre nem érkezett válasz.

8. Néhány európai nagyváros összehaladósága. 1901—1912.

Folyószám	Város		a) Halálesetek abszolút száma													
	1901	1912	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912		
1	Altona	174-0	2.809	2.905	2.755	2.755	2.665	2.816	2.726	2.671	2.574	2.903	2.770			
2	Berlin	2.082-4	34.096	30.740	33.425	34.451	30.149	32.353	32.408	31.840	28.340	30.213	28.302			
3	Breslau	523-1	10.932	10.431	10.606	10.915	10.330	10.648	10.648	10.237	7.561	10.052	9.852			
4	Charlottenburg	320-3	2.639	2.586	2.794	2.947	2.956	2.955	3.218	3.270	3.245	3.562	3.579			
5	Cöln	525-7	8.627	7.930	8.219	8.227	8.402	8.066	8.662	7.933	9.533	9.344	7.795			
6	Dresden	558-0	7.215	8.578	8.570	8.885	9.030	8.033	7.917	8.242	7.656	8.000	7.365			
7	Frankfurt a. M.	425-0	4.588	4.434	5.188	5.025	5.286	5.086	5.086	5.325	5.000	5.052	4.988			
8	Hamburg	425-0	12.293	12.018	12.466	12.070	12.469	12.484	12.486	13.223	12.948	12.985	13.880			
9	Leipzig	606-3	8.621	7.671	8.662	8.981	8.664	8.077	7.946	8.063	7.737	8.069	9.508			
10	München	503-0	11.177	10.876	10.681	10.768	10.725	9.801	9.963	10.055	10.060	9.377	9.541			
11	Nürnberg	345-4	5.610	5.512	6.079	6.115	6.002	5.635	5.416	5.599	5.221	4.837	5.205			
12	Budapest	910-5	13.923	14.732	15.069	15.455	16.094	15.121	16.184	15.612	16.001	16.120	17.190			
13	Lemberg	216-2	4.207	4.160	4.078	4.144	4.653	4.095	4.155	4.308	4.448	4.076	4.708			
14	Prag *)	484-3	7.300	7.063	7.085	7.671	8.061	7.408	7.693	7.938	9.377	9.120	9.531			
15	Wien	2.082-0	33.502	33.857	32.931	32.931	30.671	33.073	34.188	35.511	34.672	33.118	33.305			
16	Anvers	309-0	4.995	4.603	4.347	4.625	4.411	4.387	4.384	4.421	3.820	4.080	3.854			
17	Bruxelles	177-1	3.966	3.874	3.642	3.560	3.637	3.708	3.661	3.837	3.566	2.827	2.740			
18	Köbenhavn	187-1	6.786	6.155	6.553	6.657	6.917	6.661	6.661	7.232	6.566	6.501	6.852			
19	Barcelona	587-0	14.884	12.596	12.849	12.985	13.966	13.945	13.226	13.287	14.392	13.546	13.546			
20	Bordeaux	262-0	5.328	5.218	4.908	4.973	5.051	5.447	5.451	5.127	5.648	5.005	5.277			
21	Lyon	459-1	9.057	9.329	8.913	9.154	9.254	9.830	9.557	9.118	9.036	8.392	8.958			
22	Marseille	551-0	11.604	11.077	12.301	11.070	10.988	12.378	12.897	11.139	10.770	9.874	11.581			
23	Paris	2.847-2	49.770	49.070	46.790	47.954	47.843	47.969	50.540	48.104	45.643	48.368	47.669			
24	Belfast	351-1	7.738	7.577	7.169	7.474	7.178	7.379	7.870	7.523	7.028	7.294	6.625			
25	Birmingham*)	550-9	10.402	9.672	10.340	10.340	8.718	9.172	8.879	8.992	8.693	8.802	11.927			
26	Dublin	406-5	9.221	9.341	8.643	8.846	8.038	8.495	9.041	8.634	8.319	8.504	9.118			
27	Edinburgh	321-2	6.173	5.522	5.512	5.425	5.425	5.426	5.587	5.426	4.364	4.369	4.322			
28	Glasgow	785-6	16.190	15.530	15.071	15.413	14.456	14.888	15.658	15.265	15.243	13.395	13.899			
29	Liverpool	686-3	8.479	7.520	7.520	7.520	7.520	7.520	7.520	7.520	7.520	7.520	7.520			
30	London	4.545-0	77.663	80.105	69.737	74.555	70.442	71.155	69.288	67.353	67.632	63.863	67.850			
31	Firenze	240-0	4.691	4.733	4.815	4.807	5.080	5.051	5.037	4.787	5.460	4.510	5.195			
32	Genova	242-2	5.278	5.222	4.928	5.138	5.705	5.211	5.894	5.193	5.037	5.763	5.082			
33	Milano	489-2	10.915	10.594	10.710	10.282	11.451	11.451	11.318	10.899	12.098	10.479	12.062			
34	Napoli	565-5	14.899	14.207	14.197	13.697	14.461	14.818	14.469	14.788	13.648	14.913	18.370			
35	Roma	439-0	7.487	8.204	8.369	8.645	9.114	8.452	8.153	8.368	8.833	10.902	11.145			
36	Torino	430-0	6.625	6.600	6.897	6.643	7.207	6.971	7.132	7.436	5.844	?	?			
37	Christiana	226-3	3.554	3.310	3.370	3.186	3.743	3.042	3.108	3.295	2.993	2.856	3.267			
38	Amsterdam	525-7	7.962	8.230	7.590	8.303	7.674	7.686	7.573	7.511	7.439	6.940	7.146			
39	Rotterdam	336-6	6.162	5.470	5.465	5.465	5.465	5.465	5.670	5.596	5.231	5.232	4.909			
40	Bucarest	286-1	6.766	6.376	6.326	6.611	7.185	6.574	7.416	7.105	7.006	7.799	?			
41	Moskwa	1.079-4	29.368	28.938	30.940	30.571	31.664	33.459	37.695	39.594	42.956	40.027	41.875			
42	Odessa	442-0	9.976	9.413	10.121	10.446	11.644	10.150	10.150	10.137	12.152	10.495	9.483			
43	Sct. Petersburg *)	1.700-0	30.130	28.682	31.716	32.551	35.205	36.564	37.212	44.311	43.739	38.098	43.374			
44	Warszawa	782-0	15.416	13.176	16.830	16.069	15.207	16.081	14.640	15.514	14.994	15.598	?			
45	Stockholm	343-8	5.457	4.662	4.702	4.822	5.395	4.782	5.006	5.390	4.881	5.054	4.983			
46	Zürich	150-1	2.298	2.435	2.330	2.346	2.396	2.323	2.240	2.372	2.186	2.087	2.092			

Főszám	Város	b) 1000 lakóra										c) Sorrendi hely (46 város közt)												
		1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911
1	Altona	19-5	17-2	17-7	16-7	16-5	15-7	16-4	15-8	15-6	14-9	16-8	15-9	19	14	17	13	12	13	18	14	17	19	22
2	Berlin	18-1	16-2	16-6	17-0	17-1	15-8	15-4	15-4	15-1	13-7	14-5	13-6	12	10	14	15	15	14	13	14	17	19	22
3	Breslau	25-7	22-6	23-7	23-4	23-4	21-3	22-3	20-5	20-3	14-8	14-8	13-6	42	39	41	41	39	35	36	32	32	33	34
4	Charlottenburg	13-8	13-1	13-6	13-8	12-8	12-1	11-5	12-0	11-8	10-6	11-6	11-2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
5	Cöln	22-9	20-6	19-8	20-0	19-4	19-2	17-9	18-7	16-8	18-5	18-0	14-8	37	31	28	27	25	28	27	27	30	27	18
6	Dresden	18-0	17-0	17-4	17-7	17-7	15-4	14-9	15-3	14-0	13-5	14-5	13-8	11	13	13	15	18	11	10	9	9	9	9
7	Frankfurt a. M.	15-6	14-7	16-7	15-7	16-0	14-7	14-5	14-8	13-8	12-1	12-2	11-8	4	2	11	8	8	7	10	12	4	3	5
8	Hamburg	17-1	16-4	16-7	15-7	15-8	15-3	14-8	15-3	14-6	13-9	14-8	12-2	7	12	11	9	7	9	10	12	12	7	8
9	Leipzig	18-7	16-3	18-0	18-3	17-3	15-9	15-3	14-4	13-6	13-6	16-2	12-9	15	13	12	11	13	11	11	11	10	20	8
10	München	22-2	21-4	20-7	20-5	20-1	18-0	17-9	18-1	17-6	15-7	16-0	12-9	33	34	32	31	30	23	23	24	21	19	20
11	Nürnberg	21-2	20-6	22-3	21-8	20-7	18-9	17-6	17-8	16-3	14-5	15-6	14-1	26	30	30	35	33	25	21	23	18	15	15
12	Budapest	18-9	19-7	19-8	20-0	20-6	19-1	19-9	18-8	18-8	18-5	19-3	18-7	17	28	29	28	32	27	29	29	28	31	28
13	Lemberg	25-9	25-1	24-2	24-1	26-6	23-0	23-4	23-8	23-8	19-7	20-1	21-8	43	45	43	44	46	41	39	41	42	37	33
14	Prag ¹⁾	19-6	19-5	19-3	18-4	18-3	16-5	16-7	17-0	19-7	19-2	20-1	19-7	20	19	20	20	20	17	19	19	31	35	34
15	Wien	16-8	16-0	14-8	15-5	14-5	14-8	13-6	13-6	13-6	12-6	13-4	12-5	23	22	20	18	23	20	21	21	25	21	21
16	Amers	21-2	20-4	18-9	18-3	18-3	18-6	18-4	18-5	18-2	16-0	15-5	16-0	6	8	3	7	4	8	5	4	6	7	6
17	Bruxelles	17-8	15-0	15-7	15-7	16-3	15-4	15-2	16-4	14-6	14-1	14-8	14-5	27	27	21	19	21	24	25	32	25	24	17
18	Köbenhavn	27-9	23-5	23-9	24-1	25-9	25-8	24-3	26-2	26-4	23-3	22-9	22-9	10	4	9	10	11	12	12	18	13	13	13
19	Barcelona	21-0	20-5	19-3	19-6	20-0	21-6	21-6	20-3	22-4	19-0	20-6	20-6	46	42	45	44	45	46	46	42	43	41	42
20	Bordeaux	19-7	20-3	19-4	19-9	20-2	20-8	20-2	20-3	22-4	20-3	20-6	20-6	25	23	23	25	20	37	35	35	38	36	38
21	Lyon	23-0	22-0	24-4	21-9	21-8	23-9	24-9	20-2	19-3	16-0	17-1	16-5	21	20	23	25	20	32	31	30	30	22	25
22	Marseille	18-7	18-3	17-4	17-7	17-6	17-6	18-5	17-5	17-4	16-0	17-0	16-7	38	37	44	30	37	42	44	38	39	28	39
23	Paris	22-0	20-8	20-0	20-8	19-8	20-1	21-3	19-5	18-2	18-9	16-9	18-1	32	32	31	32	26	30	33	26	33	23	29
24	Belfast	19-9	18-0	17-2	19-3	16-1	16-8	16-1	15-0	15-5	14-8	15-3	14-0	24	18	14	23	9	18	15	16	17	16	14
25	Birmingham ²⁾	24-5	24-3	22-8	23-3	21-2	22-4	23-1	21-5	20-9	21-1	22-5	21-5	41	43	30	40	34	38	40	39	35	40	40
26	Dublin	19-4	17-8	16-9	16-6	16-1	16-0	16-2	15-3	15-3	13-6	13-0	13-5	18	16	13	12	10	16	17	12	15	9	8
27	Edinburgh	21-2	20-0	19-2	19-3	17-9	17-8	18-5	17-8	17-5	17-1	17-7	17-4	28	25	22	24	19	22	21	22	23	26	27
28	Glasgow	17-1	17-2	15-2	16-1	15-1	15-1	14-6	13-8	14-0	14-1	15-0	13-5	8	15	6	6	11	6	9	8	6	8	14
29	Liverpool	22-8	22-7	22-6	22-2	23-0	22-6	22-3	20-6	23-2	19-4	21-8	18-7	36	40	38	38	38	38	34	37	40	36	39
30	London	21-8	21-4	19-6	20-0	21-4	21-1	20-1	18-8	21-4	18-5	20-7	18-0	31	35	29	36	29	36	29	34	26	36	32
31	Firenze	22-3	21-3	21-1	20-0	21-4	21-1	20-1	18-6	21-4	18-5	20-7	18-0	44	44	45	43	42	44	41	44	37	41	45
32	Genova	26-3	25-0	24-8	23-7	24-7	25-1	24-2	24-5	22-3	21-8	29-4	29-4	9	20	19	22	22	19	16	17	19	39	26
33	Milano	17-1	18-4	18-4	18-5	19-0	17-1	16-1	16-1	16-5	16-5	14-9	14-9	22	24	27	22	27	26	28	28	29	30	14
34	Napoli	19-7	19-7	19-6	18-7	19-9	19-0	19-1	18-7	19-0	14-9	14-9	13-6	5	3	4	2	13	2	4	7	4	3	9
35	Roma	15-7	14-7	15-0	14-3	16-7	13-3	13-5	14-1	12-7	11-8	13-6	13-6	2	6	2	5	2	5	6	3	5	6	4
36	Torino	15-1	15-4	14-0	15-1	13-8	13-7	13-4	13-3	13-1	12-3	12-4	11-4	14	7	8	4	5	5	3	3	5	4	3
37	Christiania	18-3	15-9	15-6	15-0	14-5	14-2	14-3	13-7	12-6	12-5	12-4	11-3	14	14	7	8	4	5	6	5	6	5	4
38	Amsterdam	23-6	22-8	22-4	22-7	24-6	22-4	25-1	23-9	26-4	25-5	26-1	26-1	26	21	37	39	40	45	42	44	44	44	44
39	Bucaresti	27-2	26-2	27-3	26-2	26-4	25-7	27-5	28-0	29-6	28-7	30-1	29-1	45	46	46	46	45	45	46	46	46	46	45
40	Moskva	22-6	20-5	21-3	21-2	24-9	21-2	22-3	21-9	23-3	21-9	23-4	19-8	39	34	34	34	38	40	41	42	43	43	35
41	Odessa	23-4	22-0	23-6	23-5	24-7	25-0	24-7	28-6	24-6	27-7	23-2	23-5	35	39	38	40	42	41	43	43	46	43	43
42	St. Petersburg ²⁾	22-6	20-8	20-8	20-8	19-9	21-5	19-2	19-5	20-3	19-2	20-0	20-0	30	17	36	33	28	29	29	34	34	31	31
43	Wjerszawa	21-7	17-9	22-3	20-8	19-9	21-5	19-2	19-5	20-3	14-8	12-7	14-5	13	3	5	6	3	6	6	11	10	16	16
44	Stockholm	18-1	15-3	15-2	14-6	14-9	14-6	14-9	15-9	14-3	14-8	12-7	10-7	18	15	9	5	3	3	2	2	2	2	1
45	Zürich	15-3	16-1	15-0	14-6	14-4	13-6	12-7	13-2	12-0	10-9	11-3	10-7	13	9	5	6	3	3	3	3	3	3	1

1) Külvárosokkal, bezárólag 1908-ig idegenek nélkül. — 2) Elővárosok nélkül. — * Adatok hiányában az előző év szerint beállítva.

A 8. sz. tábla szerint az összhalandóság szerinti sorrend az illető 46 városnál a következő módon alakult:

1. Zürich	11·3	17. Bruxelles	15·5	31. Warszawa	20·0
2. Charlottenburg	11·6	18. Nürnberg	15·6	32. Milano	20·0
3. Frankfurt a. M.	12·2	19. München	16·0	33. Lemberg	20·1
4. Amsterdam	12·4	20. Leipzig	16·2	34. Prag	20·1
5. Rotterdam	12·4	21. Wien	16·4	35. Roma	20·3
6. Stockholm	12·7	22. Altona	16·8	36. Bordeaux	20·6
7. Anvers	13·4	23. Belfast	16·9	37. Genova	20·7
8. Edinburg	13·6	24. Paris	17·0	38. Marseille	21·0
9. Christiania	13·6	25. Lyon	17·1	39. Firenze	21·8
10. Berlin	14·5	26. Glasgow	17·7	40. Dublin	22·5
11. Dresden	14·5	27. Cöln	18·0	41. Barcelona	22·9
12. Hamburg	14·8			42. Sct Petersburg	23·2
13. Kobenhavn	14·8	28. Budapest	19·3	43. Odessa	23·4
14. Torino	14·9			44. Bucuresti	26·1
15. London	15·0	29. Breslau	19·5	45. Napoli	29·4
16. Birmingham	15·3	30. Liverpool	19·8	46. Moskwa	30·1

A fentebb (a typhusnál) utánunk következők gyanánt említett 11, főképen olasz, spanyol, román és orosz városhoz hozzájön még az összhalandóságnál e 46 város közül még egy francia kikötőváros (Bordeaux), egy német és egy angol gyárváros (Breslau és Liverpool), továbbá Prága, Lemberg és két olasz város (Genova és Napoli). A nyugati országok városai tehát itt is mind és állandóan előttünk járnak. (E mellett tekintetbe veendő, hogy épen 1911-ben aránylag kedvezőbb helyen állunk a 46 város között mint sok más évben, a mikor a 8-ik tábla adatai szerint a 29, 31 és 32-ik helyre jutunk közöttük.)

Különösen súlyt kell épen a typhusnál helyeznünk arra, hogy nemcsak magának az illető városnak, hanem még inkább az illető ország vidéki helységeinek az állapotai jönnek tekintetbe. Budapesten, csatornázásunk és vízvezetékünk már kifogástalanok lévén, a typhus ellen alig létesíthetünk újabb védőgátakat. Tekintve, hogy a typhusbeteg a külső érintkezés által nem, csak váladékai által fertőz, úgy hogy ezek (legyek vagy egyéb rovarok közvetítésével) az ételekbe, legtöbbször azonban (pöcsgödörökből stb. a vízvezeték vagy kutak útján) az ivóvízbe és innen egészséges (és a typhusmérget felvételére és tenyésztésére egyébként disponált) egyének tápcsatornájába jutnak, tekintve e körülményeket és csatornázásunk és vízvezetékünk kifogástalan voltát, kétségtelennek mondhatjuk, hogy a mi typhus a fővárosban előfordul, annak forrása a vidéken van és hogy a fővárosi typhusbetegedésre és halálzásra főképen az a mérvadó, hogy milyen niveaun áll a vízvezeték és a csatornázás a vidéken. Innen hurcolják be a typhusmérget egyrészt betegek, ami még kevésbé veszélyes a fővárosra

nézve, mert ezek a betegek itt csak alig fertőznek tovább, általuk a fővárosi csatornázás és vízvezeték mellett a betegség itt nem válhatik járványossá, de másrészt behurcoltatik a betegség tápszerek, különösen tej- és tejtermékek útján, amelyek esetleg typhusbacillusok által fertőzött vízzel hamisítva vagy mosva kerülhetnek a fővárosba és itt állandóan okozhatnak betegedéseket. Ezért fontos volna minden egyes itt felmerülő typhusesetnél szorgosan kutatni az infectio forrása után és e vidéki források megtalálása után asszanálni úgy az illető vidékeket, mint általuk a fővárost.

Az ilyen kutatásoknak az illető hatósági közegeknek odaadó buzgalmán kívül természetesen fő előfeltétele az esetek pontos bejelentése is. Vajjon a betegedések kellő módon bejelentetnek-e, annak némi mértékét adja úgy itt, mint más betegségeknél is a letalítás, vagyis az a körülmény, hogy az észlelt halálesetekre hány bejelentés esik. A 9 sz. táblában összeállítottuk az utolsó 7 évről (1906—1912) és 1913 első három hónapjáról kerületenként a typhusbetegbejelentés és halálozás arányát és figyelmeztetünk a letalításnak így mutatkozó nagy különbségeire. Az egész 7¹/₄ év alatt a 100—100 bejelentett typhusbetegre eső halálozás a következőképen alakult:

Kerület	Beteg-bejelentés	Halálozeset	Letalítás (%)
IV.	91	9	9.9
I.	183	28	15.3
VI.	624	102	16.3
V.	218	37	17.0
IX.	585	100	17.1
III.	125	24	19.2
VIII.	698	137	19.6
VII.	807	163	20.2
II.	81	21	25.9
X.	220	60	27.3

A X kerületben tehát a letalítás majdnem 3-szor akkora, mint a Vli-kben és a 7¹/₄ év közül 6-ban itt a legnagyobb a letalítás. Ugyancsak gyakran esik kivételesen nagy letalítás a II. és a VII. kerületre. A helyi viszonyok kutatása kívül esvén a statisztikai vizsgálódás keretén és csak a helyszínén lévén lehetséges, itt csak általánosságban mondhatunk annyit, hogy ahol a letalítás nagy, ahol tehát a halálozásokra feltűnően kevés betegbejelentés esik, ott a hatósági közegek fokozott figyelmére van szükség, mert vagy nagyon súlyos természetű a járvány, amelynek forrása kikutatandó, vagy pedig sok betegedési eset marad bejelentetlenül, ami szintén akadály a óvintézkedéseknek és a járványt tápláló forrás kikutatásának.

9. Budapesti typhus-letalítás¹⁾ kerületenként az 1906—1913 években.

É v	A) B u d a p e s t											Be nem osztható		B) Idegen	C) Ismeretlen	Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.						
	kerület										²⁾ polgári	katona				
1906	Bejel. betegség	23	4	16	12	25	59	83	58	53	19	.	.	78	1	431
	Halál- absz.	3	2	3	—	2	5	16	12	7	5	1	2	15	—	73
	eset %	13·0	50·0	18·8	0·0	8·0	8·5	19·3	20·7	13·2	26·3	.	.	19·8	.	16·4
1907	Bejel. betegség	18	10	6	18	25	67	111	75	69	27	.	.	84	—	510
	Halál- absz.	1	4	4	2	5	14	13	16	16	10	1	5	18	—	109
	eset %	5·6	40·0	66·6	11·1	20·0	20·9	11·7	21·3	23·2	37·0	.	.	21·4	.	21·4
1908	Bejel. betegség	13	13	17	7	18	69	88	77	55	26	.	.	102	—	485
	Halál- absz.	4	3	1	—	10	13	27	17	11	6	1	8	26	—	127
	eset %	30·8	23·1	5·9	0·0	56·0	18·8	29·5	22·1	20·0	23·1	.	.	26·5	.	26·2
1909	Bejel. betegség	40	15	19	19	35	122	91	109	140	41	.	.	151	—	782
	Halál- absz.	6	3	3	3	6	23	20	20	21	11	2	6	25	—	149
	eset %	15·0	20·0	15·8	15·8	17·1	18·9	22·0	18·3	15·0	26·8	.	.	16·6	.	19·0
1910	Bejel. betegség	41	11	25	13	58	143	216	180	108	37	.	.	129	—	961
	Halál- absz.	6	4	3	2	12	12	35	34	20	10	1	6	26	—	171
	eset %	14·6	36·4	12·0	15·4	20·7	8·4	16·2	18·9	18·5	27·0	.	.	20·2	.	17·8
1911	Bejel. betegség	33	16	22	11	27	97	146	110	109	42	.	.	106	—	719
	Halál- absz.	5	4	8	—	1	17	30	19	20	11	2	3	28	2	150
	eset %	15·1	25·0	36·4	0·0	3·7	17·5	20·6	17·3	18·3	26·2	.	.	26·4	.	20·0
1912	Bejel. betegség	12	11	15	10	28	59	65	78	48	24	.	.	74	—	424
	Halál- absz.	2	1	2	2	1	16	17	18	4	6	1	7	25	—	102
	eset %	16·7	9·1	13·3	20·0	3·6	27·1	26·1	23·1	8·3	25·0	.	.	33·8	.	24·1
1913 jan.— márc.	Bejel. betegség	3	1	5	1	2	8	7	11	3	4	.	.	3	—	48
	Halál- absz.	1	—	—	—	—	2	5	1	1	1	1	—	2	—	14
	eset %	33·3	0·0	0·0	0·0	0·0	25·0	71·4	9·1	33·3	25·0	.	.	66·6	.	29·2
Össze- sen	Bejel. betegség	183	81	125	91	218	624	807	698	585	220	.	.	727	1	4.360
	Halál- absz.	28	21	24	9	37	102	163	137	100	60	10	37	165	2	895
	eset %	15·3	25·9	19·2	9·9	17·0	16·3	20·2	19·6	17·1	27·3	.	.	22·7	.	20·5

A 10 sz. táblában az utolsó 7 év (1906—1912) typhushalálózása van összeállítva kerület szerint (abszolút számban és 100.000 lakóra) és a kerületek sorrendi helye van megállapítva a 7 év mindegyikéről. A X-ik kerület a 7 év közül 5-ször áll az utolsó vagy utolsóelőtti helyen, a IX-ik kerület 4-szer, a VIII-ik kerület 2-szer. (Első vagy második helyen a legtöbbször a IV-ik és a II-ik kerület állnak.)

¹⁾ Betegedések és halálózások összevetése. — ²⁾ Kórházi halálesetek.

10. Typhus, scarlatina és croupidiphtheria-halálozás Budapesten kerület szerint. 1906—1912.

Lakás	Evközépi népszám (ezrekben)					Halálos esetek abszolút száma					100.000 lakóra					Sorréndi hely (10 kerület)							
	1906	1912	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912
I. Typhus abdominalis.																							
A) Budapest																							
I. kerület	54.012	77.168	3	1	4	6	6	5	2	5	6	17	65	91	86	5	1	3	3	3	4	3	3
II. "	38.769	42.572	3	4	3	3	4	4	1	2	5	5	10	7	4	2	4	2	4	2	5	4	2
III. "	42.089	51.887	3	4	3	3	4	3	2	1	2	10	2	2	7	4	5	4	5	4	1	7	4
IV. "	26.884	25.268	2	2	10	3	2	1	2	0	0	7	5	6	4	6	2	2	2	1	6	3	2
V. "	57.739	65.698	2	5	10	6	12	17	16	3	5	8	16	15	7	2	4	10	4	10	4	2	1
VI. "	144.683	160.142	5	14	13	23	10	30	17	16	3	3	5	9	5	6	3	6	3	6	5	8	7
VII. "	169.821	185.892	16	13	27	20	35	34	19	11	12	15	15	14	11	9	9	9	9	8	2	5	8
VIII. "	141.913	155.235	12	16	17	21	20	34	18	8	5	7	5	15	12	19	11	11	6	7	8	7	7
IX. "	75.821	92.004	7	16	11	20	20	20	14	9	2	20	20	13	5	22	11	6	7	8	9	6	10
X. "	40.017	54.682	5	10	6	11	10	11	6	6	12	5	23	5	4	8	8	10	10	10	10	10	10
be nem polgári) osztható katona			1	1	1	2	1	2	3	7													
B) Idegen			15	18	26	25	26	28	25	2													
C) Ismeretlen lakású			73	109	127	149	171	150	102														
Osszesen	791.748	910.548									9	2	13	4	15	3	17	5	19	6	16	8	11
II. Scarlatina.																							
A) Budapest																							
I. kerület	54.012	77.168	2	11	11	4	17	21	24	3	7	19	17	6	1	1	3	2	2	1	3	2	3
II. "	38.769	42.572	12	8	15	12	12	11	12	22	31	20	23	22	5	17	8	4	5	10	6	4	5
III. "	42.089	51.887	8	15	32	11	14	15	13	19	0	34	70	6	23	4	4	5	10	6	3	4	1
IV. "	26.884	25.268	1	2	3	6	3	3	2	3	7	5	11	5	23	2	2	1	1	1	5	1	2
V. "	57.739	65.698	14	21	13	15	31	23	32	24	2	35	21	5	24	3	6	4	2	6	4	2	8
VI. "	144.683	160.142	46	72	38	26	49	44	57	31	8	48	25	3	17	1	3	6	2	10	6	2	6
VII. "	169.821	185.892	45	83	45	32	55	57	82	52	26	5	48	1	25	7	9	7	9	7	4	5	6
VIII. "	141.913	155.235	32	60	49	38	62	56	68	22	5	47	33	5	17	9	30	5	8	9	6	6	7
IX. "	75.821	92.004	35	30	21	20	31	25	32	46	1	38	2	5	8	8	10	7	8	9	6	8	7
X. "	40.017	54.682	7	6	8	8	30	34	27	35	17	5	14	1	17	3	2	3	10	10	10	10	10
be nem polgári) osztható katona			1	1	2	2	2	1	1	0													
B) Idegen			37	31	29	26	44	59	59	1													
C) Ismeretlen lakású			240	349	264	217	352	365	484	30	3	43	8	31	8	25	5	40	4	40	6	47	7
Osszesen	791.748	910.548									9	2	13	4	15	3	17	5	19	6	16	8	11
III. Croupidiphtheria.																							
A) Budapest																							
I. kerület	54.012	77.168	3	4	5	7	8	6	10	5	6	6	9	8	1	1	2	3	4	3	3	5	3
II. "	38.769	42.572	3	7	1	14	2	2	2	7	7	0	0	2	5	12	3	4	9	2	6	2	1
III. "	42.089	51.887	3	7	1	14	11	14	16	3	7	1	15	4	29	8	22	6	9	9	10	10	9
IV. "	26.884	25.268	2	7	6	10	2	4	3	7	4	0	0	0	7	7	4	1	2	1	2	1	2
V. "	57.739	65.698	8	7	6	10	10	13	13	7	13	9	9	16	2	6	3	6	6	6	6	3	8
VI. "	144.683	160.142	37	14	26	17	19	27	13	25	6	9	5	17	3	11	12	10	10	10	5	6	4
VII. "	169.821	185.892	19	21	15	23	18	27	14	20	14	14	10	12	7	13	10	14	7	3	1	4	7
VIII. "	141.913	155.235	21	21	15	23	19	14	20	14	8	14	10	12	15	12	15	12	6	8	7	3	2
IX. "	75.821	92.004	10	8	12	9	14	13	12	13	2	14	10	14	10	12	12	9	5	8	7	4	6
X. "	40.017	54.682	2	7	4	11	17	20	5	0	5	16	5	8	9	14	8	22	1	10	5	7	8
be nem polgári) osztható katona			4	4	1	3	1	1	1	1													
B) Idegen			47	19	27	46	33	47	47														
C) Ismeretlen lakású			169	108	115	163	142	172	185	20	1	13	3	18	0	18	3	19	3	20	3		
Osszesen	791.748	910.548									20	1	13	3	18	0	18	3	19	3	20	3	

*) Kórházban elhalt budapesti lakó közlebbi lakásadat nélkül.

11. Budapest typhushalálózása kisebb városrészek szerint 1910—1912-ben.

Részletezés	Buda- pest ²⁾	Jobb- part	Bal- part	kerület										Ismeretlen la- kást és idegen
				I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	
A) Népszám 1911. január 1-én.														
Összesen . . .	880.371	162.342	718.029	71.501	41.429	49.412	25.268	63.700	156.284	181.863	151.845	88.035	51.034	
Beltelek	702.047	137.542	564.505	56.690	39.189	41.663	25.268	52.381	110.782	152.554	151.845	71.675		
Kültelek	178.324	24.800	153.524	14.811	2.240	7.749		11.319	45.502	29.309		16.360	51.034	
Beltelek /belül .			178.028	141.240			25.268	28.628	34.649	40.140	27.224	22.119		
körúton \kivül .			386.477	15.450				23.753	76.133	112.414	124.621	49.556		
B) Typhus halálozás.														
a) Abszolút számban.														
1910.														
Összesen . . .	171	13	125	6	4	3	2	12	12	35	34	20	10	33
Beltelek	112	11	101	4	4	3	2	12	9	28	34	16		
Kültelek	26	2	24	2	—	—		—	3	7		4	10	
Beltelek /belül .	28	4	23	1)	4			2	3	3	6	4	5	
körúton \kivül .	75	—	78	2)	—			9	6	22	30	11		
1911.														
Összesen . . .	150	17	98	5	4	8	—	1	17	30	19	20	11	35
Beltelek	78	15	63	4	3	8	—	1	14	17	19	12		
Kültelek	37	2	35	1	1	—		—	3	13		8	11	
Beltelek /belül .	19	3	16	1)	3			—	4	4	4	4		
körúton \kivül .	48	1	47	2)	1			1	10	13	15	8		
1912.														
Összesen . . .	102	5	64	2	1	2	2	1	16	17	18	4	6	33
Beltelek	50	4	46	1	1	2	2	1	11	12	18	2		
Kültelek	19	1	18	1	—	—		—	5	5		2	6	
Beltelek /belül .	10	1	9	1)	1			2	1	2	2	—		
körúton \kivül .	37	—	37	2)	—			—	9	10	16	2		
b) 100.000 lakóra. ³⁾														
1910.														
Összesen . . .	19·4	8·0	17·4	8·4	9·7	6·1	7·9	18·8	7·7	19·2	22·4	22·7	19·6	
Beltelek	16·0	8·0	17·9	7·1	10·2	7·2	7·9	22·9	8·1	18·4	22·4	22·3		
Kültelek	14·6	8·1	15·6	13·5	—	—		—	6·6	23·9		24·4	19·6	
Beltelek /belül .	—	9·7	12·9	1) 9·7				7·9	10·5	8·7	15·0	14·7	22·6	
körúton \kivül .	—	—	20·2	2) —				37·9	7·9	19·6	24·1	22·2		
1911.														
Összesen . . .	17·0	10·5	13·6	7·0	9·7	16·2	—	1·6	10·9	16·5	12·5	22·7	21·6	
Beltelek	11·1	10·9	11·2	7·1	7·7	19·2	—	1·9	12·6	11·1	12·5	16·7		
Kültelek	20·8	8·1	22·8	6·8	4) 44·6	—		—	6·6	44·4		48·9	21·6	
Beltelek /belül .	—	7·3	9·0	1) 7·3				—	11·5	10·0	14·7	18·1		
körúton \kivül .	—	6·5	12·2	2) 6·5				4·2	13·1	11·6	12·0	16·1		
1912.														
Összesen . . .	11·6	3·1	8·9	2·8	2·4	4·1	7·9	1·6	10·2	9·3	11·9	4·5	11·8	
Beltelek	7·1	2·9	8·1	1·8	2·6	4·8	7·9	1·9	9·9	7·9	11·9	2·8		
Kültelek	10·7	4·8	11·7	6·8	—	—		—	11·0	17·1		12·2	11·8	
Beltelek /belül .	—	2·4	5·1	1) 2·4				7·9	3·5	5·8	5·0	7·3	—	
körúton \kivül .	—	—	9·6	2) —				—	11·8	8·9	12·8	4·0		

¹⁾ Vár, Krisztinaváros, Tabán. — ²⁾ Gellérthegy, Lágymányos. — ³⁾ Technikai okokból (népszám hiányában) mind a három évben a változatlan 1911-ik népszámnhoz viszonyítva. Az 1910 előtti évek halálozása csak egész kerületek szerint van meg. ⁴⁾ Egy eset (2.240 lakó). ⁵⁾ Az ismeretlen lakásuakkal és idegenekkel együtt.

Még részletesebben követhetők ezek az adatok a 11. sz. táblában, amelyben összeállítottuk 1910, 1911 és 1912-ről a typhushalálozást (abszolút számban és 100.000 lakóra) kisebb városrészek szerint (tehát az egyes kerületeket további részekre — beltelek, kültelek és a belteleknek körúton belüli és körúton kívüli része — bontva fel). A betegedésekről ilyen anyaggal nem rendelkezünk¹⁾. A typhusnál bel- és kültelek szerint nem mutatkozik állandó jellegzetes különbség.

A 12. sz. táblában részletezve vannak a Budapesten 1910, 1911 és 1912-ben typhusban (valamint a később megbeszélendő scarlatinában és diphtheriában) meghalt idegenek állandó lakóhelyük szerint (a honnan tehát a betegség csiráját valószínűleg magukkal hozták). Természetes, hogy itt főképen a nagyobb szomszédos községek — Csepel, Erzsébetfalva, Kispest, Rákospalota, Szentlőrinc és Újpest — szerepelnek gyakrabban vagy nagyobb számokkal, aminek megállapítása egy újabb, fontos szempontra tereli a figyelmet, t. i. arra a szoros kapcsolatra, amely a főváros és a tőle köz-igazgatásilag független, de minden gyakorlati tekintetben szervesen összefüggő, részben már össze is épített szomszédközségek között fennáll. A járványos betegségek, a typhus, a scarlatina, a diphtheria stb. természetesen nem törődnek közigazgatási határokkal. A szomszédközségek — amelyekben a közegészségügyi intézmények a viszonyoknál fogva kezdetlegesebb és az országos — a fővárosiaknál amúgy is sokkal sablonosabb — intézkedések keresztülvitele a viszonyoknál fogva szintén sokkal kezdetlegesebbek mint a fővárosban — ilyen módon sokszor egyszerűen tenyészhelyekké válnak, ahol a járványos betegségek tenyésztetnek a főváros lakossága számára és rendszeresen behurcoltatnak egészséges és beteg egyének, de még inkább tárgyak, árucikkek, nyers ételneműek és hamisítatlan vagy pláne hamisított tejtermékek által. A főváros lakosságának imminens érdeke tehát, hogy a főváros hathatós és közvetlen ingerenciát nyerjen a vele a közlekedési eszközök által és gazdaságilag annyira összefüggő szomszédközségek egészségügyébe és egészségügyi szolgálatába.

A 13. sz. táblában (a scarlatina és diphtheria-halálozásokkal együtt) a typhushalálozások havi eloszlása is ki van mutatva 1906 óta. Az esetek feltűnő állandósággal csoportosulnak a nyári és őszi (július—novemberi) hónapokra, a minek okát csak az egyes esetek forrásának kikutatása útján lehetne felderíteni.

A typhushalottak vagyoni és lakásviszonyai a 19. és 20. táblában vannak kimutatva, e viszonyokról a vörheny tárgyalásánál fogunk szólni.

¹⁾ A betegedésekről a fővárosi statisztikai hivatal nem kap bejelentéseket; ezeket a tisztii főorvosi hivatal tartja nyilván és közli a statisztikai hivatallal hetenként és havonként.

12. A Budapesten 1910, 1911 és 1912-ben hasi hagymázban, vörhenyben és croup-diphtheriában meghalt **idegenek** állandó lakóhelyük szerint.

A város illetve község neve	Typhus abdominalis				Scarlatina				Croupdiphtheria			
	1910	1911	1912	össz.	1910	1911	1912	össz.	1910	1911	1912	össz.
Albertfalva	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Alsódabas	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Aszód	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—
Budafok	1	—	1	2	—	—	—	—	1	1	—	2
Budakalász	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—
Budakesz	1	—	1	2	—	—	1	1	—	—	—	—
Csepel	—	5	1	6	1	1	—	2	—	3	2	5
Cegléd	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2
Cinkota	—	—	—	—	1	—	1	2	—	1	—	1
Dány	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Dunakeszi	—	1	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—
Erzsébetfalva	5	2	3	10	6	18	9	33	2	6	6	14
Felsőgöd	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2
Fóth	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Gödöllő	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyömrő	—	—	—	—	—	2	2	4	—	—	—	—
Isaszeg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Izsák	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1
Káposztásmegyér	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Kecskemét	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—
Kisoroszi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Kispest	3	7	4	14	8	11	8	27	6	7	7	20
Kistarcsa	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—
Kóka	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—
Kossuthfalva	—	—	—	—	3	—	—	3	—	1	—	1
Maglód	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—
Mogyoród	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Monor	—	—	—	—	1	1	1	3	—	—	—	—
Nagykátán	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Nagykőrös	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Nagytétény	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	1	2
Palotaújfalu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3
Pesthidegkút	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Pestújhely	—	1	—	1	—	—	3	3	—	1	1	2
Pécel	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	1
Péteri	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—
Pomáz	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—
Rákoscscaba	—	—	—	—	2	—	1	3	1	1	1	3
Rákoskeresztúr	—	—	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—
Rákosliget	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—
Rákospalota	1	1	1	3	7	—	5	12	2	3	2	7
Rákosszentmihály	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2	—	2
Solt	—	—	—	—	—	1	1	2	—	—	—	—
Soroksár	1	—	1	2	—	—	—	—	—	1	—	1
Soroksárpéteri	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Sóskútpuszta	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Szentendre	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Szentlőrinc	3	—	—	3	1	—	5	6	—	2	4	6
Széchenyitelep	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2
Táplósáp	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	1
Tököl	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Törökbálint	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Újpest	1	4	1	6	7	10	11	28	9	10	10	29
Más megyéből	5	6	7	18	5	8	4	17	3	4	3	10
Összesen	26	28	25	79	44	59	59	162	33	47	47	127

13. Budapest typhus, scarlatina és croupidiphtheria-halálózása naptári hónap szerint 1906—1912.

Év	a) Abszolút számban												b) százalékokban																													
	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December	Összesen																	
	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen	Összesen																	
Typhus abdominalis.																																										
1906	6	6	7	1	5	3	5	9	14	9	4	4	73	82	82	97	14	68	41	68	12	3	19	2	12	3	5	5	1000													
1907	4	4	4	5	5	8	7	9	18	19	27	12	109	37	37	09	46	46	73	64	83	73	17	4	24	8	11	0	1000													
1908	15	19	8	6	10	1	9	11	16	12	8	8	127	11	8	15	0	63	47	79	08	7	1	8	7	12	6	9	4	63	1000											
1909	11	5	3	5	3	7	11	11	25	26	22	20	149	7	4	3	20	33	20	4	7	4	7	4	16	8	17	5	14	8	13	4	1000									
1910	6	4	—	5	3	6	50	38	21	18	11	9	171	3	5	23	—	29	18	3	5	29	3	22	2	12	3	10	5	6	4	53	1000									
1911	6	6	2	3	5	3	8	20	22	38	23	14	150	4	0	4	1	3	20	5	3	13	3	14	8	25	4	15	3	9	3	1000										
1912	10	4	5	6	7	4	11	15	14	11	9	6	102	9	8	39	49	59	69	39	10	8	14	7	13	7	10	8	88	59	1000											
Összesen	58	48	26	31	38	32	101	113	120	133	108	73	881	6	6	5	4	3	0	3	5	4	3	6	11	5	12	8	13	6	15	7	12	3	8	3	1000					
Scarlatina.																																										
1906	19	10	19	30	33	21	18	23	17	14	18	18	240	7	9	4	2	7	9	12	5	13	7	8	8	7	5	9	6	7	1	5	8	7	5	1000						
1907	12	23	39	29	21	26	27	29	33	51	33	26	349	3	4	6	6	11	2	8	3	6	0	7	5	7	6	8	3	9	5	14	6	9	5	7	5	1000				
1908	28	26	21	22	22	18	13	11	9	29	27	38	264	10	6	9	9	8	0	8	3	8	3	8	3	6	8	4	9	4	2	3	4	11	0	10	2	14	4	1000		
1909	23	19	19	19	16	15	19	12	12	23	21	19	217	10	6	8	8	8	8	8	8	8	7	3	6	8	8	8	5	5	10	6	9	7	8	8	1000					
1910	16	27	39	34	40	26	24	25	30	40	29	22	352	4	6	7	7	11	1	5	7	4	6	8	7	1	8	5	11	4	8	2	6	0	1000							
1911	21	33	28	40	33	28	31	29	32	26	34	30	365	5	8	9	0	7	7	11	0	9	0	7	7	8	5	7	9	8	8	7	1	9	3	8	2	1000				
1912	32	32	19	16	19	16	23	61	58	63	41	54	434	7	4	7	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	1000				
Összesen	151	170	184	190	184	150	155	190	191	246	203	207	2221	6	8	7	7	8	3	8	6	8	3	6	7	7	0	8	5	8	6	11	7	9	1	9	1	9	3	1000		
Croupidiphtheria.																																										
1906	17	14	13	16	10	5	7	6	11	11	26	23	159	10	7	8	8	2	10	1	6	2	3	1	6	2	3	1	4	3	8	6	9	6	9	16	4	14	5	1000		
1907	12	14	14	11	10	3	1	3	9	7	5	14	108	15	7	13	0	13	0	10	2	9	2	8	2	8	0	9	4	1	7	5	2	15	7	13	0	13	0	1000		
1908	17	10	12	11	8	1	5	2	6	18	15	15	115	10	4	8	7	10	4	9	6	7	0	9	4	1	7	5	2	15	7	13	0	13	0	1000						
1909	11	11	19	19	11	6	10	6	10	12	25	13	153	7	2	7	2	12	4	12	4	7	2	3	9	6	5	3	9	6	5	7	9	16	4	8	5	1000				
1910	15	11	12	12	14	13	10	7	12	17	8	11	142	10	6	7	7	8	5	8	5	9	9	1	7	0	4	9	1	7	0	4	9	8	4	12	0	5	6	7	8	1000
1911	16	12	16	16	8	10	19	12	13	16	16	18	172	9	3	7	0	9	3	9	3	4	7	5	8	11	0	7	0	6	9	3	10	4	10	0	1000					
1912	28	17	17	20	7	5	13	10	9	27	16	16	185	15	1	9	2	9	2	10	8	3	7	2	7	0	5	4	4	9	14	6	8	7	8	7	1000					
Összesen	116	89	103	105	68	43	65	46	70	108	111	110	1.034	11	2	8	6	10	0	10	2	6	6	4	2	6	3	4	4	6	8	10	4	10	7	10	6	1000				

Mielőtt azonban áttérnénk a vörhenyre vonatkozó adatok közlésére és taglalására, a statisztikai pontosság szempontjából néhány megjegyzést kell tennünk a 46 városra vonatkozó, fent közölt két összehasonlító táblára, amely megjegyzések vonatkoznak az ugyane 46 városról később közlendő további három táblázatra is. A 46 városra vonatkozó adatok 1909-ig az amsterdami statisztikai hivatalnak „Statistique démographique des grandes villes du monde pendant les années 1880—1909” című kiadványából vannak átvéve; az 1910—1912. évi adatokat (több városra vonatkozólag már az 1909. évi adatokat is) részben a brüsszeli „Bulletin de statistique démographique et médicale”-ból vettük át és amennyiben az adatok itt vagy a milánói statisztikai hivatal „Dati statistici”-ben közöltetni szokott vagy más hasonló synoptikus összeállításban nem voltak találhatóak, az illető város saját kiadványaiból, lehetőleg évkönyvéből, de miután 1910 és 1911-ről még kevés városnak jelent meg évkönyve (1912-ről most, 1913 április havában, természetesen még egynek sem), legtöbbször havi vagy heti jelentéseiből iparkodtunk azokat összeállítani (amennyire e jelentések a fővárosi könyvtár mostani átmeneti állapotánál egyáltalán rendelkezésünkre állottak). Néhány városhoz levélben fordultunk. Így az adatok nagyon különböző természetű forrásokból kerültek össze és bizonyosan nem mindenben hasonlíthatók össze teljes pontossággal.

Akinek volt valamikor alkalma nemzetközi összehasonlításokra szolgáló adatokat kritikai mérlegeléssel összeállítani, az tudja, hogy az ehhez megkívántató nagy munka dacára mennyi leküzdhetetlen akadályba ütközik a nemzetközi statisztika mai állásánál az adatok egyneműségének, ill. összehasonlíthatóságának tisztázása. Így az egyik adat, amelyre a fenti táblázatoknál szükség van: a népszám. Dacára annak azonban, hogy ez az adat a városi statisztika legegyszerűbb adata, a legtöbbször csak beható és hosszas kutatás árán, vagy egyáltalán nem lehet megállapítani, hogy a valamely forrásban található népszámadat vagy a különböző forrásokban (néha ugyanegy hivatal különböző kiadványaiban, vagy ugyanegy kiadvány különböző helyén) található különböző népszámadat mire vonatkozik: a tényleges vagy a rendes népességre, a külvárosokkal együtt vagy a külvárosok nélkül számított népességre (Prága, Szentpétervár, Birmingham, London stb.), továbbá, hogy melyik az előre becsült és melyik már az ettől rendszeren jelentékenyen eltérő, sokszor kisebb, sokszor nagyobb népszámlálási adat stb., stb.

Így pl. kiderült e kutatások közben, hogy az egyik város az 1910 évi népszámot, amely az 1910 évi népszámlálás alapján már kétségtelenül meg van állapítva, a hivatalunkban készülő nemzetközi városi évkönyv számára néhány hét előtt beérkezett adatszolgáltatásában tévesen a rég elavult előre becsült számmal adta meg; az adat ellenkezése több más, ugyane városra vonatkozó hivatalos adattal felkeltette figyelmünket a fenti táblák összeállítása közben, de csak nehezen sikerült kétségtelenül megállapítanunk, hogy a város saját bemondása a téves.

A másik, a fenti táblákhoz szükségelt adat a halálozási szám. Ez az adat ismét nagyon különféle természetű lehet.

Nagyobb városoknál sokszor nehezen vagy egyáltalán nem állapítható meg, vajjon a halálozási adat a külvárosokkal vagy külvárosok nélkül számított városra vonatkozik-e? Sokszor (pl. Berlinnél) kétféle adat merül fel: anyakönyvi és halottkémi, de a legnagyobb és legtöbbször leküzdhetetlen akadályokba ütközik annak a tisztázása, vajjon az idegen halottak, amelyek sokszor nagyon tekintélyes hányadát (10—15—20%) teszik a halálozásnak, be vannak-e számítva a halálozásokba vagy sem. Megállapítható, hogy ugyanegy város (pl. Prága) ugyanegy forrás (a fentemlített milánói „Dati statistici”) számára az összhalálozást az idegenek nélkül, az egyes betegségekben történt halálozást ellenben már az idegenek beszámításával adja meg. Legtöbbször azonban semmi tájékozódásunk sincs arról, hogy a rendelkezésre álló adat az idegen halottak beszámításával vagy

14. Összhalandóság és néhány fontosabb halálok 80 városban 1905-ben.*)

Folyó szám	Városok	Nép- szám	Abszolút számok					10.000 lakóra					Sorrendi szám				
			össz- halan- dóság	Tuber- culosis pulm.	Typhus	Scar- latina	Croup- diph- theria	össz- halan- dóság	Tuber- culosis pulm.	Typhus	Scar- latina	Croup- diph- theria	össz- halan- dóság	Tub. pulm. 2)	Ty phus 3)	Scar- latina 4)	Croup- diph- theria 5)
1	London	4,684.094	73.002	6.809	246	549	553	156	14.5	0.53	1.18	1.18	17	13	24	58	26
2	Páris	2,722.731	47.843	10.348	240	43	204	176	38.0	0.88	0.16	0.75	40	58	39	14	18
3	Berlin	2,019.043	34.442	4.313	110	428	310	171	21.4	0.55	2.12	1.54	34	37	26	67	38
4	Bécs	1,897.630	37.671	6.235	84	180	449	193	32.9	0.44	0.95	2.37	49	55	16	49	51
5	Szt. Pétervár	1,410.000	42.935	4.863	1,886	930	887	305	34.5	13.38	6.59	6.29	80	57	78	77	67
6	Glasgow	809.986	14.460	1,229	71	36	110	179	15.2	0.88	0.44	1.36	41	19	38	23	31
7	Hamburg	791.462	12.499	—	—	—	—	158	—	—	—	—	20	—	—	—	—
8	Budapest	780.560	16.094	3.195	124	203	158	206	40.9	1.59	2.60	2.02	59	60	65	69	46
9	Varsó	757.205	15.193	1.775	169	796	287	201	23.4	2.23	10.51	3.79	56	43	70	78	60
10	Liverpool	730.143	14.290	—	76	299	151	196	—	—	—	—	52	—	—	—	—
11	Manchester	631.185	11.327	—	57	80	124	180	—	1.04	4.11	2.07	42	—	52	73	—
12	Brüsszel	598.467	8.681	877	55	16	50	145	14.7	0.92	0.27	0.84	6	15	47	19	19
13	Nápoly	574.675	14.461	904	64	1	65	252	15.7	1.11	0.02	1.13	76	22	56	3	24
14	Madrid	568.835	15.932	1.482	199	36	99	280	26.1	3.50	0.63	1.74	78	48	74	39	43
15	Amsterdam	554.514	7.674	811	64	14	53	138	14.6	1.15	0.25	0.96	5	14	57	17	23
16	Birmingham	542.959	8.752	—	37	52	94	162	—	0.68	0.96	1.74	25	—	33	51	—
17	Milano	536.554	11.326	1.237	151	7	123	211	23.1	2.81	0.13	2.29	63	40	72	11	49
18	München	534.000	10.725	1,526	16	33	84	201	28.6	0.30	0.62	1.57	57	51	6	37	39
19	Róma	514.930	10.697	900	185	3	49	208	17.5	3.59	0.66	0.95	61	27	75	7	22
20	Marseille	512.361	10.988	1,057	170	7	72	214	20.6	3.32	0.14	1.40	65	32	73	12	33
21	Odessa	511.000	11.645	1.311	130	303	159	228	25.7	2.54	5.93	3.11	69	47	71	76	57
22	Drezda	502.100	9.034	1,059	17	30	74	180	21.1	0.34	0.60	1.47	43	35	11	34	35
23	Lipsee	499.678	8.664	1,040	16	56	141	173	20.8	0.32	1.12	2.82	39	33	9	57	56
24	Boroszló	465.547	10.919	1,473	40	10	93	235	31.6	0.86	0.21	2.00	71	53	43	16	45
25	Leeds	456.787	6.946	—	54	12	44	152	—	1.19	0.26	0.97	14	—	59	18	—
26	Sheffield	440.414	7.467	—	43	39	55	170	—	0.98	0.86	1.25	35	—	51	47	27
27	Kopenhága	425.000	6.933	671	12	98	29	163	15.8	0.28	2.23	6.68	28	23	5	68	11
28	Köln	423.400	8.227	807	22	54	93	194	19.1	0.52	1.27	2.20	50	29	23	61	48
29	Dublin	378.994	8.038	—	52	21	27	212	—	1.41	0.57	0.73	64	—	63	30	16
30	Rotterdam	374.703	5.451	499	30	4	52	145	13.3	0.80	0.11	1.39	8	8	37	9	32
31	Turin	358.684	7.207	628	72	1	26	201	17.5	2.01	0.03	0.72	55	28	68	4	15
32	Belfast	358.680	7.178	—	129	27	32	200	—	3.61	0.75	0.89	54	—	76	43	20
33	Bristol	358.515	5.203	—	12	35	56	146	—	0.34	0.98	1.49	9	—	12	53	36
34	Edinburgh	336.390	5.424	478	25	15	73	161	14.2	0.65	0.45	2.17	24	10	32	26	47
35	Frankfurt a. M.	330.000	5.286	697	11	19	30	160	21.1	0.33	0.58	0.91	22	36	10	31	21
36	Palermo	322.584	6.751	477	29	19	5	209	14.8	0.90	0.59	0.16	62	16	45	32	1
37	Stockholm	321.443	5.073	714	14	100	82	158	22.2	0.44	3.11	2.56	19	38	17	72	53
38	Antwerpen	303.311	4.411	397	26	5	41	145	13.1	0.86	0.16	1.35	7	7	42	13	30
39	Nürnberg	289.760	6.002	775	3	18	47	207	26.8	0.10	0.62	1.62	60	49	1	38	41
40	Bradford	286.799	4.357	—	24	47	80	152	—	0.84	1.64	2.60	13	—	41	64	—
41	Genua	265.237	5.705	617	58	1	6	215	23.3	2.19	0.04	0.23	66	42	69	5	4
42	Newcastle	264.511	4.432	—	11	14	54	168	—	0.51	0.73	2.67	33	—	22	42	—
43	Hull	258.127	4.185	—	25	24	77	163	—	0.97	0.93	2.99	27	—	50	48	—
44	Bordeaux	257.471	5.051	628	38	3	14	196	24.4	1.48	0.12	0.54	53	45	64	10	9
45	Nottingham	251.671	4.141	—	23	18	48	165	—	1.26	0.99	2.64	31	—	61	54	54
46	Hannover	248.849	3.957	—	—	—	—	159	—	—	—	—	21	—	—	—	—
47	Düsseldorf	247.200	4.203	363	12	17	31	170	14.8	0.49	0.69	1.25	36	17	20	41	28
48	Chemnitz	241.200	5.283	366	12	26	57	219	15.2	0.50	1.08	2.36	67	20	21	55	50
49	Magdeburg	239.319	4.320	374	14	19	44	181	15.6	0.59	0.79	1.84	45	21	28	45	44
50	Gravenhage	238.256	3.207	306	11	1	17	134	12.8	0.46	0.04	0.71	4	5	19	6	4
51	Salford	231.514	3.910	—	44	67	82	169	—	2.00	3.05	3.77	34	—	64	70	—
52	Essen	229.700	3.563	341	13	41	91	155	14.9	0.57	1.78	3.96	16	18	27	65	61
53	Charlottenburg	229.053	2.957	305	10	8	17	129	13.3	0.44	0.35	0.74	2	9	18	21	17
54	Leicester	228.132	3.017	—	8	34	12	133	—	0.35	1.48	0.53	3	—	13	62	—
55	Prága	226.218	4.286	743	24	4	14	189	32.8	1.06	0.18	0.62	47	54	53	15	10
56	Krisztiánia	224.422	3.675	624	7	14	141	164	27.8	0.31	0.62	5.08	29	50	7	36	66
57	Firenze	221.801	5.079	552	81	0	88	229	24.9	3.65	0.00	3.97	70	46	77	1	62
58	Portsmouth	201.975	3.345	—	18	11	69	166	—	0.89	0.55	3.43	32	—	44	28	59
59	Stuttgart	196.212	4.388	400	7	60	98	224	20.4	0.36	3.06	4.99	68	31	14	71	65
60	Trieszt	193.387	5.439	759	38	21	26	281	39.3	1.96	1.09	1.34	79	59	66	56	29
61	Lemberg	173.467	4.664	—	20	72	26	269	—	1.15	4.15	1.50	77	—	58	74	37
62	Liège	171.170	2.566	248	16	3	150	14.5	0.93	0.00	0.18	11	12	48	2	2	
63	Aberdeen	167.537	2.707	208	18	11	9	162	12.4	1.07	0.66	0.54	26	4	54	40	8
64	Altona	167.412	2.755	287	4	1	28	165	17.1	0.24	0.06	1.67	30	25	4	8	42
65	Zürich	166.297	2.675	384	9	30	41	161	23.1	0.54	1.80	2.47	23	39	25	66	52
66	Strassburg	165.187	3.326	381	21	21	81	201	23.1	1.27	1.27	4.90	58	41	62	59	64
67	Dundee	164.269	2.955	285	13	9	26	180	17.4	0.79	0.55	1.58	44	26	35	27	40
68	Elberfeld	162.730	2.568	273	12	16	8	158	16.8	0.74	0.98	0.49	18	24	34	52	6
69	Gent	162.482	2.957	210	10	7	11	182	12.9	0.62	0.43	0.68	46	6	30	22	55
70	Mannheim	160.600	3.058	335	15	25	44	190	20.9	0.94	1.56	2.74	48	34	49	63	52
71	Kiel	157.544	2.326	172	5	7	22	148	10.9	0.32	0.44	1.40	10	2	8	24	34
72	Grác	149.486	3.714	—	12	4	22	248	—	0.80	0.27	1.47	74	—	36	20	—
73	Schöneberg	136.874	1.384	114	2	6	3	101	8.3	0.16	0.44	0.22	1	1	2	25	3
74	Posen	135.000	3.309	325	56	63	45	245	24.1	0.41	4.67	3.33	73	44	15	75	58
75	Basel	124.392	1.865	251	8	7	52	150	20.2	0.64	0.56	4.18	12	30	31	29	63
76	Brünn	115.683	2.876	—	14	9	34	249	—	1.21	0.78	2.94	75	—	60	44	—
77	Ütrecht	113.558	1.759	134	13	20	5	155	11.8	1.14	0.81	0.44	15	3	55	46	5
78	Genf	112.736	2.198	385	7	7	6	195	34.2	0.62	0.62	0.53	51	56	29	35	7
79	Plauen Z. V.	103.726	1.763	150	2												

azok nélkül értendő-e. Ha mindezeket tisztázni akartuk volna, akkor a szóbanforgó 46 városnak 12 évi halandóságára vonatkozó adatait felölelő táblázatokat kivétel nélkül a városok eredeti kiadványaiból kellett volna összeállítanunk, ami azonban — eltekintve a teljes beszerzésre szükséges időtől — egyrészt hónapok munkáját vette volna igénybe, másrészt azonban a fentemlített körülmények folytán még mindig nem vezetett volna célhoz, hanem az öt terjedelmes táblázatnak ugyanannyi tért elfoglaló jegyzetes magyarázatát tette volna szükségessé.

Mindezeket pedig azért említjük fel, hogy megjelöljük, hogy mely határig felelhetünk statisztikai pontosság tekintetében a szóbanforgó táblák adatainak összehasonlíthatóságáért. Semmiesetre sem annyira, hogy szavatolhatnánk mind a 46 város¹⁾ valamennyi adatának összehasonlíthatóságáért.

Ellenben teljesen megfelelnek az összeállított adatok annak a célnak, amelyre szolgálni hivatják: Budapest nemzetközi helyének megállapítására a 46 város között a kérdéses halálokok tekintetében. A fenti nehézségek mind alárendelt szerepet játszanak abban, hogy Budapest hányadik helyre kerül az egyes betegségek gyakorisága tekintetében a városok között. Budapest kedvezőtlen helye typhus, scarlatina, croupdiphtheria, összhalálozás, tüdővész stb. tekintetében alig változik, ha a fenti szubtilisebb szempontokat mind tekintetbe vesszük is, vagy bármely forrásból és bármely kritikával állítjuk is össze az adatokat. Ezt bizonyítja egyrészt a nemzetközi (kedvezőtlen) sorrendi hely állandósága 12 éven keresztül, másrészt azon régebbi — 80 városra vonatkozó — összeállítás, amelyet 1906. évi októberi havi füzetünkben közöltünk és amelyet a 14. sz. táblában reprodukálunk és amely szerint Budapest sorrendi helye ép oly kedvezőtlen, sőt részben kedvezőtlenebb, mint a most készített összeállításokban. Az e megjegyzésben tárgyalt okokból és minthogy csak Budapest sorrendi helyének megállapításáról van szó, nem is térünk ki az egyes városok halandósági adatai körül észlelhető némely feltűnő jelenségre, vagy az ott észlelhető ingadozások megbeszélésére, sem azon eltérésekre, melyek a 46 és a 80 városra vonatkozó táblák adatai között helyenként mutatkoznak.

E megjegyzések után, amelyek a később közlendő nemzetközi táblákra is vonatkoznak, áttérünk a vörheny és a croupdiphtheriára vonatkozó adatok ismertetésére.

2. A vörheny (scarlatina).

Már az általános áttekintésből láttuk, hogy a főváros járványos betegségei közül különösen a vörheny érdemel nagy figyelmet gyakoriságának állandósága, sőt az utolsó években határozott további emelkedése folytán. A 8. oldali grafikonból és a 15. sz. táblából, a melyben megismételjük az 1. sz. táblának a vörhenyre vonatkozó adatait, láthatjuk, hogy az 1876 óta eltelt 7 évtődben alig fordult elő a fővárosban jelentékenyen nagyobb vörhenyhalálozás mint 1911—1912 átlagában. 1911—1912-ben a vörhenyhalálozás 44·4 volt 100.000 lakóra, de ennél 1876 óta csak három évtődben volt a vörhenyhalálozás és csak jelentéktelenül nagyobb: 1901—1905-ben (45·2 százezer lakóra), 1886—1890-ben (50·6) és 1876—1880-ban (47·4), a többi 4 évtődben: 1906—1910-ben (34·2), 1896—1900-

¹⁾ A 46 várost magát, a járványos betegségek elleni eljárásokat megbeszélendő ankétot előkészítő főpolgármester úr jelölte ki, midőn hivatalunkat felzáróltotta az ankét tárgyalásainak alapját szolgáltatandó statisztikai adatok összeállítására.

15. Vörheny-betegedés és halálozás Budapesten 1874—1912.

É v	Abszolút számban		100.000 lakóra		100 betegésre hány halálozás	É v	Abszolút számban		100.000 lakóra		100 betegésre hány halálozás	
	betegés	halálozás	betegés	halálozás			betegés	halálozás	betegés	halálozás		
1. Öt évi átlagokban.						1889	866	120	179.1	24.8	13.9	
1874—1875 .		245		79.7		1890	2.168	275	436.5	55.4	12.7	
1876—1880 .	²⁾	162	²⁾	47.4		1891	2.681	319	518.0	61.6	11.9	
1881—1885 ¹⁾		801	143	198.3	35.4	17.9	1892	2.170	226	401.8	41.8	10.4
1886—1890 .	1.416	238	301.2	50.6	16.8	1893	1.150	108	204.4	19.2	9.4	
1891—1895 .	1.636	178	290.7	31.6	10.9	1894	1.035	125	176.9	21.4	12.1	
1896—1900 .	1.860	232	275.6	34.4	12.5	1895	1.145	114	188.4	18.8	10.0	
1901—1905 .	2.871	343	378.0	45.2	11.9	1896	1.495	193	257.3	30.6	12.9	
1906—1910 .	3.021	284	363.5	34.2	9.4	1897	1.142	137	175.0	21.0	12.0	
1911—1912 .	4.163	400	462.5	44.4	9.6	1898	2.031	233	300.9	34.5	11.5	
2. Évenként.						1899	2.521	337	361.5	48.3	13.4	
1874		231		75.7		1900	2.108	260	292.8	36.1	12.3	
1875		259		83.5		1901	2.043	292	276.6	39.5	14.3	
1876		151		47.8		1902	1.912	301	255.2	40.2	15.7	
1877	²⁾	118	²⁾	35.9		1903	3.483	513	458.5	67.5	14.7	
1878		338		98.9		1904	4.521	404	587.0	52.5	8.9	
1879		87		24.5		1905	2.393	203	306.8	26.0	8.5	
1880		118		32.1		1906	1.805	240	228.0	30.3	13.3	
1881		266		70.5		1907	2.810	349	346.3	43.0	12.4	
1882	1.422	267	364.1	68.4	18.8	1908	3.086	264	371.3	31.8	8.6	
1883	763	88	188.9	21.8	11.5	1909	3.290	217	386.6	25.1	6.6	
1884	490	58	117.4	13.9	11.8	1910	4.117	352	472.9	40.0	8.6	
1885	527	36	122.4	8.4	6.8	1911	4.568	365	513.0	41.0	8.0	
1886	2.685	561	605.1	126.4	20.9	1912	3.759	434	412.7	47.7	11.5	
1887	777	140	170.0	30.8	18.0	1913.:						
1888	583	93	124.0	19.8	16.0	jan.—márc.	1.110	152			13.7	

ban (34.4), 1891—1895-ben (31.6) és 1881—1885-ben (35.4) kisebb volt. 1874—1875 átlagáig kell visszamennünk, hogy az 1911—1912 évek átlagánál jelentékenyen kedvezőtlenebbet találjunk. Ha pedig az egyes éveket vesszük, úgy az 1912 évi halálozás: 100.000 lakóra 47.7, oly magas szám, amelynél nagyobbát 1877, tehát 35 év óta, csak 9 évben (1878, 1881, 1882, 1886, 1890, 1891, 1899, 1903 és 1904) találunk; az 1877 óta lefolyt többi 26 évben a vörhenyhalálozás alacsonyabb volt mint az 1912 évi és 23 évben alacsonyabb mint az 1910 és 1911 évi is és az utolsó három évi újabb rosszabbodás a folyó év eddigi első három hónapjában, mint a 4. sz. táblából láttuk, még tovább fokozódott.³⁾

¹⁾ A betegéseknél 1882—1885. A bejelentési kötelesség 1881. júniusban lépett életbe. ²⁾ A bejelentési kötelesség előtti évek.

³⁾ Korrektúra közben még megállapíthattuk, hogy a folyó év áprilisi vörhenybetegedés (561) és halálozás (72 eset) további emelkedést jelent.

16. Néhány európai nagyváros scarlatinahalálózása 1901—1912.

Folyó szám	V á r o s	a) Halálesetek abszolút száma												
		1901	1912	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911
1	Altona	162-1	174-0	144	111	144	35	1	8	8	25	20	1	20
2	Berlin	1.887-9	2.082-4	331	272	331	425	428	285	179	296	681	443	44
3	Breslau	425-9	523-1	59	53	59	23	10	22	20	29	40	26	31
4	Charlottenburg	191-5	320-3	49	56	49	60	8	18	18	27	47	33	25
5	Köln	376-1	525-7	64	129	64	65	55	8	11	124	161	42	32
6	Dresden	400-0	558	54	26	54	48	28	22	46	37	51	33	32
7	Frankfurt a. M.	294-0	425-0	17	22	17	14	19	13	14	17	20	10	9
8	Hamburg	717-0	957-0	385	463	385	85	27	56	42	105	206	60	118
9	Leipzig	461-7	606-3	107	84	107	107	53	43	76	71	62	48	25
10	München	503-0	614-7	24	10	24	33	33	10	21	67	86	31	25
11	Nürnberg	285-2	345-4	188	109	188	26	18	15	27	41	67	21	23
12	Budapest	788-6	910-5	513	301	513	404	203	240	349	264	217	352	434
13	Lemberg	162-6	216-2	86	86	86	62	72	46	73	239	191	45	142
14	Praag (elővárosokkal)	377-6	484-3	159	233	159	19	18	25	14	147	175	35	97
15	Wien	1.692-0	2.081-5	117	277	117	65	180	256	233	260	358	197	156
16	Anvers	280-4	309-0	8	9	8	7	5	6	0	16	39	22	33
17	Bruxelles	187-1	177-1	3	4	3	4	7	19	16	16	23	5	11
18	Köbenhavn	381-0	465-0	34	13	34	24	29	7	8	39	74	100	70
19	Barcelona	532-0	587-0	22	20	22	14	13	28	24	25	21	12	147
20	Bordeaux	254-3	262-0	8	6	8	3	3	1	4	6	7	39	16
21	Lyon	439-1	523-8	12	8	12	17	12	15	22	23	29	16	25
22	Marseille	504-3	551-0	18	9	18	7	7	25	25	25	?	?	?
23	Paris	2.657-3	2.847-2	137	132	137	76	43	81	347	226	157	75	205
24	Belfast	351-1	391-0	24	15	24	21	35	26	13	4	4	18	48
25	Birmingham	523-3	550-9	144	293	144	65	53	53	96	77	106	79	153
26	Dublin	376-1	406-5	70	30	70	52	23	12	12	16	23	44	68
27	Edinburgh	317-9	321-2	52	35	52	18	14	36	23	33	49	39	11
28	Glasgow	785-6	764-5	79	134	79	70	36	50	44	90	159	144	76
29	Liverpool	686-3	752-0	191	310	191	144	299	188	132	210	211	173	86
30	London	4.521-7	4.521-7	361	560	361	365	549	533	644	548	383	212	172
31	Firenze	205-4	240-0	3	1	3	3	1	7	3	17	23	12	6
32	Genova	242-2	283-3	4	49	4	3	4	4	4	3	14	3	8
33	Milano	489-2	614-0	7	5	7	4	1	9	7	31	98	15	15
34	Napoli	565-5	683-0	7	2	7	5	1	17	11	31	17	11	7
35	Roma	439-0	555-7	9	7	9	7	3	2	2	26	27	31	46
36	Torino	335-7	430-0	4	6	4	17	27	8	5	19	7	11	3
37	Christiania	226-3	244-0	18	8	18	11	14	15	3	6	12	10	18
38	Amsterdam	525-7	580-3	8	2	8	9	14	14	33	9	16	4	15
39	Rotterdam	336-6	441-3	7	28	7	5	4	8	33	156	20	14	15
40	Bucaresti	286-1	302-0	154	39	154	126	34	44	75	188	166	225	157
41	Moskwa	1.070-4	1.392-1	698	473	698	501	604	426	552	538	106	1073	656
42	Odessa	442-0	479-0	279	253	279	272	302	275	182	385	548	487	169
43	Sct. Petersburg	1.266-8	1.700-0	386	762	386	618	714	1175	882	642	771	723	497
44	Warszawa	712-0	782-0	693	752	693	640	798	800	323	341	430	660	544
45	Stockholm	343-8	343-8	9	63	9	36	100	45	24	48	58	92	486
46	Zürich	150-1	195-6	22	11	22	15	23	5	9	10	3	7	21

Polvó szám	Város	100.000 lakóra											c) Sorrendi hely (46 város közt)												
		1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912
1	Altona	17,3	68,1	87,8	21,2	0,6	4,7	4,7	14,5	11,7	0,6	25,5	11,5	30	46	44	30	4	19	18	35	21	1	40	31
2	Berlin	26,1	14,3	17,2	21,7	21,3	13,8	8,5	14,1	32,3	21,4	19,0	14,5	36	28	25	36	38	37	30	33	38	1	38	34
3	Breslau	13,4	22,2	13,4	5,1	2,1	4,6	4,1	5,9	17,9	5,1	6,0	4,8	28	18	12	17	38	16	16	16	16	20	19	15
4	Charlottenburg	12,0	28,4	23,8	27,8	3,5	7,7	7,0	10,2	26,8	10,8	10,4	9,1	26	35	32	30	36	39	26	36	24	31	30	26
5	Köln	17,0	33,6	16,1	15,8	13,0	16,3	7,0	9,4	6,0	8,1	7,6	6,1	18	20	25	30	22	17	27	22	12	12	16	18
6	Dresden	6,5	5,4	11,0	9,6	5,5	4,2	4,0	5,9	12,3	3,4	4,8	5,7	18	14	14	16	16	16	16	17	17	24	7	5
7	Frankfurt a. M.	4,1	3,6	5,5	4,4	5,8	3,8	4,0	5,9	12,3	3,4	4,8	5,7	18	14	14	16	16	16	16	17	17	24	7	5
8	Hamburg	25,0	63,2	51,5	11,1	3,4	6,9	5,0	12,1	23,2	6,4	15,1	12,3	35	45	35	38	31	16	26	20	28	35	25	34
9	Leipzig	11,0	17,8	28,7	21,8	11,2	8,4	14,7	13,4	11,5	8,1	5,3	4,1	24	30	35	31	20	28	35	31	20	28	35	25
10	München	2,8	2,0	4,7	6,3	6,2	2,9	3,8	11,9	15,1	5,2	2,3	1,0	12	14	16	25	25	10	14	27	26	21	2	2
11	Nürnberg	21,1	40,7	69,1	9,3	6,2	5,0	8,8	13,1	20,9	6,3	8,1	6,7	33	37	43	28	26	21	31	30	34	24	2	2
12	Budapest	39,5	40,2	67,5	32,5	26,0	30,3	43,0	31,8	25,1	40,0	41,0	47,7	40	36	42	44	39	42	45	39	36	41	43	43
13	Lemberg	35,7	51,9	40,3	36,1	41,2	25,8	40,3	129,9	102,1	21,8	16,6	65,7	39	41	38	40	42	41	43	46	45	38	35	46
14	Prag (elővárosokkal)	44,0	57,1	38,5	4,6	4,1	5,6	3,0	31,4	36,4	7,4	20,2	15,7	42	44	37	17	19	23	11	38	40	27	39	36
15	Wien	21,7	16,0	6,6	3,6	9,5	13,2	11,8	12,9	17,4	9,4	7,7	9,4	34	29	14	30	35	33	29	31	30	25	27	27
16	Anvers	6,8	3,1	2,7	2,3	1,6	1,9	2,9	5,0	12,0	7,3	7,2	10,7	19	12	11	11	11	11	11	18	30	29	29	29
17	Bruxelles	1,6	2,1	—	—	3,5	9,5	8,1	8,1	11,7	2,8	6,2	4,0	6	10	11	11	18	30	29	19	22	11	20	13
18	Kopenhavn	7,9	3,2	8,2	5,7	2,6	1,6	1,8	8,8	16,4	21,6	14,7	15,1	20	13	23	15	22	28	4	8	21	27	37	
19	Barcelona	8,6	4,9	4,1	2,6	2,6	5,2	4,4	4,6	3,7	2,0	1,5	25,0	23	18	15	12	14	22	17	8	7	5	7	
20	Bordeaux	2,0	2,4	3,1	1,2	1,2	0,4	1,6	2,4	2,7	2,3	0,4	1,1	9	11	13	6	7	2	7	4	4	6	1	
21	Lyon	2,2	1,7	2,6	3,7	2,6	3,2	4,7	4,9	6,1	3,1	1,3	4,8	11	6	10	15	15	14	10	10	14	13	16	
22	Marseille	1,6	1,8	3,4	1,4	1,4	4,8	6,8	4,8	4,8	*4,8	*4,8	*4,8	11	7	7	14	7	9	20	25	9	8	19	
23	Paris	4,3	5,0	5,0	2,8	1,6	2,9	12,7	8,2	6,7	2,6	3,8	7,2	15	19	17	13	11	11	34	20	16	9	14	
24	Belfast	3,7	4,1	6,7	5,9	9,7	7,1	3,5	1,0	1,0	4,7	9,5	12,3	13	17	20	23	31	27	13	1	1	18	29	
25	Birmingham	29,8	55,5	27,1	12,1	9,8	9,7	17,4	13,8	18,8	15,1	10,9	18,0	38	43	34	34	32	31	37	32	33	34	31	38
26	Dublin	8,0	18,2	13,7	6,1	5,5	3,2	3,1	4,0	5,8	10,9	18,9	16,7	21	21	23	24	23	15	12	6	12	32	37	37
27	Edinburgh	11,0	9,9	15,9	5,4	4,2	10,6	6,7	9,4	13,8	12,2	7,2	3,4	25	23	20	21	20	33	24	23	25	33	22	
28	Glasgow	17,5	14,0	10,0	8,8	4,4	6,0	5,2	10,5	18,2	18,4	11,6	9,7	31	27	20	24	22	22	25	23	25	33	22	
29	Liverpool	27,5	43,6	26,6	19,9	40,8	25,4	17,7	21,9	27,7	23,2	16,7	11,4	37	39	33	35	41	40	38	37	31	39	36	
30	London	12,0	12,0	7,8	7,9	11,8	11,3	13,6	11,2	7,9	4,7	3,8	3,5	27	24	21	26	35	34	35	26	17	17	15	
31	Firenze	4,8	0,5	1,4	—	—	0,4	1,3	7,3	9,8	5,2	2,5	2,5	16	3	4	2	1	3	2	18	19	22	11	
32	Genova	1,6	1,9	1,5	1,4	0,8	2,6	1,4	1,0	4,8	1,1	1,1	2,8	4	4	5	5	3	5	6	2	9	3	5	
33	Milano	1,0	1,0	1,4	0,8	1,3	1,7	1,3	5,4	16,5	2,5	2,7	2,4	4	4	5	3	8	5	3	14	28	8	12	
34	Napoli	0,4	0,4	1,2	0,9	0,2	2,9	1,8	4,3	2,8	1,6	0,7	1,0	3	1	5	3	4	2	1	1	1	1	2	
35	Roma	0,2	1,6	2,0	1,5	0,6	—	0,4	5,0	5,1	5,8	3,6	8,3	1	1	3	8	9	5	1	1	12	11	23	
36	Torino	0,3	1,8	0,9	4,8	7,5	2,2	1,3	5,0	1,8	2,6	0,7	0,7	2	8	2	18	29	8	4	13	3	10	3	
37	Christiana	5,7	3,6	8,0	4,9	6,2	6,6	1,3	2,6	5,0	4,1	6,2	7,4	17	15	22	19	27	25	5	5	10	16	21	
38	Amsterdam	1,1	0,4	1,5	1,6	2,5	10,3	5,8	1,6	2,8	0,7	1,0	2,6	5	2	7	10	13	32	3	6	2	4	8	
39	Rotterdam	8,3	7,8	2,0	1,4	1,1	2,1	20,9	38,3	6,3	3,3	1,7	7,9	22	22	9	8	6	7	39	40	15	13	8	
40	Bucaresti	13,6	53,3	43,3	11,7	15,0	25,5	63,4	55,8	75,6	59,5	52,8	41	26	40	41	34	38	40	45	42	43	45	44	
41	Moskva	44,9	42,8	61,5	48,1	50,4	32,7	40,2	38,1	95,4	77,1	58,8	47,1	43	38	41	43	44	43	42	44	44	44	44	44
42	Odessa	63,1	55,2	107,2	109,0	63,4	59,7	39,9	58,2	105,4	101,2	35,3	22,1	45	42	46	46	45	44	44	44	44	46	46	
43	Szt. Petersburg	60,1	33,2	28,7	44,6	50,1	80,5	58,6	41,4	48,3	45,8	30,3	32,0	46	44	34	36	42	43	45	46	42	41	41	
44	Warszawa	105,6	49,4	91,6	83,0	103,9	107,2	42,2	45,4	56,3	84,5	76,4	62,2	46	44	45	45	45	46	46	44	42	41	45	
45	Stockholm	20,9	3,6	2,9	11,5	31,1	13,7	7,2	14,2	17,0	26,9	7,9	6,1	32	32	16	12	32	40	36	28	34	29	40	
46	Zürich	2,0	7,3	14,1	9,3	13,8	2,9	5,1	5,6	1,6	3,7	2,1	3,1	10	21	28	28	37	13	13	21	15	2	15	

*) Elővárosok nélkül. **) Adatok hiányában az előző év adatai vannak beállítva. A városok intézett kérdő levélre nem érkezett válasz.

17. Néhány európai nagyváros tüdővészhalálózása 1901—1912.

Folyószám	Város	Népszám ezrekben		d) Halálesetek abszolút száma												
		1901	1912	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	
		1	Altona	162-1	174-0	307	277	282	281	287	224	254	230	214	247	278
2	Berlin	1.687-9	2.082-4	4.139	3.893	3.731	4.080	4.302	3.836	3.836	3.825	3.763	4.200	4.001	4.015	
3	Breslau	1.425-9	523-1	1.429	1.343	1.336	1.412	1.548	1.258	1.434	1.361	1.314	4.200	4.001	4.015	
4	Charlottenburg	191-5	320-3	241	287	264	252	306	277	281	281	320	347	347	319	
5	Köln	376-1	525-7	781	779	792	791	829	739	684	770	737	723	776	807	
6	Dresden	400-0	558	1.081	948	929	1.066	1.157	1.016	968	1.033	968	965	1.044	1.035	
7	Frankfurt a. M.	294-0	425-0	655	649	693	719	688	688	564	661	579	684	710	720	
8	Hamburg	717-0	957-0	1.314	1.337	1.243	1.214	1.233	1.222	1.200	1.156	1.163	1.488	1.477	1.493	
9	Leipzig	461-7	606-3	906	862	848	977	1.040	910	967	920	877	1.006	1.020	1.126	
10	München	503-0	614-7	1.377	1.387	1.312	1.351	1.526	1.341	1.260	1.287	1.309	1.205	1.175	1.171	
11	Nürnberg	265-2	345-4	707	642	747	749	775	689	658	736	630	737	710	711	
12	Budapest	738-6	910-5	2.551	2.595	2.661	2.923	3.195	2.937	3.016	2.804	2.728	2.671	2.950	2.902	
13	Lemberg	162-6	216-2	1.069	1.065	1.070	1.081	1.255	1.145	988	942	1.027	954	907	1.068	
14	Prag ¹⁾	377-6	484-3	1.936	1.819	1.808	1.576	1.837	1.710	1.890	1.816	1.895	1.781	1.803	1.739	
15	Wien	1.692-0	2.081-5	6.130	5.930	5.884	5.653	6.235	5.608	5.600	5.564	5.593	5.220	5.280	4.991	
16	Anvers	280-4	309-0	429	453	376	395	397	403	393	346	356	333	317	320	
17	Bruxelles	187-1	171-1	446	453	389	404	426	419	407	406	380	292	292	297	
18	Kopenhavn	381-0	465-0	585	489	588	632	672	660	609	658	595	692	811	925	
19	Barcelona	532-0	587-0	702	715	649	639	628	660	699	745	710	702	666	1.347	
20	Bordeaux	284-3	262-0	1.500	1.609	1.708	1.577	1.617	1.840	1.695	1.485	1.362	1.328	1.168	1.122	
21	Lyon	469-1	523-8	1.123	1.134	1.164	1.067	1.057	1.213	1.304	1.320	?	?	?	?	
22	Marseille	504-3	531-0	1.123	1.134	1.164	1.067	1.057	1.213	1.304	1.320	?	?	?	?	
23	Paris	2.657-3	2.847-2	9.874	9.652	9.419	9.585	9.650	9.470	9.362	9.605	9.126	9.948	9.721	9.858	
24	Belfast	351-1	391-0	1.092	1.132	1.030	1.120	1.116	1.015	926	890	811	825	802	798	
25	Birmingham ²⁾	523-3	550-9	903	874	754	806	769	672	675	741	751	657	736	?	
26	Dublin	376-1	406-5	1.216	1.198	1.165	1.125	1.147	1.102	1.124	1.109	983	1.006	1.052	1.050	
27	Edinburgh	317-9	321-2	574	531	507	469	485	418	431	428	377	307	321	308	
28	Glasgow	764-5	785-6	1.362	1.366	1.302	1.378	1.233	1.300	1.304	1.173	1.178	1.070	996	?	
29	Liverpool	686-3	752-0	1.292	1.283	1.170	1.211	1.169	1.170	1.117	1.203	1.037	1.007	1.230	?	
30	London	4.545-0	4.521-7	7.514	7.424	7.124	7.526	6.622	6.775	6.654	6.419	6.337	5.766	6.096	6.043	
31	Firenze	205-4	240-0	489	496	478	582	552	554	511	521	584	576	655	505	
32	Genova	242-2	283-3	531	571	630	648	617	565	627	585	636	618	658	771	
33	Milano	489-2	614-0	1.089	1.059	1.198	1.223	1.237	1.283	1.310	1.300	1.336	1.164	1.214	1.347	
34	Napoli	565-5	683-0	1.180	1.005	918	971	904	892	815	813	745	943	1.048	901	
35	Roma	439-0	555-7	620	673	699	737	733	695	729	682	672	652	652	?	
36	Torino	335-7	430-0	719	713	818	827	821	675	631	652	665	652	?	?	
37	Christiania	226-3	244-0	525	489	476	489	624	510	505	502	454	440	437	463	
38	Amsterdam	525-7	580-3	795	763	750	785	811	791	803	726	779	725	725	?	
39	Rotterdam	336-6	441-3	502	468	457	444	490	535	539	448	536	624	695	?	
40	Bucaresti	286-1	302-0	844	1.035	1.108	1.231	1.438	1.204	1.112	1.025	1.275	1.248	944	?	
41	Moskva	1.070-4	1.392-1	3.064	2.857	3.067	3.138	3.079	3.023	3.276	3.696	3.949	3.720	3.752	3.984	
42	Odessa	442-0	479-0	1.248	1.342	1.435	1.482	1.463	1.430	1.389	1.430	1.214	1.193	1.237	1.179	
43	Sct. Petersburg ²⁾	1.266-8	1.700-0	3.978	4.051	4.383	4.253	4.143	4.301	4.530	5.107	4.734	5.066	4.773	5.527	
44	Warszawa	712-0	782-0	1.609	1.622	1.733	1.697	1.777	1.665	1.726	1.767	1.911	1.722	1.741	?	
45	Stockholm	302-0	343-8	701	660	698	714	690	690	726	844	798	793	662	794	
46	Zürich	150-1	195-6	314	278	322	304	336	295	281	319	293	242	223	218	

Poljöv szám	Város	b) 100.000 lakóra										c) Sorrendi hely (46 város közt)												
		1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911
1	Altona	180-4	170-0	171-9	170-0	171-4	131-7	147-5	133-3	124-7	143-1	161-2	154-0	14	10	14	13	14	5	11	9	5	12	13
2	Berlin	219-2	205-3	194-1	208-0	214-0	185-8	183-0	181-9	178-6	202-7	192-6	192-7	19	20	17	17	21	14	19	19	21	25	23
3	Breslau	335-6	310-3	303-3	311-1	332-4	264-0	295-1	275-1	261-1	287-7	277-9	289-9	40	37	37	37	38	35	39	35	36	40	40
4	Charlottenburg	125-8	145-4	128-6	116-8	132-7	112-9	109-2	105-0	115-8	107-5	112-6	99-6	1	4	2	2	2	1	1	1	2	3	2
5	Cöln	207-7	202-7	190-7	192-6	195-7	169-3	151-7	166-4	156-3	174-9	170-6	170-6	16	18	18	17	16	15	14	15	15	10	18
6	Dresden	237-0	240-0	210-9	212-4	226-4	195-1	188-2	191-2	177-2	141-9	189-8	185-5	20	25	23	24	20	21	21	20	20	21	10
7	Frankfurt a. M.	222-8	214-9	223-6	224-7	211-2	202-4	161-1	184-6	157-9	165-0	170-8	169-4	22	22	24	26	26	20	17	17	16	17	17
8	Hamburg	183-3	182-4	166-3	158-3	155-8	149-6	133-4	131-0	159-8	157-1	156-0	157-1	15	15	13	15	13	11	12	10	16	12	12
9	Leipzig	196-2	182-9	176-4	199-3	174-2	186-4	173-4	174-2	163-1	170-5	174-1	185-7	15	16	15	18	18	17	18	17	18	19	18
10	München	273-8	272-5	254-8	257-8	285-8	246-5	228-3	229-4	229-2	201-9	196-8	190-5	31	33	30	30	32	28	28	29	24	25	22
11	Nürnberg	266-6	239-8	274-5	267-5	267-5	213-8	234-5	197-0	197-0	221-5	213-4	205-8	30	30	34	32	32	27	23	30	24	28	26
12	Budapest	345-3	346-3	350-2	379-5	409-2	370-9	371-7	337-3	320-6	306-7	331-3	318-6	41	41	41	44	44	43	43	42	42	41	43
13	Lemberg	657-4	643-1	634-6	628-7	717-2	643-3	545-8	511-9	549-0	461-7	473-4	493-9	46	46	46	46	46	46	46	46	46	46	46
14	Praha	512-8	445-5	437-7	377-4	416-7	370-9	411-3	388-5	309-0	375-0	376-2	369-0	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45
15	Wien	362-3	344-0	334-0	314-4	328-6	289-4	287-5	275-3	271-0	256-9	259-9	239-7	43	40	40	40	40	38	37	36	38	37	36
16	Anvers	153-0	157-0	128-3	132-5	130-9	130-5	124-0	107-3	109-8	110-2	103-9	104-9	5	6	1	3	4	2	2	2	2	3	2
17	Bruxelles	238-3	238-3	202-1	208-0	214-5	209-8	205-1	206-4	193-5	164-9	164-9	167-7	27	29	19	19	22	22	22	22	23	17	16
18	Kobenhavn	153-5	119-0	141-1	149-4	158-1	152-8	138-7	147-9	132-2	149-7	175-5	198-8	6	1	5	6	6	12	12	13	10	14	19
19	Barcelona	254-5	265-2	262-2	262-0	236-2	240-6	235-1	232-3	219-4	211-9	248-8	248-8	35	32	31	32	31	28	31	29	26	26	32
20	Bordeaux	276-0	281-2	255-2	251-3	249-3	262-0	277-4	295-7	270-9	267-8	254-1	254-1	32	34	31	28	29	34	36	37	39	33	35
21	Lyon	346-3	370-1	372-0	343-5	352-2	391-6	337-8	314-5	288-5	253-5	223-0	214-2	42	44	43	41	41	44	42	40	41	35	30
22	Marseille	222-7	224-9	220-8	211-6	209-6	234-4	252-0	255-1	*255-1	*255-1	*255-1	*255-1	21	24	27	21	21	19	29	33	32	35	34
23	Paris	371-6	361-1	350-7	355-3	357-5	347-8	264-2	349-6	330-6	349-4	341-4	346-2	44	43	42	42	42	42	41	34	44	44	44
24	Belast	311-0	310-5	287-2	312-3	308-5	277-2	250-2	227-6	209-8	214-3	205-1	204-1	37	38	35	39	38	37	32	27	25	27	25
25	Birmingham ^{a)}	172-2	165-5	141-5	149-8	140-0	122-6	122-0	132-7	133-2	125-1	128-0	*128-0	8	9	6	7	4	2	2	2	8	11	5
26	Dublin	323-3	311-0	307-4	296-8	302-6	290-8	287-7	276-6	246-8	249-6	261-1	260-8	39	39	38	36	36	39	38	37	31	34	37
27	Edinburgh	180-5	164-4	154-8	141-3	144-2	122-6	124-7	122-1	106-1	95-9	100-0	96-0	9	8	9	4	6	3	4	4	1	1	6
28	Glasgow	182-1	174-8	165-5	172-6	152-2	155-6	153-8	136-4	135-1	136-3	123-1	*123-1	12	11	12	15	11	13	15	12	12	10	10
29	Liverpool	181-0	180-6	163-2	167-4	159-3	158-3	149-7	159-7	136-4	134-8	163-5	*163-5	10	14	11	11	13	14	13	14	13	9	14
30	London	165-8	159-5	154-8	162-3	141-7	143-9	140-2	131-7	131-5	127-5	134-6	133-7	7	8	7	8	10	5	9	8	7	9	8
31	Firnze	238-0	237-6	225-0	268-5	249-0	248-2	226-5	224-7	250-6	247-2	274-6	210-4	26	28	25	25	30	33	27	26	23	32	30
32	Genova	260-5	233-6	251-2	252-3	241-4	229-6	209-5	222-0	222-0	227-1	236-7	272-1	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	31
33	Milano	222-0	212-7	236-5	237-5	233-8	235-9	233-1	224-5	224-9	195-6	202-4	214-0	17	21	28	27	26	30	30	25	28	23	26
34	Napoli	208-7	176-9	160-5	168-1	164-4	145-8	136-5	134-5	111-0	*111-0	113-7	*113-7	10	13	10	12	9	7	6	6	4	4	5
35	Roma	141-2	150-9	153-3	157-8	152-6	140-5	143-6	131-3	125-8	174-9	194-4	167-1	12	5	7	5	7	9	10	6	6	2	15
36	Torino	182-0	175-8	192-8	171-3	173-8	183-6	168-9	170-9	169-7	152-3	*152-3	*152-3	11	12	16	16	15	18	18	16	14	15	11
37	Christiania	232-0	204-2	211-9	219-3	277-9	233-7	219-3	215-1	187-6	181-8	180-5	189-7	24	19	21	23	26	25	24	22	22	20	20
38	Amsterdam	151-2	142-7	138-2	143-0	146-3	141-0	147-1	129-6	141-7	128-2	135-7	124-9	7	3	4	5	5	8	10	5	7	6	9
39	Rotterdam	149-1	135-7	129-5	122-0	133-2	139-1	135-8	109-9	129-2	149-3	164-3	*164-3	3	2	3	2	4	5	3	5	13	15	
40	Bucaresti	295-0	369-7	333-1	423-4	495-8	410-4	377-5	345-6	428-1	419-3	315-4	*315-4	36	42	44	46	45	45	44	43	45	42	41
41	Moskva	282-9	261-3	270-2	269-1	257-0	232-3	271-4	261-8	272-0	267-2	269-5	286-2	34	31	33	34	31	36	31	30	33	38	38
42	Odessa	282-0	292-6	312-8	291-3	307-2	271-0	304-2	310-1	253-4	249-1	258-2	245-7	33	35	36	37	36	41	39	34	39	35	33
43	Sct. Petersburg ^{a)}	314-3	310-3	326-1	307-1	280-4	293-8	300-8	329-4	274-2	320-9	291-1	325-1	38	36	39	37	35	40	40	40	42	41	40
44	Warszawa	226-0	220-2	229-1	220-0	231-4	223-0	225-7	263-4	250-1	220-4	222-8	*222-8	23	26	24	26	24	25	26	24	32	28	29
45	Stockholm	246-0	230-2	214-0	221-9	222-3	210-0	216-7	249-3	234-5	231-7	192-5	231-0	28	26	22	25	23	25	26	24	31	30	31
46	Zürich	209-2	183-6	216-7	188-7	203-2	171-3	159-8	177-3	160-6	126-9	116-9	111-4	18	17	17	16	17	16	16	18	17	16	6

¹⁾ Külvárosokkal. ²⁾ Elővárosok nélkül. ^{*)} Adatok hiányában az előző év szerint beállítva.

A rosszabbodás meglátszik nemzetközi sorrendi helyünkön is, amely (l. a 16. sz. táblát) még kedvezőtlenebb lett mint azelőtt volt. A 14. sz. tábla tanúsága szerint 1905-ben 78 város között vörheny tekintetében a 69-ik helyen álltunk, a most számbavett 46 város közt Budapest 1909-ben még a 36-ik helyen állott, 1910-ben már a 41-iken és 1910-ben és 1911-ben a 43-ik helyen. Utánunk következtek vörhenyhalálozás dolgában 1910-ben: Szentpétervár (100.000 lakóra 45·8 vörhenyhalálozást), Bukarest (75·6), Moszkva (77·1), Varsó (84·5) és Odessza (101·2), 1911-ben és 1912-ben pedig már csak Bukarest, Moszkva és Varsó, illetve (1912-ben) Bukarest, Moszkva és Lemberg. Táblázatos összeállításban a következő kép mutatkozik. Vörhenyhalálozás dolgában a 16 sz. táblában felsorolt 46 város közül utánunk következtek:

1901.	1902.	1903.	1904.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.	1910.	1911.
Bukarest	Nürnberg	Nürnberg	Varsó	Stockholm	Moszkva	Szt Pétervár	Moszkva	Liverpool	Szt Pétervár	Moszkva
Prága	Moszkva	Altona	Odessza	Liverpool	Odessza		Rotterdam	Berlin	Bukarest	Bukarest
Moszkva	Liverpool	Varsó		Lemberg	Szt Pétervár		Szt Pétervár	Köln	Moszkva	Varsó
Szt Pétervár	Varsó	Odessza		Szt Pétervár	Varsó		Varsó	Prága	Varsó	
Odessza	Lemberg			Moszkva			Odessza	Szt Pétervár	Odessza	
Varsó	Odessza			Odessza			Bukarest	Bukarest		
	Birmingham			Varsó			Lemberg	Varsó		
	Prága							Moszkva		
	Hamburg							Lemberg		
	Altona							Odessza		

A rendesen utánunk következő román, galíciai és orosz városokhoz csak elvétve csatlakozik a járványnak egy-egy fellobbanása folytán egy időre más országoknak egy-egy városa: Liverpool és Prága három, Nürnberg és Altona két évben, Berlin, Hamburg, Cöln, Rotterdam, Stockholm és Birmingham egy-egy évben.

Ha már most azt kérdezzük, mi okozza, hogy a vörheny nálunk állandóan nagyobb mértékben uralkodik mint a legtöbb más európai városban, a legelmaradottabb országokéit kivéve, úgy a választ véleményünk szerint éppen ez az elmaradottság és éppen az a társaság, amely még utánunk következik, adja meg. A feleletet első sorban a nagy proletáriátusban, a főváros lakossága nagy részének szegénységében, alacsony gazdasági és kulturális niveaujában kell keresnünk. Ha egyáltalán szükséges statisztikailag bizonyítani ezt az elmaradottságot, úgy bizonyítékul szolgálhat először az a sorrendi hely, amelyet a 46 város közt elfoglalunk egy másik betegség-nél is, a szegénység egyik jellegzetes betegségénél: a tüdővész-nél. Itt a 17. sz. tábla adatai szerint az utolsó 12 évben szintén mindig a 41, 42 és 43-ik helyet foglaltuk el, jelölül annak, hogy nálunk ugyanazok a körülmények szolgálnak táptalajul a tuberkulozisnak, mint a vörhenyjárványnak: a lakos-

ságnak szegénysége és evvel járó kulturális elmaradottsága.¹⁾ A tanulság, amely ebből folyik, az, hogy nálunk kevésbé lehet a népesség aktív részvételére számítani, hogy tehát nálunk az erélyes, céltudatos, kitartó és türelmes hatósági tevékenységre nagyobb feladat hárul, mint máshol, sőt hogy ily viszonyok közt a hatóságra, a tisztí orvosokra, hárul a feladat egészen.

A 18. sz. táblában kimutatjuk a typhus, scarlatina és diphtheriában meghaltakat vagyonság szerint.²⁾ A halottaknak 85—90%-a szegény volt; ez ismét azt mutatja, hogy a járvány elleni eljárások olyan körben, olyan viszonyok közt foganatosítandók és viendők keresztül, ahol a népességnek nem tevékeny közreműködése várható, hanem passzivitása győzendő le alkalmas módon. Bár a szegények és tehetősek abszolút számát nem ismerjük, a tábla egyúttal mégis mutatja, hogy a járványos bajok mennyivel gyakoribbak a szegényebb, mint a tehetősebb osztályban, mert ha a szegények száma nagy is nálunk, mégsem tehető 85—90%-ra, tehát nem annyira, mint amennyivel a vörheny- stb. halottak között szerepelnek a szegények.

Hogy a vörheny tekintetében elfoglalt kedvezőtlen nemzetközi helyünk oka a népesség nagy részének szegénységében is keresendő, annak további bizonyítéka: lakásviszonyainknak az utolsó népszámlálás alkalmával is kimutatott tűrhetetlenül rossz volta, amely lakásviszonyok a vörhenyt elő is segítik. Az 1911 évi népszámlálás alkalmával kimutattuk:³⁾

„hogy a népességnek fele: 402.000 ember, egyszobás és egy további negyedrésze: 207.000 ember, kétszobás, összesen tehát $\frac{3}{4}$ -ed része: 609.000 ember, kis és pedig többnyire *udvari* lakásokban lakik, fele részben (300.000 ember) idegenekkel együtt; hogy tehát a népesség $\frac{3}{4}$ -ed része szegénynek mondható;

hogy 1500 ember lakik szoba nélküli, csak egy konyhából álló, 35.000 ember konyha nélküli, egyúttal tehát konyhául is szolgáló, egyszobás és 6500 ember egy szoba és félkonyhás, tehát egy másik féllal közösen használt konyhájú lakásban;

hogy 9000 ember lakik pincelakásban, 414.000 ember udvari lakásban, ebből 285.000 ember csak egy szobából álló udvari lakásban és hogy több

¹⁾ Természetesen nem akarjuk evvel azt mondani, mintha a tuberculosis csak a szegényeknél fordulna elő; de kétségtelenül jobb tenyészhelyet nyújt neki a szegénység.

²⁾ A meghaltak vagyonsági kategóriáját (gazdag, középosztályú, szegény, inséges) a halottvizsgáló tisztí orvos jelzi a halotti bárcán a halottvizsgálat alkalmával a helyszínen nyert benyomás alapján.

³⁾ Lásd Pikler: Az 1911. évi budapesti lakásszámlálás főbb eredményei. Budapest 1912. Benkő Gy.

18. Budapest typhus, scarlatina és croupdiphtheria-halálózása vagyono sság szerint
1906—1912.

É v	a) abszolút számban						b) százalékban					
	Gazdag	Közép- osztályú	Szegény	Inséges	Ismeretlen	Össze- sen	Gazdag	Közép- osztályú	Szegény	Inséges	Ismeretlen	Össze- sen

Typhus abdominalis.

1906	1	2	64	1	5	73	1·4	2·7	87·7	1·4	6·8	100·0
1907	1	7	92	—	9	109	0·9	6·4	84·4	—	8·3	100·0
1908	—	1	115	—	11	127	—	0·8	90·5	—	8·7	100·0
1909	—	4	134	—	11	149	—	2·7	89·9	—	7·4	100·0
1910	1	6	154	—	10	171	0·6	3·5	90·0	—	5·9	100·0
1911	—	2	101	—	47	150	—	1·3	67·3	—	31·4	100·0
1912	—	4	74	—	24	102	—	3·9	72·5	—	23·6	100·0
Összesen	3	26	734	1	117	881	0·3	3·0	83·3	0·1	13·3	100·0

Scarlatina.

1906	1	20	203	4	12	240	0·4	8·3	84·6	1·7	5·0	100·0
1907	1	17	304	3	24	349	0·3	4·9	87·1	0·9	6·8	100·0
1908	—	10	236	—	18	264	—	3·8	89·4	—	6·8	100·0
1909	—	15	192	—	10	217	—	6·9	88·5	—	4·6	100·0
1910	1	9	327	—	15	352	0·3	2·6	92·9	—	4·2	100·0
1911	2	14	315	—	34	365	0·6	3·8	86·3	—	9·3	100·0
1912	3	24	359	—	48	434	0·7	5·5	82·7	—	11·1	100·0
Összesen	8	109	1.936	7	161	2.221	0·4	4·9	87·2	0·3	7·2	100·0

Croupdiphtheria.

1906	—	7	131	2	19	159	—	4·4	82·4	1·3	11·9	100·0
1907	—	4	91	2	11	108	—	3·7	84·3	1·8	10·2	100·0
1908	—	5	107	—	3	115	—	4·3	93·0	—	2·7	100·0
1909	—	3	142	1	7	153	—	2·0	92·8	0·7	4·5	100·0
1910	2	4	119	1	16	142	1·4	2·8	83·8	0·7	11·3	100·0
1911	—	7	127	1	37	172	—	4·1	73·8	0·6	21·5	100·0
1912	1	6	143	—	35	185	0·5	3·2	77·4	—	18·9	100·0
Összesen	3	36	860	7	128	1.034	0·3	3·5	83·2	0·7	12·3	100·0

mint 4000 olyan, egyenesen börtönszerű, lakás van, a melynek ablaka még csak nem is udvarra, hanem „világító udvar“-ra, zárt folyosóra vagy lépcsőházra néz;

hogy aggályos sűrűségben — szobánként három és negyedmagával — lakik 273.000 ember és zsúfoltan, szobánként négynél többemagával, további 290.000 ember, tehát aggályosan és zsúfoltan összesen 560.000 ember, de hogy ezek közül túrhetlen zsúfoltságban (több mint hetedmagával egy-egy kis, többnyire udvari szobában) lakik 80.000 ember és ezek közül ismét botrányos zsúfoltságban (szobánként több mint tizedmagával) több mint 15.000 ember;

hogy mint albérlő vagy mint ágyrajáró lakik 125.000 ember, ezek közül szüleivel 10.400 gyermek és a 125.000 albérlőből mint *ágybérlő* legminimálisabb számítással 85.000 ember, hogy továbbá az ilyen albérlős és ágyrajárós lakásokban, azaz idegenekkel szoros együttélésben és a zárt otthon intimitását nélkülözve, lakik 300.000 ember;

hogy az *átlagos* laksűrűség nagyon magas: 2·60 egyén szobánként, de hogy az *albérlős* lakásokban az *átlagos* laksűrűség felmegy szobánként 3·53 egyénre, sőt az albérlős *egyszobás* lakásokban szobánként 5·46 egyénre és hogy az albérlős lakásokban három és negyedmagával szobánként lakik 104.000 ember, több mint negyedmagával 152.000 ember, tehát összezsúfolva és pedig idegenekkel összezsúfolva 254.000 ember, ezek közül több mint tizedmagával zsúfolva össze idegenekkel 11.000 ember

és hogy oly lakásokban, a melyekben hatnál több (usque 27) albérlő vagy ágyrajáró van, lakik 32.000 ember, ezek közül oly lakásokban, a melyekben a hat és több albérlőn kívül magának a főbérlő családnak van hat és több tagja, 3257 ember.“

Rámutatunk e közleményben ezeken kívül a kültelki fejlődésnek városunkban bekövetkezett egészségtelen formájára és mindezeknek az állapotoknak következményeire a halálozás nagymérvű pusztításaiban.

Mindezek az adatok kétségbevonhatatlan bizonyítékai fővárosunk nagy lakásnyomorúságának, amelyről sajnálattal kellett az említett lakás-számlálási közleményben a nemzetközi adatok alapján konstatálnunk, hogy habár a lakásnyomorúság minden nagyvárosban megvan, a nagyvárosi alakulástól úgylátszik elválaszthatatlan baj, hogy mégis a mi fővárosunkban, dacára a megindult, de még be nem fejezett nagyszabású hatósági építkezési tevékenységnek, még mindig nagyobb mérvű mint a nyugat gazdaságilag fejlettebb emporiumaiban.

A 19. és 20. sz. táblákban ki is mutatjuk az 1910—1912. évi typhus skarlát és croupdiphtheria halottakat (abszolút számban és 100.000 lakóra) lakásviszonyaik és pedig a 19. sz. táblában a lakás nagysága és a 20. sz. táblában a helyiségenkénti laksűrűség szerint. Ami a lakás nagyságát illeti,

19. Budapest typhus, scarlatina és croupdiphtheria-halálózása a lakás nagysága szerint, 1910—1912-ben.

A lakás nagysága (hány helyiségből áll) (szoba, konyha, előszoba, cselédszoba)	Népszám 1911. jan. 1-én	Typhus				Scarlatina				Croupdiphtheria			
		1910	1911	1912	átlag	1910	1911	1912	átlag	1910	1911	1912	átlag

A) Abszolút számban.

1 és 2 helyiség ¹⁾	394.319	116	97	54	89	266	243	283	264	76	73	77	75
3 helyiség ²⁾	116.516	3	3	2	3	3	3	6	4	1	3	3	2
4 „ ³⁾	89.668	4	—	3	2	3	5	22	10	3	—	3	2
5 „ ⁴⁾	56.633	2	—	1	1	1	2	1	1	1	2	—	1
6 „ ⁵⁾	64.103	—	1	—	—	5	6	8	6	1	2	1	2
6-nál több helyiség	82.589	2	2	—	1	5	7	6	6	1	1	2	2
Ismeretlen lakásviszo- nyok ⁶⁾ és idegenek	—	44	47	42	44	69	99	108	92	59	91	99	83
Összesen	⁷⁾ 803.828	171	150	102	140	352	365	434	383	142	172	185	167
Egyéb lakásokban és intézeti népesség ⁸⁾	59.907
Főösszeg	⁸⁾ 863.735	171	150	102	140	352	365	434	383	142	172	185	167

B) 100.000 lakóra.

1 és 2 helyiség ¹⁾	394.319	29·4	24·6	13·7	22·6	67·5	61·6	71·8	67·0	19·3	18·5	19·5	19·0
3 helyiség ²⁾	116.516	2·6	2·6	1·7	2·6	2·6	2·6	5·2	3·4	0·9	2·6	2·6	1·7
4 „ ³⁾	89.668	4·4	—	3·3	2·2	3·3	5·6	24·5	11·2	3·3	—	3·3	2·2
5 „ ⁴⁾	56.633	3·5	—	1·8	1·8	1·8	3·5	1·8	1·8	1·8	3·5	—	1·8
6 „ ⁵⁾	64.103	—	1·6	—	—	7·8	9·4	12·5	9·4	1·6	3·1	1·6	3·1
6-nál több helyiség	82.589	2·4	2·4	—	1·2	6·1	8·5	7·3	8·0	1·2	1·2	2·4	2·4
Ismeretlen lakásviszo- nyok ⁶⁾ és idegenek	—
Összesen	⁷⁾ 803.828	21·3	18·7	12·7	17·4	43·8	45·4	54·0	47·6	17·7	21·4	23·0	20·8
Egyéb lakásokban és intézeti népesség ⁸⁾	59.907
Főösszeg	⁸⁾ 863.735	19·8	17·4	11·8	16·3	40·8	42·3	50·2	44·3	16·4	19·9	21·4	19·3

¹⁾ Egy szoba és egy szoba-konyha. — ²⁾ Többnyire 2 szoba-konyha. — ³⁾ Többnyire 2 szoba, konyha, előszoba. — ⁴⁾ Többnyire 3 szoba, konyha, előszoba. — ⁵⁾ Többnyire 3 szoba, konyha, előszoba, cselédszoba, vagy 4 szoba, konyha, előszoba. — ⁶⁾ Többnyire kórházban elhalt, ismeretlen lakásviszonyú egyének. — ⁷⁾ Rendes lakások népessége. — ⁸⁾ Katonák nélkül.

20. Budapest typhus, scarlatina és croupdiphtheria-halálózása a helyiségenkénti lakásrűség szerint 1910—1912-ben.

L a k s ű r ű s é g Helyiségenként hány ember ?	Népszám 1911. jan. 1-én	Typhus				Scarlatina				Croupdiphtheria			
		1910	1911	1912	átlag	1910	1911	1912	átlag	1910	1911	1912	átlag

A) Abszolút számban.

1 vagy kevesebb . . .	203.399	10	4	3	6	9	14	21	15	1	6	5	4
1-nél több — 2 . . .	268.457	77	91	50	73	235	232	283	250	69	65	73	69
2 „ „ — 3 . . .	176.535	40	7	2	16	34	13	15	21	9	6	4	6
3 „ „ — 4 . . .	93.500	—	1	3	1	3	3	3	3	2	2	1	2
4 „ „ — 6 . . .	50.331	—	—	—	—	2	4	1	2	2	2	1	2
6-nál több	11.606	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Ismeretlen ¹⁾ és idegen	.	44	47	44	45	69	101	111	97	59	91	101	83
Összesen . . .	²⁾ 803.828	171	150	102	141	353	367	434	388	142	172	185	166
Egyéb lakásokban és intézeti ³⁾	59.907
Főösszeg . . .	³⁾ 863.735	171	150	102	141	353	367	434	388	142	172	185	166

B) 100.000 lakóra.

1 vagy kevesebb . . .	203.399	4.9	2.0	1.5	2.9	4.4	6.9	10.3	7.4	0.5	3.0	2.5	2.0
1-nél több — 2 . . .	268.457	28.7	33.9	18.6	27.2	87.5	86.4	105.4	93.1	25.7	24.2	27.2	25.7
2 „ „ — 4 . . .	270.035	14.8	2.9	1.9	6.3	13.7	5.9	6.7	8.9	4.1	2.9	1.9	2.9
4-nél több	61.937	—	—	—	—	4.8	6.5	1.6	3.2	3.2	3.2	1.6	3.2
2-nél több és ismeretlen	¹⁾ 331.972	25.3	16.6	14.8	18.7	32.8	36.5	39.2	37.1	21.7	30.4	32.2	28.0
Összesen . . .	²⁾ 803.828	21.3	18.7	12.7	17.5	43.8	45.4	54.0	48.3	17.7	21.4	23.0	20.6
Egyéb és intézeti ³⁾ . . .	59.907
Főösszeg . . .	³⁾ 863.735	19.8	17.4	11.8	16.3	40.9	42.5	50.2	44.9	16.4	19.9	21.4	19.2

¹⁾ Többnyire kórházban elhalt, ismeretlen lakásviszonyú egyének. — ²⁾ Rendes lakások népessége. —

³⁾ Katonák nélkül.

különösen a scarlatinánál látjuk, hogy mily nagy e halál-ok gyakorisága a proletáriátus lakásaiban, az egy és a két helyiséges lakásokban és milyen nagy a csökkenés, ha a nagyobb lakásokra megyünk át. A 19. sz. tábla szerint kitett 1910—1912-ben 100.000 lakóra a vörhenyhalálozás:

	Népszám	Vörhenyhalálozás 100.000 lakóra			
		1910.	1911.	1912.	1910—1912. átlagában
az 1 és 2 helyiséges lakásokban . . .	394.319	67·5	61·6	71·8	67·0
a 3 " " . . .	116.516	2·6	2·6	5·2	3·4
a 4 és több " " . . .	292.993	4·7	6·8	12·6	7·8

A különbség a legkisebb (egy szoba és egy szoba-konyhás) és a rákövetkező (kétszoba-konyhás) nagyobb kategória között oly óriási, hogyha bármennyire beszámítjuk is azt a hibaforrást, amely abban áll, hogy a népszámmegállapítás precíz módon történt a népszámlálással kapcsolatos lakásszámlálásnál, míg a halottak lakásviszonyai sokkal kevésbé megbízható módon vannak a haláleset bejelentés alkalmával az elüljáróságnál történő kikérdezés által megállapítva — még mindig jellegzetesen mutatkozik a zsufolt kis és a nagyobb lakások közti különbség.

A 20. sz. tábla a helyiségenkénti laksűrűség szerint mutatja ki a typhus, vörheny és diphtheriahalálozást. Az imént említett elkerülhetlen statisztikai hibaforrások itt még erősebb mértékben érvényesülnek.¹⁾

De mind e hibák betudásával is feltűnő, hogy mennyire növekedik éppen főképp a vörhenyhalálozás, ha a helyiségenként egy vagy kevesebb (összesen 204.000) személy által lakott lakásokról átmenyünk a helyiségenként két (összesen 268.000) egyén által lakottakra. 100.000 lakó közül meghalt vörhenyben:

a helyiségenként	népszám	vörhenyhalálozás 100.000 lakóra			
		1910.	1911.	1912.	1910—1912. átlagában
1 vagy kevesebb személytől lakott lakásokban .	203.399	4·4	6·9	10·3	7·4
1-nél több—2 " " " .	268.457	87·5	86·4	105·4	93·1

¹⁾ Egyrészt a halálesetet a kerületi elüljáróságnál bejelentő egyén, aki gyakran nem is tagja a családnak, hanem valamelyik szomszéd, házmester, rokon vagy ismerős, a kikérdezésnél valószínűleg nem mondja be az albérlőket (szoba és ágybérletet), akiknek a jelenlétét vagy számát esetleg nem is tudja, vagy nem gondolja, hogy ezek is felemlítendőek; innen a számok ingadozásai és az eredményeknek a legnagyobb laksűrűségeknél mutatkozó paradoxitásai. Másrészt, mint az abszolút számok rovataiban látjuk, aránylag sok az olyan (különösen kórházi) halott, akinél a laksűrűségi adatok egyáltalán nem puhatolhatók ki és akik valószínűleg, majdnem biztosan, mind a rosszabb laksűrűségi kategóriákba tartoznak.

21. Budapest scarlatinahalálózása kisebb városrészek szerint 1910—1912-ben.

Részletezés	Buda- pest ⁴⁾	Jobb- part	Bal- part	k e r ü l e t										Ismeretlen la- kású és idegen
				I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	
A) Népszám 1911 január 1-én.														
Összesen . . .	880.371	162.342	718.029	71.501	41.429	49.412	25.268	63.700	156.284	181.863	151.845	88.035	51.034	.
Beltelek . . .	702.047	137.542	564.505	56.690	39.189	41.663	25.268	52.381	110.782	152.554	151.845	71.675	.	.
Kültelek . . .	178.324	24.800	153.524	14.811	2.240	7.749	.	11.319	45.502	29.309	.	16.360	51.034	.
Beltelek f/belül .	.	.	178.028 ²⁾	41.240	.	.	25.268	28.628	34.649	40.140	27.224	22.119	.	.
körúton \kívül .	.	.	386.477 ²⁾	15.450	.	.	.	23.753	76.133	112.414	124.621	49.556	.	.
B) Scarlatinahalálózás														
a) abszolút számban														
1910.														
Összesen . . .	352	43	265	17	12	14	3	31	49	55	62	31	34	44
Beltelek . . .	208	33	175	12	10	11	3	15	27	43	62	25	.	.
Kültelek . . .	100	10	90	5	2	3	.	16	22	12	.	6	34	.
Beltelek f/belül .	—	8	34 ¹⁾	8	.	.	3	9	6	8	5	3	.	.
körúton \kívül .	—	4	141 ²⁾	4	.	.	.	6	21	35	57	22	.	.
1911.														
Összesen . . .	365	47	259	21	11	15	7	23	44	57	56	45	27	59
Beltelek . . .	214	27	187	10	9	8	7	14	26	48	56	36	.	.
Kültelek . . .	92	20	72	11	2	7	.	9	18	9	.	9	27	.
Beltelek f/belül .	—	—	52 ¹⁾	—	.	.	7	7	9	13	7	9	.	.
körúton \kívül .	—	—	135 ²⁾	—	.	.	.	7	17	35	49	27	.	.
1912.														
Összesen . . .	434	59	308	24	22	13	2	32	57	82	68	32	35	67
Beltelek . . .	246	43	203	13	21	9	2	28	35	46	68	24	.	.
Kültelek . . .	121	16	105	11	1	4	.	4	22	36	.	8	35	.
Beltelek f/belül .	58	11	47 ¹⁾	11	.	.	2	11	4	12	7	11	.	.
körúton \kívül .	158	2	156 ²⁾	2	.	.	.	17	31	34	61	13	.	.
b) 100.000 lakóra ³⁾														
1910.														
Összesen . . .	40·0	26·5	36·9	23·8	29·0	28·3	11·9	48·7	31·4	30·2	40·8	35·2	66·6	.
Beltelek . . .	29·6	24·0	31·0	21·2	25·5	26·4	11·9	28·6	24·3	28·2	40·8	34·9	.	.
Kültelek . . .	56·1	40·3	58·6	33·8	89·3	38·7	.	141·3	48·3	40·9	.	36·7	66·6	.
Beltelek f/belül .	—	—	19·1 ¹⁾	19·4	.	.	11·9	31·4	17·3	19·9	18·4	13·6	.	.
körúton \kívül .	—	—	36·5 ²⁾	25·9	.	.	.	25·3	27·6	31·1	45·7	44·4	.	.
1911.														
Összesen . . .	41·5	28·9	36·1	29·4	26·6	30·4	27·7	36·1	28·2	31·3	36·9	51·1	52·9	.
Beltelek . . .	30·5	19·6	33·1	17·6	23·0	19·2	27·7	26·7	23·4	31·5	36·9	50·2	.	.
Kültelek . . .	51·6	80·6	46·9	74·3	89·3	90·3	.	79·5	39·6	30·7	.	55·0	52·9	.
Beltelek f/belül .	—	—	29·2 ¹⁾	—	.	.	27·7	24·4	26·0	32·4	25·7	40·7	.	.
körúton \kívül .	—	—	34·9 ²⁾	—	.	.	.	29·5	22·3	31·1	39·3	54·5	.	.
1912.														
Összesen . . .	49·3	36·3	42·9	33·6	53·1	26·3	7·9	50·2	36·5	45·1	44·8	36·3	68·6	.
Beltelek . . .	35·1	31·3	36·0	22·9	53·6	21·6	7·9	53·4	31·6	30·1	44·8	33·5	.	.
Kültelek . . .	67·9	64·5	68·4	74·2	44·6	51·6	.	35·3	48·3	122·8	.	48·9	68·6	.
Beltelek f/belül .	—	26·7	26·4 ¹⁾	26·7	.	.	7·9	38·4	11·5	29·9	25·7	49·7	.	.
körúton \kívül .	—	12·9	40·4 ²⁾	12·9	.	.	.	71·6	40·7	30·2	48·9	26·2	.	.

¹⁾ Vár, Krisztinaváros, Tabán. — ²⁾ Gellérthegy, Lágymányos. — ³⁾ Technikai okokból mind a három évben a változatlan 1911-ik népszámhoz viszonyítva. — ⁴⁾ Ismeretlen lakású és idegen.

A mellett a feltevés mellett, miszerint azt a körülményt, hogy a vörheny nálunk erősebb és állandóbb mint a többi európai nagyvárosokban, városunk lakosságának nagyobb szegénysége és ettől majdnem elválaszthatlan csekélyebb kulturája okozza, e mellett szól az a magában is fontos különbség is, amelyet a fővárosnak különböző részei mutatnak a vörhenyhalálozás tekintetében. Mint a 9 sz. táblából kitűnik, az utolsó 7 év folyamán vörhenyhalálozás tekintetében a budai kerületek közül legtöbbször a III-ik, a pestiek közül majdnem mindig a munkáskerületek (VIII., IX., X.) a legrosszabbak és majdnem mindig a Belváros a legjobb. Az utolsó négy évben állandóan a X. kerület áll az utolsó helyen. Pontosabb képet kapunk azonban, ha kisebb városrészekre megyünk át és nem foglaljuk össze egy számba ugyanazon kerületnek (pl. az V-ik kerületnek) egészen különböző vagyoni és társadalmi rétegekbe tartozó bel- és kültekét. Mint a 21. sz. táblából látjuk, a szegényebb néposztály által kisebb lakásokban és zsufoltabban lakott kültelteken majdnem minden évben és minden kerületben 2—3-szor akkora a vörhenyhalálozás (néha 4—5-ször akkora) mint a beltelken és ennek is a körúton kívüli részén nagyobb, mint a körúton belülin. Ha a tábla alapján kiszámítjuk a bel- és kültek vörhenyhalálozását az 1910—1912 évek átlagában, úgy a következő jellegzetes képet kapjuk:

	Buda-pest*)	Jobb-part	Bal-part	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.
	k e r ü l e t												
Átlagos évi vörhenyhalálozás a) abszolút számban													
Beltelek	223	34	188	12	13	9	4	19	29	49	62	28	.
Kültelek	104	15	89	9	2	5	.	10	21	19	.	8	32
b) 100.000 lakóra													
Beltelek	31·7	24·7	33·3	21·2	33·1	21·6	15·8	36·3	26·2	32·1	40·8	39·1	.
Kültelek	58·3	60·5	58·0	60·8	88·3	64·5	.	88·3	46·1	64·8	.	48·9	62·7

(Már itt megjegyezzük, hogy mindenesetre szükséges volna ilyen módon és még kisebb területek szerint nemcsak a halálozásokat, hanem még inkább a betegedéseket napról-napra nyilvántartani és kikutatni azt is, nincs-e egy-egy kisebb terület vörhenyeseteinek valamely közös forrása).

A lakásviszonyoknak ilyen szerepe mellett örömmel kell üdvözlönlünk minden olyan akciót, amely a lakásviszonyok javítására alkalmas, mint a nagyszabású lakásépítő akció folytatását, az üres telkeknek tervbe vett megadóztatását stb., a mely körülményekre itt természetesen nem térhetünk ki.

De kutatnunk kell továbbá, hogy az adott viszonyok mellett is miért éppen a vörheny az, amely ennyire otthonossá, valóságos endemiává

*) Az ismeretlen lakásuakkal és idegenekkel együtt.

tud válni és évtizedek óta tényleg súlyos endemia is nálunk? Iparkodunk a következőkben ezeket az okokat megjelölni, egyúttal rámutatni az irányokra, amelyekben elhárításuk kereshető. Előre is jelezhetjük, hogy a fennforgó viszonyok között csak tetemes munkától és áldozatkészségtől lehet eredményt remélni. Semmiesetre sem szabad valamely egyszerű, áldozat nélküli intézkedéstől vagy rendelettől várni érdemleges eredményt. Előre jelezhetjük továbbá, hogy sok újat e téren mondani nem lehet, tudásunk mai állása szerint csakis a betegek következetes *izolálásának* akadályairól és ezen akadályok lehetőleg elhárításáról lehet szó.

Melyek tehát az okok, amelyek folytán az adott gazdasági és lakásviszonyok mellett is éppen a vörheny válik makacs endemiává és amelyek elhárításáról gondoskodni kell?

A vörheny első sorban azért fészkelheti be magát és azért irtható ki nehezebben mint pl. a croupdiphtheria, mert a betegség hosszabb lefolyású. Tartama 5—6 hét és ez alatt a hosszú idő alatt, sőt ha a hámlás elhúzódik, még hosszabb ideig is fertőz. Ehhez járul még az is, hogy a fertőző anyag nem oly illó, sokkal ellentállóbb mint pl. a kanyaróé, tárgyakon tapad és így a betegség tárgyakkal, ruhaneműekkel, élelmiszerekkel, stb. átvihető és terjeszthető. Ebből világosan következik az izolálás feltétlen biztosításának szükségessége. Amíg olyanféle speciális óvszerünk nincs a vörheny ellen, mint a milyent a védoltásban bírnak a himlő ellen, addig csak a betegek feltétlenül biztosított izolálása mérsékelheti vagy szüntetheti meg a járványt, mint a hogy ezt a küteges hagymáznál és az ázsiai koleránál láttuk.

Nem nevezhető azonban következetesen keresztülvitt izolálásnak az, ha 1. a megbetegedések egyrésze, az alább részletezendő okokból, nem is kerül bejelentésre, 2. ha a bejelentés megtörténte esetén semmi egyéb *hathatós* intézkedés nem történik, mint hogy a fertőző betegséget jelző vörös cédula kifüggesztetik a lakás ajtajára, amely cédula a lakosság legelső rétegeiben gyakran egyenesen invitálásul szolgál a beteglátogatásra, de semmiképen nem akadályozza meg, hogy a család tagjai ne járjanak mindenféle dolguk után éppen úgy mint azelőtt és ne vigyék szét a fertőzést, hogy — jobb lakásokban — a legkülönbélebb árusok és közvetítők ki-be ne járjanak a lakásba és hogy ruhaneműek, edények, tejesüvegek és egyéb különféle tárgyak ne hozassanak be és vitessenek el akár mikor a lakásból stb. és nem nevezhető 3. az egész vonalon keresztülvitt izolálásnak az sem, ha az izolálás csak a fővárosi betegekre vonatkozik, ellenben vidéken, falvakban, pusztákon és tanyákon sokkal lazább vagy semmilyen ellenőrzés alatt nem áll a járványos betegség és innen kezein, ruháin, az eladásra behozott tárgyakon, élelmiszereken, különösen tejjel és tejtermékeken - hozza be és terjeszti házról-házra itt a vörhenyt az ide

eladásra és vásárlásra rendszeresen és sűrűn, néha napjában kétszer is, bejáró vidéki népesség.

Megkíséreljük e pontokat a következőkben röviden részletezni és jelezni, legalább nagyjában, elhárításuknak lehető módjait is.

*

22. Budapesti scarlatina-letalitás¹⁾ kerületenként 1906—1913.

É v	A) Budapest											B) Idegen kerület	C) Ismeretlen	Összesen	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	Benem- oszt- ható %) kerület				
	kerület														
1906	Bejel. betegség	63	92	56	56	131	447	311	256	188	52	.	152	1	1.805
	Halál- absz.	2	12	8	1	14	46	45	32	35	7	1	37		240
	eset %	3.2	13.0	14.3	1.8	10.7	10.3	14.5	12.5	18.6	13.5	.	24.3	.	13.3
1907	Bejel. betegség	99	73	84	47	205	537	740	513	306	67	.	139		2.810
	Halál- absz.	11	8	15	2	21	72	83	69	30	6	1	31		349
	eset %	11.1	11.0	17.9	4.3	10.2	13.4	11.2	13.5	9.8	9.0	.	22.3	.	12.4
1908	Bejel. betegség	196	134	209	75	213	536	676	516	271	94	.	166		3.086
	Halál- absz.	11	9	32	3	13	38	45	49	21	8	4	29		264
	eset %	5.6	6.7	15.3	4.0	6.1	8.0	6.7	9.5	7.8	8.5	.	17.5	.	8.6
1909	Bejel. betegség	165	118	119	81	267	606	648	501	331	222	.	232		3.290
	Halál- absz.	4	7	11	6	15	26	32	38	20	30	2	26		217
	eset %	2.4	5.9	9.2	7.4	5.6	4.3	5.0	7.6	6.0	13.5	.	11.2	.	6.6
1910	Bejel. betegség	249	179	167	55	290	651	872	601	450	318	.	285		4.117
	Halál- absz.	17	12	14	3	31	49	55	62	31	34		44		352
	eset %	6.8	6.7	8.4	5.5	10.7	7.5	6.3	10.3	6.9	10.7	.	15.4	.	8.6
1911	Bejel. betegség	346	161	139	108	353	664	1.012	631	580	237	.	337		4.568
	Halál- absz.	21	11	15	7	23	44	57	56	45	27		59		365
	eset %	6.1	6.8	10.8	6.5	6.5	6.6	5.6	8.9	7.8	11.4	.	17.5	.	8.0
1912	Bejel. betegség	268	137	116	83	295	614	817	556	324	219	.	330		3.759
	Halál- absz.	24	22	13	2	32	57	82	68	32	35	6	59	1	434
	eset %	9.0	16.1	11.2	2.4	10.8	9.3	10.0	12.2	9.9	16.0	.	17.9	.	11.5
1913 jan.— márc.	Bejel. betegség	110	55	45	16	65	191	159	167	122	56	.	124		1.110
	Halál- absz.	19	6	5	1	14	18	15	29	10	7		28		152
	eset %	17.3	10.9	11.1	6.2	21.5	9.4	9.4	17.4	8.2	12.5	.	22.6		13.7
Össze- sen	Bejel. betegség	1.497	949	935	521	1.819	4.246	5.234	3.741	2.572	1.265	.	1.765	1	24.545
	Halál- absz.	109	87	113	25	163	350	414	403	224	154	13	313	1	2.373
	eset %	7.8	9.2	12.1	4.8	9.0	8.2	7.9	10.8	8.7	12.2	.	17.7	.	9.7

¹⁾ Betegedések és halálozások összevetése. — ²⁾ Kórházi halálesetek.

1. A megbetegedések egy része nem is kerül bejelentésre. Hogy ez így van, azt részben következtetjük abból, hogy a főváros különböző kerületeiben milyen különböző az arány a vörhenyhalálozás és a bejelentett megbetegedések között, vagyis hogy milyen különböző az ú. n. letalitás az egyes kerületekben. Mint a 22 sz. tábla mutatja, ez az arány (100—100 megbetegedésre hány haláleset) 1906—1913 átlagában 4·8⁰/₀ (IV-ik kerület) és 12·2⁰/₀ (X-ik kerület) között ingadozik. Alig lehet feltételezni, hogy a járvány jellege ennyire különböző legyen a városnak egymáshoz oly közelfekvő két kerületében, mint pl. a IV-ik és a IX-ik kerület, a melyek közül az egyikben, a IV-ikben (1912-ben) 83 betegre 2 haláleset jutott, tehát 100-ra 2·4, míg a másikban, a IX-ikben ugyanakkor 324 betegre 32 haláleset, vagyis 100-ra 9·9, tehát négyszer annyi; ugyanakkor a X-ik kerületben 219 bejelentett betegre 35 haláleset jutott vagyis 100-ra 16, tehát 1²/₃-szor annyi, mint a IX-ik kerületben és majdnem hétszer annyi, mint a Belvárosban. Közel fekszik az a gyanu, hogy azokban a kerületekben, amelyekben ilyen feltűnő nagy az arány halálozások és bejelentett betegségek között, a betegedések egy része nem jut a hatóság tudomására.¹⁾

A betegedés többféle okból kerülheti ki az észrevétetést és a hatósághoz való bejelentetést.

a) Eltekintve azoktól a bizonyára ritkább esetektől, amikor a szülő hanyagságból, nemtörődömségből és lelki durvaságból vagy tudatlanságból, korlátoltságból és előítéletből nem hív orvost, gyakoribb eset az, hogy a betegség olyan enyhe, hogy a gyermek csak egy-két napig van és akkor is csak kevésbé rosszul, úgy hogy az amúgy is szegénysorsú és az élet egyéb bajaival eléggé elfoglalt szülő nem is tartja szükségesnek, hogy orvost hívjon. A betegség elmúlik és a beteg fertőz hetekig, anélkül hogy a betegség ő nála megállapított volna, vagy esetleg hetek múlva állapítja meg az orvos, mikor hozzá a szülők valamely súlyosabb utóbaj miatt fordulnak, az előzményekből (hányás, torokgyulladás, láz) és talán a testen itt-ott látható gyér hámlásból, hogy vörhennyel van dolga, amelynek hetekig volt alkalma fertőzni. Sok (különösen utóbaj nélkül elmúló) eset azonban egészen rejtve marad, amiből nem következik, hogy az ilyen gyermek részéről fertőzött más gyermek, akinél a baj már súlyosabban folyik le, életével vagy valamely maradandó testi fogyatkozással ne szenvedné

¹⁾ A különbségek bizonyára még sokkal nagyobbaknak bizonyulnának, ha ezt a letalitási számot nemcsak egész kerületek, hanem egyes kerületrészek (bel- és külterelkek) szerint is kitudnók mutatni. A betegbejelentések ilyen részletezése azonban nem áll rendelkezésünkre. A statisztikai hivatalban történő feldolgozás és egybevetés különben nem is követhetné elég gyorsan a gyakorlati szükségletet, ezeknek az arányoknak a szorgos figyelemmel kísérése nem vonható ki az illető végrehajtó közegek kezéből.

meg ezt az alattomos, szövődményei és utóbajai miatt joggal annyira rettegett betegséget.

Az ellen, hogy vörhenyesetek ilyen módon egészen észrevétlenül maradjanak és fertőzzenek, valamint általában a súlyos és évtizedes járvány leküzdésének többi teendőire — miután az állandó egészségügyi berendezkedések e tekintetben nem bizonyulnak elegendő gátnak, — ideiglenesen *kivételes intézkedésekre* van szükség. Szükségesnek látszik, hogy mindaddig, amíg ez a súlyos és begyökeredzett népbetegség tetemesen és állandóan le nem csökkent, úgy ez ellen mint a többi járványellenes teendők végzésére egy kizárólag e feladatnak szentelt, hozzáértő és erélyes vezetés alatt működő, kellő minőségű és számú, valamint kellő segédszemélyzettel ellátott orvosokból álló *járványorvosi* szolgálat létesíttessék. Ha ezek a (később esetleg végleges hatósági, — iskolaorvosi, kerületi, tiszti orvosi stb. — megbízatást nyerő) járványorvosok egyéb, itt nem részletezhető eljárásukon kívül minden az iskolából kimaradó gyermeket hatósági joggal meglátogatnak és ezzel kapcsolatban tovább kutatva, de ettől függetlenül is folyton szemmel tartják mindazokat a helyeket, ahol a járválynak fészkei gyaníthatók és így megfordulnak sok olyan helyen, ahol orvos különben nem nagyon fordul meg, egyúttal gondoskodnak a kórházba szállításról, rögtöni fertőtlenítésről és foglalkoznak a fertőzés forrásainak kikutatásával is, úgy nagyon sok olyan eset és fertőzési forrás kerülne a hatósági tudomásvétel és eljárás hatáskörébe, amely ma rejtve marad és hetekig szabadon fertőz.

Ezt a járvány-, illetve vörheny-orvosi működést hathatósan elősegítené és annak kezére járna, de a népegészségnek, különösen az *elemi iskolai* gyermekek egészségének különben is fontos tényezője volna az *állandó iskolaorvosi intézmény*, amelynek feladata volna az iskola hygienéjén kívül az *elemi iskolai* gyermekek egészségi állapotának folytonos szemmel tartása és gondozása.*)

Természetesen járványos időkben az iskolaorvos a gyermekeket gyakrabban vizsgálná és abban az irányban is kikérdezné, nincsen-e otthon beteg gyermek és ilyen módon kezére járna az időleges járvány-, ill. vörheny-orvosoknak. Németország városaiban ez az áldásdús intézmény szélesben el van terjedve és nálunk még sokkal több tennivalója volna úgy járványos mint járványmentes időkben.

Természetes, hogy úgy az iskolaorvosi intézmény, mint a proponált időleges, — a vörhenyjárvány körül ideiglenesen a tiszti orvosi működést ellátó és az évtizedes súlyos endemia leküzdésében tovább alig nélkülözhető —

*) Az iskolaorvosok, akik az iskolák és az iskolásgyermekek egészségét gondozzák, nem tévesztendő össze a középiskolákban tanító, egészen más missziót teljesítő egészség-tanárokkal.

járványorvosi intézmény eredményes működésének is megvannak a maga előfeltételei. Az egyik a szolgálat célszerű szervezése és az orvosok kellő száma (és díjazása is); a másik az, hogy az e működéssel megbízott orvosok kellő módon ki legyenek képezve a skarlátnak, mint látni fogjuk, sok esetben különleges figyelmet és jártasságot igénylő felismerésében és a harmadik, talán legfontosabb feltétel az, hogy ezek a hatósági, felelősségteljes működést vállaló és széles rendelkezési joggal ellátott orvosok teljes tudatában is legyenek felelősségüknek és az egész lakosságra nézve fontos feladataiknak. Kétségtelen ugyanis, hogy az anyagi áldozatok minden téren teljesen kárba vesznek, ha hiányzik az eljáró közegekben a rátermettség, az ügybuzgalom és a teljes felelősségérzet. Not measures, men! mondja precízen és helyesen az angol közmondás. Nem az intézmények holt szaván mulik egy-egy akció sikere és eredménye, hanem az exekutív egyének kvalitásain. A legprimitívabb intézmények és rendszabályok mellett s nagy eredményeket érhet el a működő közegek energiája, iniciatívája és ügybuzgalma, míg ha a működő közegek energiája, intelligenciája és buzgalma hiányos, akkor minden intézmény csődöt mond.

b) Ha a szülők a vörhenyben megbetegedett gyermekhez hívnak is orvost, úgy ezzel még nem minden esetben van garantálva, hogy a vörhenyeset a hatóság tudomására jut. A vörheny ugyanis az esetek nagy és túlnyomó részében, amikor t. i. a betegség a tipikus hányással kezdődött, a torok a jellegzetes elváltozásokat mutatja és az élénkpiros kiütés ellepi az egész testet és feltűnik a szemnek, első pillantásra is könnyen felismerhető betegség. De nem csekély a száma azoknak az eseteknek sem és ezek közegészségügyi szempontból nem kevésbé veszedelmesek és fontosak, amelyek csak a figyelmes és részletes, az egész testre kiterjedő vizsgálatnál és ekkor is csak a gyakorlott és e speciális irányban szakavatott orvosi szem által ismerhetők fel.

Ezek az esetek nem ismertetnek fel, ha a vizsgáló gyakorló orvosnak nincs módjában a gyermeket behatóan megvizsgálni.

E tekintetben nem szabad elfelejtenünk első sorban a milieut, amelyben mozgunk: a szűk, túlszűfolt, rossz levegőjű és gyér világítású udvari lakásokat és odukat, amelyekben az esetek legnagyobb része lefolyik. Láttuk, hogy a vörhenyhalottak 80—90% a szegény néposztályhoz tartozik és említettük ezek lakásviszonyainak a lakásslámlálás számadataiban híven visszatükröződő állását. Nem kívánunk e pontnál sokáig időzni. Csak annyit kívánunk itt még megjegyezni, hogy a 95.000 egyszobás lakásnak 71%-a (68.000) udvari, amelyet tehát a nap a legtöbb esetben alig ér, míg a vörheny fertőző anyagának a legjobb ártalmatlanná tévő szere a bőséges napsütés. A vörheny tehát csak egyike annak az ezer nyomós oknak, amely a lakásviszonyok lehetséges javítását és az építési szabá-

lyoknak egészségügyi szempontok szerinti módosítását is kívánatosná és a köz sürgős feladatává teszi.

A lakásviszonyok, az ágyrajrás, a zsúfoltság stb., amelyek tehát a vörheny terjedésének egyébként is kitűnő talajt szolgáltatnak, nem nagyon mozdítják elő és nem nagyon teszik lehetővé beteg gyermekeknek beható megvizsgálását sem. Az ilyen viszonyok közt a leghősiesebb orvos is hamar elfásulhat és elernyedhet, még ha tisztán ambícióból végezné is munkáját és nem nehezednének rá egyéb kötelességek is, amelyek azonban, mint azonnal látni fogjuk, bőven nehezednek rá.

Az alsóbb néposztály, vagyis a lakosság óriási részének¹⁾ orvosi ellátása a kerületi munkáspénztár kezeibe van letéve. A pénztár orvosai bizonyára lelkiismeretesen és nagy lelki és testi munkakifejtéssel látják el nehéz hivatásukat. De a pénztári orvosok jó részének egy délelőtti rendszeren 20—30, nem ritkán 40—50 beteglátogatást is kell elvégeznie, közte 10—15 új, tehát részletesen megvizsgálandó és táppénznyújtás vagy megtagadás tekintetében felelősség terhe alatt elbírálandó felnőtt beteget. Ilyen viszonyok között, hozzávéve a fent jelzett lakásviszonyokat, nem csodálható, ha az előbb említett, nem ritka, nehezen és csak behatóbb vizsgálat esetén felismerhető vörhenyesetek kikerülnek az orvosi megállapítást, tehát a bejelentést is.

E tekintetben szükséges volna, hogy a kerületi munkáspénztár orvosainak száma teljesen megfelelő mértékben szaporíttassék, különösen hogy világosan limitáltassék, hogy a fővárosban egy-egy orvosra milyen területű körzet és milyen száma a tagoknak és azok családtagjaiknak eshetik, sőt továbbmenve, hogy oly esetekben, mikor még ezen limitált területnél és tagzámnál is átmenetileg (felnötteknek szokatlanul sok megbetegedése vagy gyermekjárványoknak fellépése folytán) egy bizonyos racionális mértéken túl szaporodik a végzendő napi látogatások száma, hogy ilyenkor az illető körzet a tagoknak és nemkevésbé a közegészségügynek érdekében kisegítő orvossal láttassék el. A kerületi munkásbetegpénztár állami intézmény, megvan tehát a lehetőség reá, hogy az intézkedések megtörténjenek és a szükséges anyagi eszközök előteremtessenek annak a feltétlen biztosítására, hogy a népesség nagyobb részét egészségügyileg ellátó munkáspénztár keretében orvosok sem nem legyenek megterhelhetők annyi munkával, (semmiféle fizetés ellenében) sem önkényt ne vállalhassanak annyi munkát, amennyit fizikai lehetetlenség pontosan és a közegészségügy, különösen a járványügy érzékeny károsítása nélkül elvégezni.

Végre tekintetbe jöhetne itt a szegényebb néposztály gyermekeinek a köz- és a járványkérdés érdekében is fekvő figyelmes orvosi megvizs-

¹⁾ A családtagokkal együtt körülbelül 400.000 embernek.

gálásában és ellátásában, tehát a néporvosi funkció teljesítésében, a kerületi orvosoknak a mostaninál erősebb bevonása is.

c) Külön kell továbbá hangsúlyozni azt is, hogy az elég gyakori és a járvány szempontjából a többiekénél nem kevésbé fontos olyan esetek felismerése, amelyekben a kiütés a testen csak szórványosan vagy csak nagyon rövid időre vagy éppenséggel nem jelenik meg (ú. n. kiütés nélküli vörheny „scarlatina sine exanthemate“) nem csak figyelmes és beható vizsgálatot, hanem ez iránybani speciális gyakorlottságot is igényel. Egy további baj már most, hogy az orvosi kiképzés e tekintetben hiányos. Az egyetemi tanításra szolgáló klinikákon nem fekszenek fertőző betegek, a fertőző kórházak pedig — járványügyi indokolással — nincsenek bevonva az orvosképzési szolgálatba. Nem volna épen lehetetlen, sőt nem is nehéz feladat, olyan rendszert találni, amely az orvostanhallgatóknak lehetővé és kötelességévé tenné, hogy ellenőrizhető csoportokban (ez utóbbit járványügyi okokból) behatóan kioktattassanak a diphtheria és a vörheny és épen ezek nehezebben kórismézhető eseteinek felismerésében. A mai orvosképzési rendszer mellett kiléphet valaki az orvosi gyakorlatba, anélkül hogy valaha általában vörhenyt vagy diphtheriát látott volna. Felesleges hangsúlyozni, hogy a járványkérdés szempontjából ez a körülmény milyen fontossággal bír.

4. Ha már most a kezelő orvos felismerte a vörhenyt, akkor kötelessége a vörös cédulát kifüggesztetni és az esetet a hatóságnak bejelenteni. A bejelentés folytán megjelenik a tisztí orvos, megállapítja, hogy tényleg vörhenyeset forog fenn és ha szükségesnek látja, elrendeli a kórházba szállítást és a rögtöni fertőtlenítést.¹⁾ Tulajdonképen járványügyi szempontból a kórházba szállítás az esetek túlnyomó többségében okvetlen szükséges és mellőzhetetlen volna. A szegényebb és műveletlenebb osztályok körében ugyanis a piros cédula gyakran valóságos invitálást képez a beteglátogatásra. A szomszédasszonyok, esetleg gyermekeikkel karjukon, megjelennek erre a célra és megbeszélnek ez alkalommal — ezt saját tapasztalataim alapján mondhatom — a piros cédulát és ezzel kapcsolatban azt, hogy az „urak“-nak milyen babonáik vannak a fertőzés tekintetében, továbbá elmondják az e téren tapasztaltabbak, hogy miben áll a fertőtlenítés és kinálkoznak arra, hogy majdan, a fertőtlenítés idején (6 hét múlva) átveszik a fertőtlenítés veszedelme előli ideiglenes megőrzésre a holmi egy részét. A szomszédok megosztzkodnak ezen a szerepen és megtörténik, hogy mire 6 hét múlva a fertőtlenítő kocsi előáll, a vörhenyvel dúsan fertőzött ágynemű az egész szomszéd-ságban terjeszti a járvány csiréit, úgy hogy a fertőtlenítési eljárás céljának sokszor éppen az ellenkezőjét eredményezi, t. i. közvetve fertőzéshez vezet. De ahol nem is történnek ilyen, a járványt a legoktalanabb módon terjesztő

¹⁾ A fertőzési forrás kikutatásának szükségességéről már fentebb szólottunk.

és szélsőséges dolgok, ott is nagyon sokszor csak nyomtatott malaszt az ajtón elhelyezett veres cédula. Jó arra, hogy értelmes szomszédok messze kitérjenek ez elől a lakás elől és vigyázzanak, hogy gyermekeik a lakással és annak lakóival érintkezésbe ne kerüljenek, de ezt a hatást a figyelmeztető cédula csak a legközelebbi szomszédokra gyakorolhatja. A lakás lakói épen úgy járnak rendes dolgaik után, mint egyébkor és ezt anyagi tönkretévésük nélkül nem is lehet, egyébként is technice lehetetlen volna megakadályozni; továbbá a lakásba a szállítók: az ujságkihordó, a mészáros, a süteménykihordó, a tejárús stb. és vendégek (különösen gyermektelen egyének) éppúgy járnak ki és be, mint máskor, tárgyakat hozva és elvive, — garancia arra, hogy a fertőzés a lakásból ezer úton széjjel ne terjedjen, semmiképen nem létezik.

A kolerát csak úgy sikerül elfojtani, ha kivétel nélkül minden beteg azonnal a kórházba kerül és egyúttal a lakás azonnal erélyesen fertőtlenítődik. A vörheny kevésbé vészes járvány, mint a kolera, de azért természetesen a terjedés megakadályozásának módja annál sem lehet más, mint ennél. Tulajdonképen tehát minden vörhenybetegét a kórházba kellene vinni és a lakást azonnal fertőtleníteni, nem pedig 6 hétnyi időt engedni a fertőzésnek arra, hogy a lakásból számtalan úton széjjelterjedjen. Hogy ez a gyakorlatban nehezen vihető keresztül, az semmit sem változtat a követelmény elvi, vagyis a dolgok állása szerint tényleges és gyakorlati helyességén.

3. Ami már most a kórházszállítást illeti, az összes vörhenyesetek kórházba szállításának két körülmény állja útját. Az egyik a kórházi férőhelyek elégtelen száma. A mai állapotok mellett: évi 4000 vörhenybetegedést és mindegyiknek átlag 6 heti tartamát számítva, az eseteknek az éven át egyenletes eloszlásánál is 450—500 ágy szükségeltetnék csak a vörhenybetegék befogadására, valójában azonban még sokkal több (600—700 ágy), mert az esetek nem egyformán oszlanak el az évre, hanem egyes időszakokra tömörülnek. (A diphtheria ugyanily számítás alapján a jelenlegi évi 1400 betegedés és körülbelül 3 heti átlagos tartam mellett körülbelül 80—100 ágyat igényelne.)

Amennyiben és amíg tehát az összes esetek kórházba szállításának, illetve ennyi helyről való gondoskodásnak végkép leküzdhetetlen nehézségek állanak útját, kivételt kell tenni azokkal az esetekkel, amelyekben kétségtelenül biztosítottnak látszik, hogy a beteg és ápolója számára *külön és a lakás többi részétől teljesen elkülönített szoba* áll rendelkezésre (a hová tehát a családnak ez irányban kioktatott és műveltségi fokuknál fogva megfelelőleg kioktatható többi tagjai sem lépnek be), amely esetekben továbbá a családtagok foglalkozása nem képez veszélyt a terjesztés tekintetében és a mely esetekben a külső körülmények lehetővé teszik a lehetőleg gyakorított és szigorított ellenőrzést, valamint az ilyen helyeken — esetleg a család költségén — foganatosítandó és a körülmények szerint szükséges

egyéb felügyeleti és óvrendszabályokat is, a melyek részletezése azonban itt túlságos messzire vinne.

Mindenesetre szükség van tehát férőhelyeknek nagyon tetemes szaporítására. De bár a vörhenybetegedések száma 1908-ban 3100, 1909-ben 3300, 1910-ben 4100, 1911-ben közel 4600 és 1912-ben 3700 (és a folyó év első négy hónapjában máris közel 1700) volt, mégsem volna szükséges állandóan ilyen sajnálatos gyakoriságra berendezkedni, hanem számítani lehet arra, hogy a célszerű, erélyes és áldozatkész eljárásoknak meg is volna a kívánt eredményük, úgy hogy csak ideiglenesen kellene a férőhelyeket ilyen nagyobb gyakoriságra való számításokkal szaporítani, míg a járvány leküzdése vagy legalább nyugateurópai méretekre való leszorítása után a mindig várható szórványosabb esetek számára kisebb arányú állandó berendezések is elegendők. A vörheny befogadására szolgáló kórházi férőhelyek száma tehát az ideiglenes szükségletnek megfelelőleg, de természetesen megfelelő: vagyis a lehető legnagyobb egyszerűséggel is tetemesen szaporítandó.

A vörhenyesetek kórházba szállításának útját álló másik körülmény a közönségnek idegenkedése a kórházak ellen. Ez az idegenkedés a családtól való elszakadáson kívül részben egy régi tradíción alapszik, amelynek oka egyrészt nehéz betegségeknek és számos halálesetnek a kórház eg észével és a közös kórtermek képével asszociálódó kellemetlen képzete, másrészt pedig az, hogy a közkórházakban a betegek és hozzátartozóik százféle oknál fogva, amely okoknak egy nagy része méltánylandó, másik, kisebb része kevésbé jogosult, némileg sablonosabb és közönyösebb elbánásban részesülnek, mint pl. szanatóriumok ápolottjai vagy egyéb magánorvoslásban álló betegek. A kórházaknak azon kell lenni, hogy ezt az ellenszenvet minden lehető módon leküzdjék.¹⁾

Még fontosabb a kórházaktól idegenkedésnek egy, sajnos, jogosult oka: a *kórházi fertőzéstől* való félelem. Ha a kórházba szállított skarlátos

¹⁾ Dr. Katona József tisztí orvos e tekintetben a Gyógyászat f. évi 18. számában a következő megszívlelésre méltó dolgokat írja: „A nép, még a legszegényebbje is, fél a kórháztól, mert gyakorlati tapasztalatok alapján tudja, hogy ott gyermekét meg nem látogathatja, az ott más, súlyos nyavalyákat szed össze, ami miatt elhal vagy hosszú ideig ott tartják és sokszor ragályos betegséget hoz onnan testvéreinek. A kórházi szabályzat megalkotói nem vették tekintetbe a gyermek és a szülő érzelmi momentumát, ridegen és minden szociális érzék nélkül szabták meg a beteglátogatásokat. Miután a miniszterium ellenzése miatt nem tudták a beteglátogatást teljesen megakadályozni, legalább azt vitték keresztül, hogy a szülő csak a súlyos beteg és haldokló gyermekét látogathassa. Ezek neveit a legutóbbi időkig a kórház nagyforgalmú, egyetlen kapujára kifüggesztett fekete táblára kiírták. Ennek a rideg rendelkezésnek mi lett a következménye? Télen-nyáron, fagyban-hóban, esőben ott szorongott néha százra menő ember-tömeg, mind szülők, sokszor gyermekkel karjukon, vagy gyermeket vezetve kézen,

gyermek ott bajához még diphtheriát és a diphtheriás gyermek skarlátot kaphat, vagy pláne két betegséget is: skarlátot és kanyarót, amire, mint alább látni fogjuk, szintén van eset, akkor egészen jogos, ha a szülők ellene szegülnek annak, hogy gyermekeik a kórházba szállíttassanak. Az alsóbb néposztály ez esetben az ellenszegülésnek rája nézve egyetlen lehető módjához fordul, ahhoz a praeventiv eszközhöz, hogy — a kórházba szállítást kikerülendő — a betegséget eltitkolja és csak utolsó percben hív orvost. Ilyen módon az intézkedés megint épen az ellenkezőjét éri el kitűzött céljának és a járvány terjedését eredményezi.

A kórházi fertőzés nemcsak hogy fennáll, hanem minden előzetes megfontolás szerint elkerülhetetlen is, ha különböző, egymásra nézve fertőző betegségek kezeltetnek egy, habár pavillonszerűleg épített, de közösen adminisztrált „fertőző“ kórház területén. Hogy az ilyen fertőző kórházban a vezetőség legjobb szándékú és legszigorúbban fogalmazott szabályzatai dacára megesik, hogy a skarlátos gyermekek diphtheriával és a diphtheriás gyermekek skarláttal fertőződnek és állapotuk így súlyosbítottatik, az most már közismertté vált dolog és az ügy érdekében örülnünk kell, hogy közismertté vált.¹⁾ Ami az ilyen fertőzések gyakoriságát

várták-lesték, nincs-e szívük kincsének a neve kiírva. De a kiírás után is ott maradtak s várták a kórházból távozókat, hátha tudnak nekik egy-két szót mondani gyermekükről, a kik esetleg látták. Avagy egy-egy orvos távozását lesték, a ki majd szól nekik egy-két vigasztaló szót. A másodkézből vett felületes értesítések sokszor kegyetlen tévedéseket eredményeztek. Megtörtént, hogy a szülőt, a ki a kórház kapuja előtt azt az értesítést kapta, hogy gyermeke nincs kiírva, tehát jól van, mire hazajött, otthon kórházi értesítés várta, hogy gyermeke már meghalt. Nem csoda tehát, hogy a nép fél a fertőző kórházaktól, sírva és remegve adja oda gyermekét vagy ebbeli félelmében inkább eltitkolja gyermeke vörhenymegbetegedését. Sokaknak ez sikerül anélkül, hogy gyermekük kárát vallaná s miután minden szülőnek elsősorban saját gyermeke áll legközelebb szívéhez, csakhogy azt meggyőződése szerint megvédje, nem törődik azzal, hogy szomszédja gyermekét megfertőzi. Ime tehát a kórházban uralkodó viszonyok és állapotok hasonlóképen közvetve és közvetlenül előidézői a nálunk uralkodó nagyszámú vörhenymegbetegedéseknek.“

¹⁾ A kórházi fertőzés („nosocomialis fertőzés“) orvosi körökben ismert és bevett szakkifejezés. A magam régiebb tapasztalataiból hozhatnék fel rá példát, hogy a diphtheriával kórházba vitt gyermek onnan három hét múlva skarláttal fertőzve jött ki, a mely hazaérkezése után alig egy nappal ütött ki rajta. Egy kiváló orvos barátomtól, aki körülbelül két évtized előtt mint kórházi orvos működött, hallom, hogy ha gyermek a kórházban ilyen „kórházi fertőzés“-ben halt meg (pl. kanyaró után skarlátban vagy skarlát után diphtheriában stb.), hogy akkor minden lehető fertőtlenítési intézkedés meg lett ugyan téve, de a közönség fellármázásának elkerülése céljából az igazi halál-oknak eltitkolása — még a felügyelő hatósággal szemben is — rendszeresítve volt. Tudvalevőleg régebben ez az oklatan eljárás dívott széltében a kolerával szemben is, míg ma a legszélesebb nyilvánosságot követeljük e téren is, mint legjobb garanciáját az óvintézkedések keresztülvitelének.

illeti, arról némi képet nyújtanak *Preisich* Kornél dr. adatai, aki (a „Gyógyászat“ f. évi április 20-iki számában) a legnagyobb elismerésre méltó nyíltsággal beszél a kórházi fertőzésről. *Preisich* szerint a Szent László-kórházban az 1912. év folyamán ápolásba vett mintegy 5000 beteg közül 237 fertőződött a kórházban vagyis a betegeknek mintegy 5%-a. A *vörheny-betegek* közül kanyaróval fertőződött 32, diphtheriával 49, bányahimlővel 34, rubeolával 9, parotitissal 6, pertussissal 2, kanyaróval és bányahimlővel 1, diphtheriával és orbáncsal 1. A *diphtheriás* betegek közül vörhenyt kapott 66, kanyarót 4, rubeolát 3, vörhenyt és kanyarót 1. A *kanyaróban* szenvedő betegek közül vörhenyt kapott 10, diphtheriát 7, szamárköhögést 1. A *szamárköhögéses* betegek közül kanyaróval fertőződött 4, bányahimlővel 1. A *bányahimlős* gyermekek közül vörhenyt kapott 2, a *typhusos* betegek közül vörhenyt 2 és egy *egészséges*, megfigyelés alá került gyermek is kapott vörhenyt. *Preisich* szerint az 1912. év, amelyből ezek az adatok származnak, még nem is a legrosszabbak közül való és az állapotok folyton romlanak; az ápolásra bevitt beteg mindinkább veszélyezteteti újabb fertőzéssel beteg társait és ő maga is ily fertőzésnek van kitéve.

Nem szükséges tovább indokolni, hogy ezeken az állapotokon sürgősen változtatni kell. A fertőző betegségek mindegyikének, különösen a vörhenynek és a diphtheriának külön-külön izoláló kórház kell, amely lehető gyakorlatiasan, lehető sok férőhellyel és lehető kevés költséggel állítandó fel, különben észszerű izolálásról, amely pedig az egész problema nyitja, szó sem lehet.¹⁾

¹⁾ Azon veszélyt illetőleg, amelyet viszont a kórházból idő előtt elbocsátott beteg képez környezetére és így a közegészségre nézve is, dr. *Katona* fentidézett cikkében a következőket mondja: „Hogy a kórházból hazabocsátott vörheny-betegek közvetlenül megfertőzik saját testvéreiket, ezzel csaknem hetenkint találkozom. Ez év március havában öt ilyen esetem volt, a múlt héten kettő. Ki kell jelentenem, hogy a fertőzés ez a módja a főváros valamennyi fertőző beteg kórházára áll, nem véve ki a magánkórházakat Stefánia, Bródy Adél kórházat sem. E mellett azonban hány fertőzést idéznek elő az ilyen gyermekek családjukon kívül, más, a házban vagy azon kívül lakó gyermekek között, a kikkal érintkeznek, mert hiszen már kijárhatnak. Ilyen fertőzésből eredőnek lehet mondani azokat az eseteket is, a melyek egyes munkaházakban léptek fel közvetlenül egy-egy gyógyult betegnek visszatérte után.

Vannak munkaházaim, a melyekből hónapokig nem lehet kiirtani a vörhenyt, dacára annak, hogy valamennyi gyermeket a kórházba szállítottam; a kórházból visszajöttek terjesztették a ragályt. De ez természetes is, mert hiszen a legújabb vörhenyismereteink szerint az a gyógyult beteg, a ki a kórház virulens csirokban bővelkedő levegőjében volt, dacára annak, hogy ő már teljesen meggyógyult, dacára annak, hogy külsőleg fertőtlenített, még mindig fertőzőképes, mert orrgarat-üregében magával viszi a kórházban felszedett virulens vörhenycsirokat, amelyeket azután bő alkalma van testvérei, barátai, pajtásai között leadni. Üdvösnek tartanám ennél fogva, hogy mindazon vörheny-betegek, akiket a kórház főorvosai a betegség teljes lezajlása után teljesen egészségeseknek találtak, úgy hogy a kórteremben már nincs mit

4. Említettük végül, hogy az egész vonalon keresztül vitt izolálásnak azt sem lehet nevezni, ha vidékről szabadon szállíttatnak be a vörheny csirái. A vörheny csirái tárgyakon tapadnak és nagyon életképesek. Ha a fővárost környező helységek tele vannak vörhennyel (l. a 12. sz. táblát) és akadálytalanul szállítanak ide ezerféle tárgyat, különösen élelmiszereket és ezek között a vörheny szállítására különösen alkalmas tejet és tejtermékeket (tejfelt, vaját és túrót),¹⁾ akkor a járválynak kiapadhatatlan forrása van. Ezzel szemben szükséges, hogy a főváros illetékes hatóságai módot találjanak arra, hogy éber figyelemmel kísérhessék, hogy járványos betegségek az országban, különösen a környező községekben, hol lépnek fel és hogy szállíttatnak-e és milyen élelmiszerek onnan a fővárosba. Lehetőleg oda kellene törekedni, hogy a szállítás ilyen községekből beszüntetessék, ami egyúttal a leghathatósabb ösztönzés volna az illető községekre, hogy a járvány ellen minden tőlük telhetőt megtegyenek. Ha a vörhennyel erősen fertőzött községekből, falvakból és tanyákból használati tárgyak, élelmiszerek, tej és tejtermékek stb. rendszeresen szállíttatnak a fővárosba, úgy ez rendszeres terjesztése a vörhenynek, ami ellen annál inkább kell küzdeni, mert minél kisebb egy község, falu vagy tanya, annál könnyebb ott a vörhenyt elfojtani, míg egy óriásival nagyobb organizmusban, a fővárosban, a vörheny ellenőrzése és kiirtása hasonlíthatatlanul nagyobb feladat is.

Tekintetbe kell venni azt is, hogy a vörhennyel keresztül fertőzött községek éber egészségügyi ellenőrzése és asszanálása nem épen tisztán a főváros érdeke, hanem éppúgy az illető községeknek érdeke és országos érdek.

*

Ezzel végimentünk a vörhenyjárvány megszüntetésének tudásunk mai állása szerint egyedüli eszközét: az *izolálást* akadályozó körülmények

keresniök, mielőtt a szülői házba visszabocsáttatnának, ezt megelőzőleg, a vörheny-osztálytól teljesen elkülönített területen, mint üdülő-betegek 12—14 napig visszatartásának, nehogy az orrgaratúrben, vagy másként megtapadt virulens csirok útján a ragály terjesztői legyenek.

Az épületeknek, amelyek az ilyen üdülő gyermekek befogadására szolgálnának, nem kellene olyan költségeseknek lenni; kisebb 10—12 ágyas, napos szobák 1—1 felügyelő személy mellett, megfelelő szabad területtel, hogy a nap nagy részét szabadon, friss levegőn tölthessék. Innen aztán vörhenycsiroktól megszabadulva fertőtlenítés után hazabocsáttatnának.“

1) A fővárosi tejjelátás gazdasági és egészségügyi szabályozásának régen vajudó kérdését épen csak felemlítjük itt. L. e tekintetben *dr. Kiss Gyula* cikkét a „A fertőtlenítésről és a járványellenes védekezés módjairól“ a Városi Szemle 1913. májusi számában.

sorozatán és utaltunk, habár sok helyütt csak nagyjában, az akadályok elhárításának módjaira.¹⁾

Tudatában vagyunk annak, hogy a tárgyalt intézkedések tetemes anyagi áldozatokat igényelnek; de azt előre is kellett várnunk, hogy egy nagyméretű és megrögzött társadalmi baj gyógyítása nem képzelhető anyagi áldozatok nélkül. De kérdés is, vajjon lehet-e a hatásos intézkedésekkel járó költségeket áldozatoknak tekinteni és nem tekintendők-e józan nemzetgazdasági szempontból helyesebben jól kamatozó befektetéseknek? A proponált intézkedéseknek és berendezéseknek meg volna a hatásuk nem csak a vörhenyre, hanem kétségtelenül a diphtheria és egyéb fertőző betegségek leszállítására is. De, ha csak a vörhenyt vesszük számba, vajjon elhanyagolható-e gazdasági szempontból — csak az utolsó három évre (1910—1912-re) szorítkozva — 1200 haláleset, az azokkal járó erkölcsi és anyagi veszteség és költség, ezenkívül azonban nem tudni még hány gyermeknek testi elnyomordása egészségétére? Elhanyagolható gazdasági tétel-e ezenkívül, hogy ezen utolsó három évben a megtörtént bejelentések szerint 13.000, de tényleg bizonyosan sokkal több, legalább is 15.000 gyermek volt, mindegyik átlag 6 héten át beteg, ami — nem számítva a gyermekek testében és a szülők kedélyében okozott szenvedést és kárt — három év alatt 600.000 betegnapot tesz, amely 600.000 betegnap óriási teher a szülőknek, a városnak és az államnak?

Ilyen, gazdasági, alapról tekintve a kérdést, józan számítással nem lehet sokalni semmi olyan költséget, amely e nagyméretű bajnak megszüntetésére vagy tetemes csökkentésére alkalmas és meg is vagyunk győződve róla, hogy ha a proponált intézkedések létesíttetnek és ha az egész vonalon mindenki megteszi kötelességét, hogy akkor a főváros — egyúttal az ország közegészségügyének hasznára is — belátható időn belül feljebb kerül arról a sajnálatos helyről, amelyet a nemzetközi összehasonlításban most már évtizedek óta elfoglal.

*

Ezek után kevés mondanivalónk marad még a diphtheriáról, amely egyrészt (közel két évtized, de különösen 7—8 év óta) kisebb méretű baj is, mint a vörheny és amelyre a vörhenyre különlegesen tartozókon kívül egyébként legnagyobbbrészt ugyanaz áll, mint a vörhenyre.

¹⁾ Egyes körülményekre, mint pl. arra, hogy előfordul, hogy betegek vasúton, villamos kocsikon és bérkocsikon szállítatnak vagy az iskolabezárás módozataira nem térünk ki, egyrészt aránylag csekélyebb jelentőségük, másrészt az e tekintetben fennálló szabályok és eljárások kielégítő volta miatt.

3. A torokgyík (croupdiphtheria).

A torokgyík, amely nálunk régebben (l. az 1. sz. táblát és a 8 oldali grafikont) sokkal pusztítóbb volt, mint a vörheny, 1898 óta a vörhenynél kisebb méretű bajjá csökkent. 1898 óta kitett a betegedés, ill. halálozások száma a vörhenynél, ill. diphtheriánál:

Év	Abszolút számban				100.000 lakóra			
	betegedés		halálozás		betegedés		halálozás	
	vörheny	torokgyík	vörheny	torokgyík	vörheny	torokgyík	vörheny	torokgyík
1898	2.031	1.037	233	207	300·9	153·6	34·5	30·7
1899	2.521	971	337	203	361·5	139·2	48·3	29·1
1900	2.108	841	260	150	292·8	116·8	36·1	20·8
1901	2.043	856	292	134	276·6	115·9	39·5	18·1
1902	1.912	1.394	301	188	255·2	186·0	40·2	25·1
1903	3.483	2.272	513	310	458·5	299·1	67·5	40·8
1904	4.521	2.051	404	264	587·0	266·3	52·5	34·3
1905	2.393	1.369	203	158	306·8	175·5	26·0	20·2
1906	1.805	1.315	240	159	228·0	166·1	30·3	20·1
1907	2.810	1.054	349	108	346·3	129·9	43·0	13·3
1908	3.086	1.158	264	115	371·3	139·3	31·8	13·8
1909	3.290	1.185	217	156	386·6	139·3	25·1	18·3
1910	4.117	1.274	352	142	472·9	146·3	40·0	16·1
1911	4.568	1.492	365	172	513·0	167·5	41·0	19·3
1912	3.759	1.390	434	185	413·7	152·6	47·7	20·3
1913 I—IV.	1.671	624	223	84				

Míg tehát a vörhenybetegék évi átlagos száma 1898 óta 2963 volt, addig a diphtheriáé kevesebb mint félfannyi: 1310, a halálozások évi átlagszáma pedig (1898 óta) a vörhenynél 318, a diphtheriánál 176; ha az átlagot 1908 óta, tehát az utolsó öt évre számítjuk, akkor a különbségek még nagyobbak; 1908—1912 átlagában vörhenyben, ill. diphtheriában évenként:

	vörhenyben	diphtheriában
megbetegedett	3764	1300
meghalt	326	154

A 23 sz. táblában megismételjük (az 1. sz. tábla alapján) a diphtheria-betegedés és halálozás menetét 1882, ill. (a halálozásokét) 1874 óta. A diphtheriahalálozás 1893 óta következetes esést mutat, amely még megelőzte a diphtheriaserum felfedezését; a diphtheriaserumnak azonban úgyis mint megelőző és úgyis mint gyógyítószernek alkalmazása még elősegítette a betegség pusztításainak csökkentését, amíg 1907-ben elérte nálunk eddig

23. Croupdiphtheria betegség és halálozás Budapesten 1874—1912.

É v	Abszolút számban		100.000 lakóra		100 betegedésre hány halálozás	É v	Abszolút számban		100.000 lakóra		100 betegedésre hány halálozás
	betegedés	halálozás	betegedés	halálozás			betegedés	halálozás	betegedés	halálozás	
1. Öt évi átlagokban						1889	1.258	639	260·2	132·2	50·8
1874—1875 .		343		111·5		1890	2.368	913	476·8	183·8	38·6
1876—1880 .	²⁾	458	³⁾	133·9		1891	2.827	918	546·2	177·3	32·5
1881—1885 ¹⁾	653	313	161·7	77·5	47·9	1892	2.683	927	497·7	171·6	34·5
1886—1890 .	1.251	617	266·1	131·2	49·3	1893	1.912	727	339·9	129·2	38·0
1891—1895 .	2.079	672	369·5	119·4	32·3	1894	1.604	529	274·1	90·4	33·0
1896—1900 .	980	202	145·2	29·9	20·6	1895	1.373	260	226·0	42·8	18·9
1901—1905 .	1.588	211	209·0	27·8	13·3	1896	1.136	278	180·3	43·5	24·5
1906—1910 .	1.197	136	144·0	16·4	11·4	1897	913	172	139·9	26·4	18·8
1911—1912 .	1.441	179	160·1	19·9	12·4	1898	1.037	207	153·6	30·7	20·0
2. Évenként						1899	971	203	139·2	29·1	20·9
1874		294		96·4		1900	841	150	116·8	20·8	17·8
1875		392		126·3		1901	856	134	115·9	18·1	15·7
1876		328		103·8		1902	1.394	188	186·0	25·1	13·5
1877	²⁾	569	²⁾	173·0		1903	2.272	310	299·1	40·8	13·6
1878		664		194·2		1904	2.051	264	266·3	34·3	12·9
1879		394		111·0		1905	1.369	158	175·5	20·2	11·5
1880		335		91·0		1906	1.315	159	166·1	20·1	12·1
1881		416		110·2		1907	1.054	108	129·9	13·3	10·2
1882	904	396	231·4	101·4	43·8	1908	1.158	115	139·3	13·8	9·0
1883	585	246	144·8	60·9	42·1	1909	1.185	156	139·3	18·3	12·9
1884	562	253	134·7	60·6	45·0	1910	1.274	142	146·3	16·1	11·1
1885	560	254	130·1	59·0	45·4	1911	1.492	172	167·5	19·3	11·5
1886	979	562	220·6	126·7	57·4	1912	1.390	185	152·6	20·3	13·3
1887	850	522	186·0	114·2	61·4	1913					
1888	804	447	171·0	95·1	56·0	jan—márc. ¹⁾	465	59			12·7

legmélyebb pontját 1054 beteggel és 108 halálesettel (100.000 lakóra 129·9, ill. 13·3). Azóta azonban ismét emelkedik és az utolsó két évben, 1911 és 1912-ben ismét felemelkedett, habár a vörhenynél kevesebb mint félannyira, mégis oly magasságra, mint 1906 óta nem volt. Ennek megfelel nemzetközi helyünk rosszabbodása is a 25-ik helyről a 32-ikre (l. a 24. sz. táblát). 1911-ben utánunk következtek: Szentpétervár 22·3, Glasgow 22·4, Prága 22·7, Drezda 23·1, Barcelona 25·0, Dublin 26·1, Genova 28·1, Cöln 28·1, Odessa 29·4, Charlottenburg 31·8, Berlin 41·3, Bukarest 48·4, Moszkva 61·0, Hamburg 67·0 és Altona 130·9 halálesettel 100.000 lakóra.³⁾ Nemzetközi helyünk tehát

¹⁾ A betegedéseknél 1882—1885. A bejelentési kötelesség 1881 júniusban lépett életbe.

²⁾ A bejelentési kötelesség előtti évek.

³⁾ Rendkívül feltűnő a német városok rossz helyzete diphtheria tekintetében; az okok kutatásába azonban ez alkalommal nem bocsátkozhatunk.

24. Néhány európai nagyváros croupidiphtheriahalálózása 1901–1912.

Folyószám	Város	a) Halálesetek abszolút száma													
		Népszám (ezrekben)		1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912
		1901	1912												
1	Altona	162.1	174.0	19	34	37	16	28	21	18	27	26	108	226	113
2	Berlin	1.887.9	2.082.4	513	226	246	357	310	355	470	559	676	682	868	628
3	Breslau	425.9	523.1	71	87	96	89	93	116	105	86	73	67	64	29
4	Charlottenburg	191.5	320.3	20	19	16	31	17	16	22	22	38	75	98	135
5	Cöln	376.1	525.7	101	119	108	114	94	107	99	163	202	145	145	78
6	Dresden	400.0	558.0	57	63	75	108	82	135	168	200	156	139	127	138
7	Frankfurt a. M.	294.0	425.0	30	44	38	49	30	26	41	56	52	75	65	95
8	Hamburg	717.0	957.0	116	183	160	130	85	122	125	140	347	476	630	416
9	Leipzig	461.7	606.3	108	123	156	194	141	137	105	138	100	143	111	87
10	München	503.0	614.7	80	68	74	89	84	92	139	98	100	63	85	61
11	Nürnberg	265.2	345.4	48	46	63	44	47	54	74	65	35	25	30	21
12	Budapest	738.6	910.5	184	188	310	264	168	159	108	115	156	142	172	185
13	Lemberg	162.6	216.2	33	36	30	59	25	9	9	9	42	36	38	26
14	Prag (elővárosokkal)	377.6	484.3	110	99	77	52	48	58	52	57	55	74	109	85
15	Wien	1.692.0	2.081.5	387	438	424	386	449	456	340	339	334	275	220	250
16	Anvers	280.4	309.0	49	37	37	19	41	39	32	24	20	19	13	24
17	Bruxelles	187.1	177.1	40	36	22	20	28	28	21	24	26	7	13	16
18	Köbenhavn	381.0	465.0	51	58	59	37	20	20	34	53	51	39	47	31
19	Barcelona	532.0	587.0	164	129	156	96	66	93	160	201	284	186	147	150
20	Bordeaux	254.3	262.0	43	30	31	18	14	15	12	29	36	17	16	28
21	Lyon	459.1	523.8	87	119	69	85	44	26	29	74	100	119	84	114
22	Marseille	504.3	551.0	74	64	58	58	70	74	57	64	64	64	64	64
23	Paris	2.657.3	2.847.2	736	709	399	260	204	174	219	197	258	282	267	273
24	Belfast	351.1	391.0	65	66	40	28	32	41	38	33	18	27	32	37
25	Birmingham ¹⁾	523.3	550.9	85	130	135	115	98	93	100	105	89	95	104	99
26	Dublin	376.1	406.5	42	78	56	30	27	36	46	46	54	64	106	103
27	Edinburgh	317.9	321.2	78	44	61	47	78	58	41	20	42	56	51	29
28	Glasgow	764.5	785.6	107	105	103	96	111	149	130	156	230	212	176	190
29	Liverpool	686.3	752.0	182	217	163	193	153	148	107	130	113	97	121	104
30	London	4.545.0	4.521.7	1369	1196	763	748	596	714	798	738	615	488	627	473
31	Firenze	205.4	240.0	39	35	47	46	88	51	74	31	42	47	21	25
32	Genova	242.2	283.3	38	60	57	55	35	23	21	33	26	12	78	61
33	Milano	489.2	614.0	169	122	174	145	123	83	85	85	69	39	39	36
34	Napoli	565.5	683.0	57	100	97	110	65	130	132	118	105	82	95	66
35	Roma	439.0	555.7	38	56	28	38	44	37	49	74	75	141	91	86
36	Torino	335.7	430.0	40	28	31	20	29	27	37	56	42	49	28	43
37	Christiania	226.3	244.0	18	22	98	58	141	139	108	66	68	49	46	52
38	Amsterdam	525.7	580.3	55	66	58	64	53	74	54	37	40	37	44	44
39	Rotterdam	336.6	441.3	86	62	44	66	52	36	36	53	40	32	41	32
40	Bucarest	286.1	302.0	87	134	153	102	54	34	35	37	54	118	144	87
41	Moskva	1.079.4	1.392.1	572	533	483	520	465	477	467	461	922	1.270	840	572
42	Odessa	442.0	479.0	114	94	153	170	159	168	135	96	205	275	141	79
43	Sct. Petersburg ²⁾	1.266.8	1.700.0	1.186	767	641	687	688	1.262	926	748	728	605	366	324
44	Waiszawa	712.0	1.700.0	262	296	296	367	326	262	148	122	109	156	101	56
45	Stockholm	302.0	343.8	136	50	67	51	82	45	33	43	59	89	44	29
46	Zürich	150.1	195.6	16	11	4	32	33	35	23	21	18	19	19	15

Polg. szám	Város	b) 100.000 lakóra										c) Sorrendi hely (46 város közt)											
		1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910
1	Altona	11-7	20-9	22-6	9-7	16-7	12-3	10-5	15-7	15-2	62-6	130-9	65-0	10	27	31	31	7	28	15	25	45	46
2	Berlin	27-2	11-9	12-8	18-2	15-4	17-2	22-4	20-6	15-7	32-9	41-3	30-1	36	37	13	13	26	24	37	40	40	42
3	Breslau	16-7	20-1	21-8	19-6	20-0	24-3	22-6	17-4	20-6	13-1	12-4	5-5	36	24	28	29	32	28	35	31	16	16
4	Charlottenburg	10-4	9-6	7-8	14-4	7-4	6-5	8-5	18-7	14-5	32-9	31-8	42-2	5	7	4	6	16	35	6	34	33	41
5	Cöln	26-9	31-0	27-2	24-8	22-2	24-5	22-0	35-2	42-8	28-1	28-1	14-8	3	3	4	3	35	39	43	38	39	27
6	Dresden	14-3	15-6	15-3	21-5	16-0	25-9	31-7	37-0	28-6	25-3	23-1	24-7	13	15	20	34	40	42	45	24	35	36
7	Frankfurt a. M.	10-2	14-6	12-3	15-3	9-1	7-7	11-7	15-6	14-2	18-1	15-7	22-4	4	14	14	10	17	8	19	21	26	33
8	Hamburg	16-2	25-0	21-4	17-0	10-7	14-9	14-8	16-2	39-1	51-1	67-0	43-5	17	34	26	21	13	40	27	27	43	45
9	Leipzig	23-4	26-1	32-5	39-6	28-2	26-9	20-2	26-1	18-6	24-2	18-8	14-3	17	30	39	43	40	34	30	34	32	26
10	München	15-9	13-4	14-4	17-0	15-7	16-9	25-2	17-5	10-9	10-6	14-2	9-9	16	10	16	22	25	25	30	22	14	22
11	Nürnberg	18-1	17-2	23-1	15-7	16-2	18-1	24-0	20-7	10-9	7-5	9-0	6-1	21	19	33	18	27	31	38	8	9	3
12	Budapest	18-1	25-1	40-8	34-3	20-2	20-1	13-8	13-8	18-3	16-1	19-3	20-3	22	35	42	39	33	25	19	33	28	31
13	Lemberg	20-3	21-7	17-8	34-3	14-3	5-1	3-9	4-9	22-5	17-4	18-0	12-0	27	28	23	40	33	2	1	36	24	28
14	Prag (elővárosokkal)	29-1	24-2	18-5	12-5	10-9	12-9	11-3	12-2	11-4	15-6	22-7	17-5	38	31	24	14	17	18	12	11	21	34
15	Wien	22-9	25-4	24-1	21-5	23-7	23-5	17-2	16-8	16-2	13-5	10-8	12-0	29	35	34	33	38	17	31	20	28	20
16	Anvers	19-3	17-0	12-6	6-4	13-5	12-6	10-1	7-4	6-0	6-3	4-3	7-8	26	17	12	2	19	16	13	5	2	3
17	Bruxelles	21-4	18-9	11-4	13-9	10-1	14-0	12-1	12-2	13-2	4-0	7-3	9-0	28	23	7	14	20	23	13	16	1	7
18	Kobenhavn	13-4	14-1	14-1	7-3	6-8	4-6	7-7	11-9	11-3	8-4	10-2	6-7	1	13	15	4	2	1	5	11	10	13
19	Barcelona	30-7	24-1	28-9	17-9	12-2	17-2	29-4	36-8	51-9	31-7	25-0	25-6	41	30	37	24	17	29	40	44	45	39
20	Bordeaux	16-9	11-8	12-2	7-1	5-6	6-0	4-8	11-6	13-7	6-5	6-1	10-7	20	5	9	3	1	4	2	9	18	4
21	Lyon	19-0	25-9	15-0	18-5	9-6	5-5	6-1	15-7	21-2	22-7	16-0	21-8	24	38	19	27	10	3	3	26	35	31
22	Marseille	14-7	12-7	11-5	11-5	13-9	14-3	11-0	12-4	*12-4	*12-4	*12-4	*12-4	14	9	18	9	21	21	16	14	14	17
23	Paris	27-7	26-6	14-7	9-7	7-5	6-4	8-1	7-2	9-3	9-9	9-4	9-6	37	40	17	8	6	5	6	4	5	10
24	Belfast	18-5	18-1	11-2	7-8	8-8	11-2	10-3	8-5	4-7	7-0	8-2	9-5	23	22	6	5	7	13	14	6	1	7
25	Birmingham	16-2	24-6	25-3	21-4	18-0	17-0	18-8	18-8	15-8	18-1	11-1	11-6	18	33	35	32	29	26	32	35	26	15
26	Dublin	11-2	20-2	14-8	7-9	7-1	9-5	11-8	11-5	13-6	15-0	26-1	25-3	31	12	23	18	6	3	11	22	37	39
27	Edinburgh	24-5	13-6	18-6	14-2	23-2	17-0	11-9	5-7	11-8	17-5	15-9	9-1	8	25	25	16	3	20	7	17	22	10
28	Glasgow	14-0	13-5	13-1	12-0	13-7	17-8	15-3	18-1	26-4	27-0	22-4	24-2	32	12	11	14	11	20	30	29	37	33
29	Liverpool	26-5	30-5	22-7	26-7	20-6	20-0	14-3	17-3	15-1	13-0	16-1	13-8	54	41	32	37	34	32	26	30	24	18
30	London	30-2	25-7	16-6	16-1	12-1	15-2	10-8	15-1	12-7	9-7	13-9	10-5	39	21	19	16	23	30	23	15	12	20
31	Firenze	19-0	17-0	22-1	21-2	39-8	22-8	32-9	13-4	17-8	20-2	8-8	10-4	25	18	29	31	43	36	43	18	31	28
32	Genova	15-5	23-9	22-1	17-8	13-0	8-6	7-6	11-6	9-0	4-4	28-1	21-5	15	29	30	23	18	10	4	8	4	2
33	Milano	34-5	24-5	34-4	28-2	23-3	15-2	15-1	14-7	11-6	6-6	6-5	5-9	42	32	40	38	37	24	28	21	12	6
34	Napoli	10-1	17-6	17-0	19-0	11-1	22-0	11-1	19-5	17-4	12-2	14-0	9-7	3	20	22	22	15	35	10	36	30	16
35	Roma	8-7	12-6	6-1	12-4	9-2	7-5	9-7	14-2	14-0	26-2	16-5	15-5	8	10	20	22	15	8	10	20	20	26
36	Torino	11-3	7-7	7-7	5-0	7-2	7-3	9-9	14-7	10-7	11-4	6-5	10-0	9	2	8	2	1	4	7	11	12	8
37	Cristiania	8-0	9-8	43-6	26-0	62-8	61-0	46-9	28-3	29-0	20-2	19-0	21-5	1	4	44	36	46	45	45	41	30	34
38	Amsterdam	10-7	12-3	10-7	11-7	9-6	13-2	9-6	6-5	7-1	6-5	7-7	7-6	1	7	5	10	18	9	3	3	5	6
39	Rotterdam	25-5	18-0	12-5	18-1	13-9	9-9	9-1	13-0	9-6	7-7	9-7	7-3	32	41	11	25	22	12	8	17	32	11
40	Bucaresti	30-4	46-6	52-9	35-1	18-5	11-6	11-9	12-5	18-1	39-6	48-4	29-2	40	44	46	42	44	22	14	22	42	43
41	Moskwa	53-0	48-2	42-6	44-6	38-8	36-7	34-0	32-7	63-5	91-2	61-0	41-1	45	45	43	44	42	44	44	44	46	44
42	Odessa	25-8	20-5	32-3	34-5	33-4	36-5	29-6	20-5	39-4	57-4	29-4	16-5	43	25	38	41	43	41	43	41	37	42
43	Set. Petersburg	93-7	58-8	47-1	49-6	48-7	82-1	61-4	48-2	45-6	38-3	22-3	19-1	46	46	45	46	45	46	46	46	44	44
44	Warszawa	44-1	35-6	30-1	47-5	42-4	35-1	19-3	16-2	14-3	26-0	12-8	12-2	44	43	43	41	45	44	42	33	28	19
45	Stockholm	45-0	16-4	21-7	16-2	19-5	13-7	9-9	12-7	17-3	26-0	10-0	18-4	44	16	21	20	19	19	16	29	35	18
46	Zürich	10-7	7-3	2-6	19-9	25-8	20-5	13-1	11-7	9-9	7-9	10-0	9-7	7	1	1	30	31	34	24	10	10	12

*) Elővárosok nélküli. — *) Adatok hiányában az előző év adatai vannak beállítva. A városhoz intézett kérdőíveinkre még nem érkezett válasz.

nem annyira rossz, mint a vörhenynél. Ami a baj további és kívánatos csökkentését illeti, amit különösen az utolsó éveknél említett aggasztó emelkedései tesznek kívánatossá, minden intézkedés, amely a vörheny ellen irányul, egyúttal a diphtheriát is éri, ami csak egy okkal több azok létesítésére. E tekintetben tehát csak ismételnék azokat, amiket a vörhenynél elmondunk.

25. Budapesti croupdiphtheria-letalitás¹⁾ kerületenként 1906—1913.

É v	A) B u d a p e s t											Be nem osztható	B) Idegen	C) Ismeretlen	Összesen	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.						
	Kerület										2) polgári					kezdő
1906	Bejel. betegség	71	72	41	32	94	287	225	193	90	51	.	.	158	1	1.315
	Halál- absz.	3	3	3	2	8	37	19	21	10	2	4	—	47	—	159
	eset %	4.2	4.1	7.3	6.3	8.5	12.9	8.4	10.9	11.1	3.9	.	.	29.7	.	12.1
1907	Bejel. betegség	45	24	31	13	64	264	197	211	89	33	.	.	83	—	1.054
	Halál- absz.	4	—	7	—	7	14	21	21	8	7	—	—	19	—	108
	eset %	8.9	0.0	22.6	0.0	10.9	5.3	10.7	10.0	9.0	21.2	.	.	22.9	.	10.2
1908	Bejel. betegség	56	28	62	12	61	265	176	173	130	39	.	.	156	—	1.158
	Halál- absz.	5	1	7	—	6	26	12	15	12	4	—	—	27	—	115
	eset %	8.9	3.6	11.3	0.0	9.8	9.8	6.8	8.7	9.2	10.3	.	.	17.3	.	9.0
1909	Bejel. betegség	85	37	57	21	71	214	155	190	128	41	.	.	186	—	1.185
	Halál- absz.	7	5	14	2	10	17	13	23	9	7	—	—	46	—	153
	eset %	8.2	13.5	24.6	9.5	14.1	7.9	8.4	12.1	7.0	17.1	.	.	24.7	.	12.9
1910	Bejel. betegség	75	33	77	20	91	235	221	171	143	44	.	.	164	—	1.274
	Halál- absz.	8	2	11	—	4	19	18	19	14	11	3	—	33	—	142
	eset %	10.7	6.1	14.3	0.0	4.4	8.1	8.1	11.1	9.8	25.0	.	.	20.1	.	11.1
1911	Bejel. betegség	83	36	71	38	103	202	287	215	161	90	.	.	206	—	1.492
	Halál- absz.	6	2	14	2	13	16	27	14	13	17	1	—	47	—	172
	eset %	7.2	5.6	19.7	5.3	12.6	7.9	9.4	6.5	8.1	18.9	.	.	22.8	.	11.5
1912	Bejel. betegség	115	51	61	19	83	165	301	206	126	105	.	.	158	—	1.390
	Halál- absz.	10	3	16	3	7	13	19	20	12	20	14	1	47	—	185
	eset %	8.7	5.9	26.2	15.8	8.4	7.9	6.3	9.7	9.5	19.0	.	.	29.7	.	13.3
1913 jan.— márc.	Bejel. betegség	42	22	20	3	18	64	87	61	73	23	.	.	52	—	465
	Halál- absz.	3	3	3	—	—	4	7	9	8	3	4	—	15	—	59
	eset %	7.1	13.6	15.0	0.0	0.0	6.3	8.0	14.8	11.0	13.0	.	.	28.8	.	12.7
Össze- sen	Bejel. betegség	572	303	420	158	585	1.696	1.649	1.420	940	426	.	.	1.163	1	9.333
	Halál- absz.	46	19	75	9	55	146	136	142	86	71	26	1	281	—	1.093
	eset %	8.0	6.3	17.9	5.7	9.4	8.6	8.2	10.0	9.1	16.7	.	.	24.2	.	11.7

¹⁾ Betegedések és halálozások összevetése. — ²⁾ Kórházi halálozások.

A 25. sz. tábla a kerület szerinti letalitás adatait tartalmazza, ismét avval az eredménnyel, hogy a betegedések és halálozások egymáshoz aránya kerületenként oly különböző:

1906—1913 átlagában 100—100 betegre esik halálozás a										
IV.	II.	I.	VII.	VI.	IX.	V.	VIII.	X.	III.	
k e r ü l e t b e n										
5·7	6·3	8·0	8·2	8·6	9·1	9·4	10·0	16·7	17·9	

hogy a bejelentések különböző megbízhatóságára kell gondolnunk; a letalitás állandóan legnagyobb a III-ik és a X-ik kerületben.

A 26. sz. táblában kisebb városrészek szerint mutatjuk ki a diphtheria-halálozást (1910—1912-ről), a különbség beltelek és kültelek közt itt is feltűnő nagy. A három év átlagában 100.000 lakó közül diphtheriában meghalt:

Diphtheriahalálozás (1910—1912. összesen)

Buda- pest ²⁾	Jobb- part	Bal- part	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	
k e r ü l e t													
a) abszolút számban.													
Összesen . . .	499	72	281	24	7	41	5	24	48	64	53	39	48
Beltelek . . .	229	47	182	14	6	27	5	15	31	44	53	34	.
Kültelek . . .	124	25	99	10	1	14	.	9	17	20	.	5	48
Beltelek f belül	.	.	31	1) 11	.	.	5	4	8	9	1	4	.
Körúton \ kívül	.	.	151	2) 3	.	.	.	11	23	35	52	30	.
b) 100.000 lakóra (átlag évenként).													
Összesen . . .	18·9	14·8	13·0	11·2	5·6	27·7	6·7	12·6	13·6	11·7	11·7	14·8	31·3
Beltelek . . .	10·9	11·4	10·8	8·3	5·1	21·6	6·7	9·5	9·3	9·6	11·7	15·8	.
Kültelek . . .	23·2	33·5	21·5	22·3	13·4	60·6	.	26·5	12·5	22·5	.	10·4	31·3
Beltelek f belül	.	.	5·8	1) 9·0	.	.	6·7	4·5	7·8	7·5	1·1	5·9	.
Körúton \ kívül	.	.	13·0	2) 6·5	.	.	.	15·6	10·1	10·4	13·9	20·2	.

A diphtheriában itt meghalt idegeneket, a halálozások havi eloszlását, a halottak vagyoni és lakásviszonyait illetőleg utalunk a 12-ik, 13-ik, 18-ik, 19-ik és 20-ik sz. táblákra.

1) Vár, Krisztinaváros, Tabán. — 2) Gellérthegy, Lágymányos. — 3) Az ismeretlen lakásúakkal és idegenekkel együtt.

26. Budapest croupdiphtheriahalálózása kisebb városrészek szerint 1910—1912-ben.

Részletezés	Buda- pest ⁴⁾	Jobb- part	Bal- part	kerület										Ismeretlen lakású és idegen
				I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	
A) Népszám 1911. január 1-én.														
Összesen . . .	880.371	162.342	718.029	71.501	41.429	49.412	25.268	63.700	156.284	181.863	151.845	88.035	51.034	.
Beltelek	702.047	137.542	564.505	56.690	39.189	41.663	25.268	52.381	110.782	152.554	151.845	71.675	.	.
Kültelek	178.324	24.800	153.524	14.811	2.240	7.749	.	11.319	45.502	29.309	.	16.360	51.034	.
Beltelek / belül .	.	.	178.028	41.240	.	.	25.268	28.628	34.649	40.140	27.224	22.119	.	.
körúton \ kívül .	.	.	386.477	15.450	.	.	.	23.753	76.133	112.414	124.621	49.556	.	.
B) Croupdiphtheria halálózás.														
a) Abszolút számban.														
1910.														
Összesen	142	21	85	8	2	11	—	4	19	18	19	14	11	36
Beltelek	74	10	64	5	1	4	—	3	15	16	19	11	.	.
Kültelek	32	11	21	3	1	7	.	1	4	2	.	3	11	.
Beltelek / belül .	.	.	14 ¹⁾	4	.	.	—	1	4	6	1	2	.	.
körúton \ kívül .	.	.	50 ²⁾	1	.	.	.	2	11	10	18	9	.	.
1911.														
Összesen	172	22	102	6	2	14	2	13	16	27	14	13	17	48
Beltelek	82	19	63	5	2	12	2	9	10	16	14	12	.	.
Kültelek	42	3	39	1	—	2	.	4	6	11	.	1	17	.
Beltelek / belül .	.	.	9 ¹⁾	4	.	.	2	2	2	2	—	1	.	.
körúton \ kívül .	.	.	54 ²⁾	1	.	.	.	7	8	14	14	11	.	.
1912.														
Összesen	185	29	94	10	3	16	3	7	13	19	20	12	20	62
Beltelek	73	18	55	4	3	11	3	3	6	12	20	11	.	.
Kültelek	50	11	39	6	—	5	.	4	7	7	.	1	20	.
Beltelek / belül .	.	.	8 ¹⁾	3	.	.	3	1	2	1	—	1	.	.
körúton \ kívül .	.	.	47 ²⁾	1	.	.	.	2	4	11	20	10	.	.
b) 100.000 lakóra. ³⁾														
1910.														
Összesen	16·1	12·9	11·8	11·2	4·8	22·3	—	6·3	12·2	9·9	12·5	15·9	21·5	.
Beltelek	10·5	7·3	11·3	8·8	2·6	9·6	—	5·7	13·5	10·5	12·5	15·3	.	.
Kültelek	17·9	44·3	13·7	20·3	44·6	90·3	.	8·8	8·8	6·8	.	18·3	21·5	.
Beltelek / belül .	.	.	7·9 ¹⁾	9·7	.	.	—	3·5	11·5	14·9	22·0	9·0	.	.
körúton \ kívül .	.	.	12·9 ²⁾	6·5	.	.	.	8·4	14·4	8·9	14·4	18·2	.	.
1911.														
Összesen	19·5	13·5	14·2	8·4	4·8	28·3	7·9	20·4	10·2	14·8	9·2	14·8	33·3	.
Beltelek	11·7	13·8	11·2	8·8	5·1	28·8	7·9	17·2	9·0	10·5	9·2	16·7	.	.
Kültelek	23·6	12·1	25·4	6·8	—	25·8	.	35·3	13·2	37·5	.	6·1	33·3	.
Beltelek / belül .	.	.	5·1 ¹⁾	9·7	.	.	7·9	7·0	5·8	5·0	7·3	4·5	.	.
körúton \ kívül .	.	.	14·0 ²⁾	6·5	.	.	.	29·5	10·5	12·4	11·2	22·2	.	.
1912.														
Összesen	21·0	17·9	13·1	14·0	7·2	32·4	11·9	11·0	8·3	10·4	13·2	13·6	39·2	.
Beltelek	10·4	13·1	9·7	7·1	7·7	26·4	11·9	5·7	5·4	7·9	13·2	15·3	.	.
Kültelek	28·0	44·3	25·4	40·5	—	64·5	.	35·3	15·4	23·9	.	6·1	39·2	.
Beltelek / belül .	.	.	4·5 ¹⁾	7·3	.	.	11·9	3·5	5·8	2·5	—	4·5	.	.
körúton \ kívül .	.	.	12·2 ²⁾	6·5	.	.	.	8·4	5·3	9·8	16·0	20·2	.	.

1) Vár, Krisztinaváros, Tabán. — 2) Gellérthegy, Lágymányos. — 3) Technikai okokból mind a három évben a változatlan 1911-ik népszámhoz viszonyítva. — 4) Az ismeretlen lakásúakkal és idegenekkel együtt.

III. Összefoglalás.

Az egyes járványos betegségek megbeszélése után az eredményeket a következőkben foglalhatjuk össze:

1. A *járványos betegségek* a fővárosban 1874 óta az összhalandósággal együtt csökkentek és pedig nagyobb mértékben mint az összhalandóság. Kivételt képez ez alól a *vörheny*, amely 1876 óta, rövid ingadozásoktól eltekintve, majdnem változatlan erővel pusztít. A főfigyelmet tehát a vörheny igényli.

2. Az állandó járványos betegségek közül a *kanyaró*, *szamárhurut* és *bárányhimlő* nem igényelnek a mai viszonyok közt újabb intézkedéseket.

3. A *himlő*, a *kiütéses hagymáz* és az *ázsiai kolera* csak szórványosan és csak behurcolás folytán jelennek meg, az ellenük ez alkalmakkor fogantatott intézkedések teljesen kielégítőeknek bizonyultak.

4. A *hasi hagymáz* (typhus abdominalis) a vízvezeték és csatornázás tökéletesítésével állandóan mély niveaura csökkent; az utóbbi években mérsékelten emelkedő irányzatot mutat, amely ellen, miután a fertőzés forrása csak a fővároson kívül fekehetik, csak a vidéki fertőzési forrásoknak az egyes esetek kapcsán történendő kikutatásával és e források asszanálásával védekezhethünk.

5. A *vörheny* a fővárosban évtizedek óta befészkelődött endemia. 46 európai nagyváros között Budapest 12 év óta többnyire a 40-en felüli, az utolsó három évben a 41, 42 és 43-ik helyen áll. A folyó év eddigi első négy hónapja még további rosszabbodást mutat.

A statisztikai adatoknak és a vörheny epidemiologiai tulajdonságainak vizsgálata alapján a vörhenyt illetőleg a következő eredményekre jutunk:

a) Nemzetközi kedvezőtlen helyünk egyik oka a főváros lakosságának a nyugateurópai nagyvárosokhoz képest alacsonyabb vagyoniassági niveauja (nagyobb és kiterjedtebb szegénysége), ezzel járó alacsonyabb kulturális foka és különösen rossz lakásviszonyai; a rossz lakásviszonyok, a zsúfoltság, az ágyrajárás stb. egyúttal nemcsak jó fészkei és terjesztői a járványnak, hanem akadályai is a tudás mai állása szerint egyetlen lehetséges közvetlen óvintézkedésnek: a betegek izolálásának; ezért minden a főváros lakásviszonyainak javítását célzó és e cél megközelítésére alkalmas intézkedést és mozgalmat a vörhenykérdés szempontjából is örömmel kell üdvöznünk.

b) A vörheny ellen egyetlen hathatós közvetlen intézkedést ismerünk: az izolálást. Ehhez azonban elsősorban az szükséges, hogy minden vörheny-beteg gyermek orvosi vizsgálat alá és így lehetőleg minden eset a hatóság tudomására jusson. E célra azonban, mint a súlyos és évtizedes járvány leküzdésének többi teendőire általában kivételes intézkedésekre van szükség: egy önálló járványakcióra, annak erélyes, kizárólag e feladatnak szentelt vezetésére és e vezetés alatt álló, a vörheny felismerésében gyakorlott és egyébként is megbízható, kellő számú járványorvosokra, akik a különben rejtve maradó és szabadon fertőző eseteket felkeressék, a kórházba szállításról és a rögtöni fertőtlenítésről intézkedjenek és a fertőzés forrásait felkutassák.

c) Ennek az időleges és csak a vörheny leküzdéséig működő szervezetnek nagyon alkalmas segítő intézménye volna az *elemi iskolák* higiéniáját és az *elemi iskolás* gyermekek egészségét gondozó *állandó iskolaorvosi intézmény*, mint amilyen Németország sok városában eredményesen működik és nálunk is sok közérdekű feladatra találna úgy járványos, mint járványmentes időkben.

d) Az izolálást akadályozza az is, hogy a gyakorló orvosok által a vörhenynek behatóbb megvizsgálást és speciális diagnosztikus gyakorlottságot igénylő, nem ritka esetei (gyér vagy egészen hiányzó kütege stb.) néha nem ismertetnek fel. Ennek megakadályozására szükséges egyrészt, hogy a kerületi munkásbetegsegélyző pénztári orvosokat illetőleg, kik a fővárosi lakosság több mint felét (körülbelül 400.000 lakót) orvosilag kezelik, a maximális területi körzet és a napi beteglátogatási szám, amelynek ellátását a pénztár tőlük kívánhatja, vagy amelyet önként vállalhatnak, limitálva legyen olyan racionális nagyságban, amely a közegészségügy és különösen a járványügy érdekeivel megegyezik. Másrészt szükséges, hogy az egyetemi orvospérezés megváltoztassék abban az irányban, hogy semmi esetre ne léphessen ki az orvosi gyakorlatba valaki anélkül, hogy vörhenyt (épúgy kanyarót, diphtheriát stb.) valaha látott volna.

e) A konstatált vörhenyesettel nem lehet egyebet tenni, mint azt feltétlenül izolálni. A vörös cédula kifüggesztése azonban csak figyelmeztető jel a lakás körül megforduló közönségnek, de semmiképen sem biztosítja az izolálást és nem akadályozza meg e fertőzésnek ezer úton való továbbterjesztését. A fertőzés továbbterjedését csakis a lakásnak rögtöni fertőtlenítése és — aránylag kevés kivételtől eltekintve — a betegnek kórházba szállítása biztosítja.

f) Ennek lehetővé tételére megfelelő férőhelyszámú, *egyszerű* és ideiglenes vörhenykórházak állítandók fel, amelyekben mindennek meg kell történnie arra nézve is, hogy a közönségnek a kórházak ellen táplált idegenkedése leküzdessék.

g) Ennek az idegenkedésnek egyik jogos oka a kórházi fertőzéstől való indokolt félelem. A fertőző kórházak mai rendszerénél a beszállított gyermek minden óvatosság dacára ki van téve annak a veszélynek, hogy a kórházban eredeti bajához más, esetleg még súlyosabb természetű betegséget vagy betegségeket kaphat. Ennek megszüntetése minden lehető eszközzel és minden szükséges áldozattal a legsürgősebben foganatosításba veendő.

h) A fővárosi járvány megszüntetése csak úgy lehetséges, ha a fővárosi járvány kiapadhatatlan forrásait képező vidéki járványfészkek is lehetőleg szemmel tartatnak és — épúgy saját érdekükben, mint a főváros és a nemzet érdekében — asszanáltatnak.

i) Az erélyes, céltudatos és áldozatkész intézkedések lelkiismeretes keresztülvitelétől várható a járványnak belátható időn való kiirtása, vagy legalább állandó nyugateurópai niveaura való leszállítása.

k) Az intézkedésekre bizonyára tetemes költségek szükségeltetnek; de egyrészt egy nagyméretű és évtizedes szociális baj orvoslása alig képzelhető nagyobb költségek nélkül, másrészt tekintve, hogy évenként körülbelül 450 gyermekhalálesetnek és 160.000 betegnapnak megszüntetéséről vagy legalább leszállításáról van szó, a költségek nem tekinthetők tisztán áldozatnak, hanem jórészt megtérülő és gyümölcsöző befektetésnek.¹⁾

7. A *diphtheriára*, amely három évtöd (1898) óta és ezidőszertig sokkal csekélyebb méretű baj, mint a vörheny, egyébként kevés kivétellel és különbséggel ugyanazok állnak, mint a vörhenyre.

¹⁾ Magukban a fővárosi közkórházakban a vörhenybetegek ápolási napjainak száma évenként körülbelül 70.000-re rúg.

Pótlás. (Néhány európai nagyváros vörhenyhalálózása 1913 első három hónapjában.) Az időközben beérkezett külföldi adatszolgáltató közlemények alapján a következő, 27. sz. táblában összeállítottuk még néhány európai nagyvárosnak vörhenyhalálózási adatait a folyó év első három hónapjára (abszolút számban és — az egész évre átszámítva — 100.000 lakóra), annak vizsgálata céljából, vajjon a vörhenyhalálózásnak fővárosunkban a folyó évben mutatkozó nagy mértéke izolált jelenség vagy más városokban is észlelhető-e. Sajnos, azt kell konstatálnunk, hogy (Szt. Pétervárt kivéve) Budapest vörhenyhalálózása a folyó évben a legnagyobb és hogy a Budapesten a folyó év első három hónapjában (100.000 lakóra és egy évre) megállapított vörhenyhalálózást

27. Néhány európai nagyváros vörhenyhalálózása 1913. első három hónapjában.

Folyoszá m	V á r o s (a 100.000 lakóra számított január—márciusi vörheny- halálózás nagyságának sor- rendjében)	Népszám (ezrekben)	V ö r h e n y h a l á l o z á s								
			a) abszolút számban ¹⁾				b) 100.000 lakóra ²⁾				
			Január	Február	Március	Össze- sen	Január	Február	Március	Össze- sen	Ugyanazon hónap 100-ak vége
1	Königsberg	251·1	—	—	—	—	0·0	0·0	0·0	0·0	0
2	Genf	132·8	—	—	—	—	0·0	0·0	0·0	0·0	0
3	Zürich	195·6	—	—	—	—	0·0	0·0	0·0	0·0	0
4	Lyon	523·8	1	—	—	1	2·3	0·0	0·0	0·8	1
5	München	614·7	1	1	—	2	2·0	2·1	0·0	1·3	2
6	Breslau	523·1	—	1	1	2	0·0	2·5	2·3	1·5	2
7	Bruxelles	177·1	—	—	1	1	0·0	0·0	6·8	2·3	3
8	Cöln	525·7	1	1	1	3	2·3	2·5	2·3	2·3	3
9	Altona	174·0	—	—	1	1	0·0	0·0	6·9	2·3	3
10	Hannover	304·6	—	—	2	2	0·0	0·0	7·9	2·6	4
11	Chemnitz	298·0	1	1	—	2	4·0	4·4	0·0	2·7	4
12	Frankfurt a. M.	425·3	1	1	1	3	2·8	3·1	2·8	2·8	4
13	Düsseldorf	374·8	1	—	2	3	3·2	—	6·4	3·2	5
14	Triest	233·9	—	1	1	2	0·0	5·6	5·1	3·4	5
15	Amsterdam	580·3	3	1	2	6	6·2	2·2	4·1	4·1	6
16	Roma	555·7	3	2	1	6	6·5	4·7	2·2	4·3	6
17	Paris	2.847·2	8	12	13	33	3·4	5·5	5·5	4·6	7
18	Stockholm	343·8	4	1	—	5	14·0	3·8	0·0	5·8	9
19	Christiania	244·0	1	1	2	4	4·9	5·3	9·8	6·6	10
20	Dresden	558·0	4	1	5	10	8·6	2·3	10·8	7·2	11
21	Nürnberg	345·4	2	2	3	7	6·9	7·5	10·4	8·1	12
22	Milano	614·0	2	5	6	13	3·9	12·2	11·7	8·5	13
23	Leipzig	606·3	3	6	5	14	5·9	12·9	9·9	9·2	14
24	Brünn	126·7	—	1	2	3	0·0	10·3	18·9	9·5	14
25	Magdeburg	284·3	1	3	3	7	4·2	13·7	12·7	9·8	15
26	Stuttgart	296·7	2	1	5	8	8·1	4·4	20·2	10·8	16
27	Charlottenburg	320·3	2	3	4	9	7·5	12·2	15·0	11·2	17
28	Wien	2.081·5	13	22	24	59	7·5	13·7	13·8	11·3	17
29	Hamburg	957·0	7	14	12	33	8·8	19·0	15·0	13·8	21
30	Berlin	2.082·4	23	23	27	73	13·3	14·4	15·5	14·0	21
31	Essen	310·2	7	2	2	11	27·1	8·4	7·7	14·2	21
32	Prag (külv.-al)	484·3	9	8	5	22	22·3	21·5	12·4	18·2	27
33	Kopenhága	465·0	8	10	7	25	20·6	28·0	18·1	21·5	32
34	Graz	153·0	2	3	5	10	15·7	25·5	39·2	26·1	39
35	Stettin	239·9	3	7	6	16	15·0	37·9	30·0	26·7	40
36	Krakau	155·2	1	6	6	13	7·7	50·2	46·4	33·5	50
37	Lemberg	216·2	7	10	5	22	38·8	60·1	27·8	40·7	61
38	Bremen	249·5	5	13	9	27	24·0	67·7	43·3	43·3	65
39	Moszkva	1.392·1	52	55	86	193	44·8	51·4	74·1	55·5	83
40	Budapest	910·5	42	45	65	152	55·3	64·2	85·7	66·8	100
41	St. Petersburg	1.962·4	92	101	139	332	56·0	66·9	85·0	67·7	101

100-nak vége, a többi városok vörhenyhalálózásának aránya ehhez képest a következő Szt. Pétervár 101, Moszkva 83, Brema 65, Lemberg 61, Krakkó 50, Stettin 40, Graz 39, Kopenhága 32, Prága 27, Essen 21, Berlin 21, Hamburg 21, Bécs 17, Charlottenburg 17, Stuttgart 16, Magdeburg 15, Brünn 14, Lipcse 14, Milano 13, Nürnberg 12, Drezda 11, Christiania 10, Stockholm 9, Páris 7, Róma 6, Amsterdam 6, Triest 5, Düsseldorf 5, Frankfurt 4, Chemnitz 4, Hannover 4, Altona 3, Cöln 3, Brüsszel 3, Boroszló 2, München 2, Lyon 1, Zürich 0, Genf 0, Königsberg 0.

A vörhenyjárvány elleni akció szükségét tehát ezek az adatok szintén igazolják.

¹⁾ A brüsszeli „Bulletin hebdomadaire de statistique démographique et médicale“ i. évi 1—18. számjai alapján.

²⁾ Az egész évre átszámítva; tehát január és március 12-vel, február 13-al és a három hónap összegé-
4-ei szorozva.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALÁNAK KIADVÁNYAI.

Arbeiten des communalstatistischen Bureau's der Haupt- und Residenzstadt Budapest.

A közlemény száma <i>Nummer der Publication</i>	A közlemény tárgya	<i>Gegenstand der Publication</i>	Mely időszakra vonatkozik <i>Für welche Periode</i>	Megjelenési év <i>Erschienen im Jahre</i>	Ára K <i>Preis M</i>
A) Közlemények.*) — Publicationen.*)					
1.	Népszámlálás	<i>Volkszählung</i>	1870 Jan. 1	1)	1)
2.	"	"	1857	1)	1)
3.	" (előleg. jelentés)	" (vorläuf. Bericht)	1870 Jan. 1	1871	0.80
4.	"	"	"	1871	7.00
5.	Építkezés	<i>Bauhätigkeit</i>	1870—71	1872	1.40
6.	Jövedelmi adó	<i>Einkommensteuer</i>	1870	1873	3.00
7.	Statistikai Évkönyv	<i>Statistisches Jahrbuch</i>	—	1873	7.00
8.	Építkezés	<i>Bauhätigkeit</i>	1872	1873	1.40
9.	Elemi népiskolák	<i>Öffentliche Volksschulen</i>	1871/2—1872/3	1875	5.00
10.	Jövedelmi és házbéradó	<i>Einkommen- u. Hauszins-</i>	1871—72	1875	1.50
11.	Halandóság	<i>Sterblichkeit . . . [steuer</i>	1872—73	1876	5.00
12.	Építkezés	<i>Bauhätigkeit</i>	1873—74	1875	1.40
13.	Jövedelmi és házbéradó	<i>Einkommen- u. Hauszins-</i>	1873—74	1877	1.60
14.	Halandóság	<i>Sterblichkeit . . . [steuer</i>	1874—75	1877	4.00
15.	Népszámlálás I—III.	<i>Volkszählung I—III.</i>	1881 Jan. 1	1881—88	16.50
16.	Elemi népiskolák	<i>Öffentliche Volksschulen</i>	1873/4—1876/7	1883	3.00
17.	"	"	1877/8—1880/1	1884	3.00
18.	Halandóság	<i>Sterblichkeit</i>	1876—1881	1885	7.00
19.	Fert. btgsgk és időjárás	<i>Infect.-Krankheiten und</i>	1881—1891	1894	4.00
20.	Építkezés	<i>Bauhätigkeit [Witterung</i>	1875—1884	1886	1.40
21.	Népösszeírás	<i>Conscription</i>	1886 Júl. 1	1887	1.40
22.	Halandóság	<i>Sterblichkeit</i>	1882—1885	1888	3.60
23.	Közoktatás	<i>Unterrichtswesen</i>	1881/2—1884/5	1889	3.00
24.	"	"	1885/6—1888/9	1890	4.00
25.	Népszámlálás I—III.	<i>Volkszählung I—III.</i>	1891 Jan. 1	1894—98	15.00
26.	Halandóság	<i>Sterblichkeit</i>	1886—1890	1898	6.00
27.	Népösszeírás	<i>Conscription</i>	1896 Nov. 15	1898	1.50
28.	Építkezés	<i>Bauhätigkeit</i>	1885—1895	1898	1.50
29.	Részvénytársulatok I—II.	<i>Actiengesellschaften I—II.</i>	1874—1898	1900	5.50
30.	Közoktatás	<i>Unterrichtswesen</i>	1889/90—1894/5	1901	4.00
31.	Halandóság	<i>Sterblichkeit</i>	1891—1895	1901	4.00
32.	Építkezés	<i>Bauhätigkeit</i>	1896—1900	1903	2.00
33.	Népszámlálás I—II.	<i>Volkszählung I—II.</i>	1901 Jan. 1	1903—05	10.00
34.	Közoktatás	<i>Unterrichtswesen</i>	1894/5—1896/900	1905	4.00
35.	Halandóság	<i>Sterblichkeit</i>	1896—1900	1904	4.00
36/II. 1-5.	"	"	1901—1905	1902—06	1.00 ²⁾
37.	Szegényügy	<i>Armenwesen</i>	1900—1902	1905	2.00
38.	Közoktatás	<i>Unterrichtswesen</i>	1900/901—1904/905	1907	2.00
39.	"	"	1905/06 (1828—1907)	1908	2.00
40.	Halandóság	<i>Sterblichkeit</i>	1906	1908	1.00
41.	Részvénytársaságok	<i>Actiengesellschaften</i>	1906 (1873—1906)	1908	2.00
42.	Népmozgalom	<i>Bevölkerungsbewegung</i>	1906/07 (1874—1907)	1912	2.00
43.	Népszámlálás	<i>Volkszählung</i>	1906	4)	4)
44.	Halandóság	<i>Sterblichkeit</i>	1907	1909	1.00
45.	Részvénytársaságok	<i>Actiengesellschaften</i>	1907 (1873—1907)	1910	2.00
46.	Közoktatás	<i>Unterrichtswesen</i>	1906—07	1911	1.00
47.	Részvénytársaságok	<i>Actiengesellschaften</i>	1908 (1873—1908)	1912	2.00
48.	Közoktatás	<i>Unterrichtswesen</i>	1907—08	1912	1.00
49.	Járványos betegségek	<i>Epidemische Krankheiten</i>	1874—1913	1913	1.00

B) Időszaki kiadványok **) — Periodische Veröffentlichungen.**)

Statistikai heti kimutatás I—XI. évfolyam	<i>Statistische Wochenansweise Jahrgang I—XI.</i>	1873—1912	1873—1912	4.00 ³⁾
Stat. havi füzetek I—XI. évf.	<i>St. Monatshefte, Jhrg. I—XI.</i>	1873—1912	1873—1912	8.00 ³⁾
Statistikai évkönyv I.	<i>Statistisches Jahrbuch, Jahrg. I.</i>	1874—1894	1896	8.00
" II. "	" " " II.	1895—1896	1898	8.00
" III. "	" " " III.	1897—1898	1901	8.00
" IV. "	" " " IV.	1899—1901	1904	8.00
" V—IX. "	" " " V—IX.	1902—1906	1904—1908	4.00 ²⁾
" X. "	" " " X.	1907—1908	1913	6.00
Statist. zsebkönyv I—X.	<i>Statistisches Taschenbuch³⁾ I—X.</i>	Mint az évkönyv	Wie das Jahrbuch	0.30 ²⁾

*) Minden közlemény külön magyarul és külön németül. — Alle Publicationen in ungarischer sowie in deutscher Sprache.

** Csak magyarul, de kétnyelvű (magyar és német) táblaléjekkel. — Nur ungarisch, jedoch mit zweisprachigem ungarischem und deutschem Text in den Tabellen und Aufzählungen.

1) Csak 12 autographált példányban jelent meg. — Nur in 12 autographirten Exemplaren erschienen.

2) Évfolyamonként. — Pro Jahrgang. — 3) Nur ungarisch. — 4) Sajtó alatt. — In Vorbereitung.